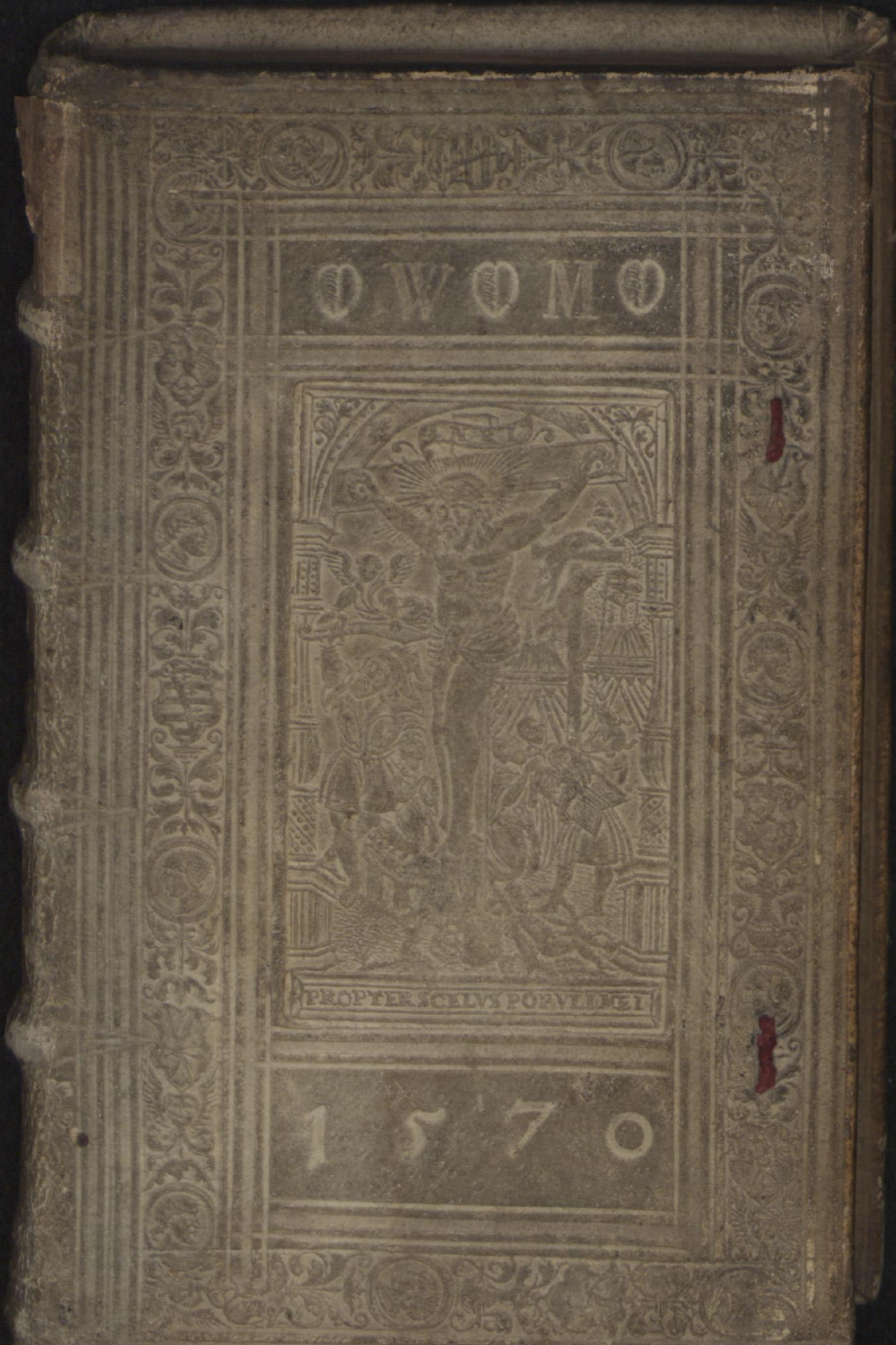
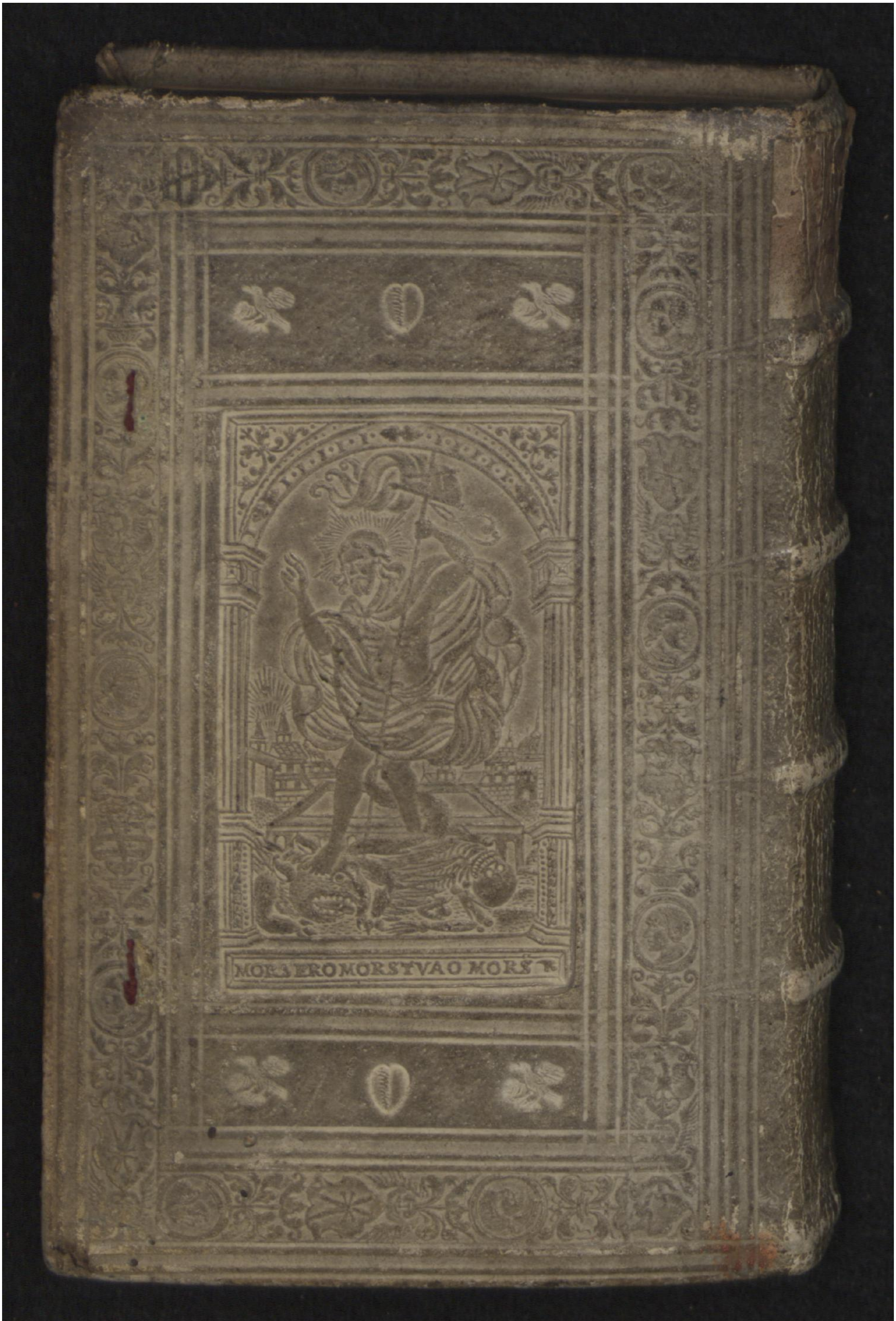

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

3, 411

BIBLIOTH A REGIA HAF ENSIS

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

LN 909
ex. 1
M

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Catechiſmi QVÆSTIONES CONCINNATAE

PER

Nicolaum Hemming.

Pſalmo 40.

Beatus eſt vir ille, qui ponit Dominum fiduciam ſuam, & non reſpicit ad ſuperbos, & tractantes mendacium.

IN OFFICINA ERNESTI VOEGEL.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

EXIMIÆ PIETATIS ET DOCTRINAE VIRO, DOMINO NICOLAO BLACK, CANONICO *Roſchildenſi digniſſimo, Præceptori ſuo obſeruando, Nicolaus Hemmingius gratiam & pacem optat, à Deo Patre per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum.*

DOminus, ut eſt apud Prophetam, comminatur ſacerdotibus ſui temporis, qui pactum Leui violantes, rite non ſunt functi uero Leuitarum officio. Ita enim ait: Vos receſsiſtis de uia, & offendiculo fuiſtis multis in lege: Corrupiſtis pactum Leui, dicit *IEHOVAH* exercituum, & ego quoq; reddam uos contemtibiles & humiles omni populo. Hæc comminatio ad noſtra quoq; tempora ſe extendit, & ad nos, qui officio Leuitarum fungimur, pertinet. Nam ſicut tempore Prophetæ multi gloriabantur de Sacerdotum dignitate & eminentia, qui tamen nihil mi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

nus curarunt, quam verum Sacerdotum officium: Ita hodie, proh dolor, plures inueniuntur qui patrimonio (vt uocant) Petri gaudent, quam qui ueſtigijs apoſtoli inſiſtentes, gloriam Dei, & hominum ſalutem ſerio quærunt. Neq; hoc in Papatum dictum eſſe uolo ſolummodo, ſed in nos quoque qui de Euangelio gloriamur. Et tametſi ut ſacerdotes Dei de bonis Eccleſiæ viuimus: tamē non minus pactum Leui violamus, quā illi de quibus per Malachiam conqueritur Dominus, id quod ſane nemo non uidet, qui uicia Sacerdotum, quos accuſat Propheta, cum noſtris cōtulerit. Sunt autem tria potiſsimum, quæ Propheta inſectatur, quod receſſerint de uia, quod offendiculo fuerint multis in lege, quod corruperint pactum Leui. De uia receſſerunt mala uita, & flagitioſis morib. ſe polluentes. Vitæ enim ratio cuiuſq; uia dicitur: Offendiculo fuerunt multis in lege, ſuo prauo exemplo multis præbentes occaſionem

lapſus

lapſus contra legem Dei: Corrupe-
runt pactum Leui, ea fide & diligẽtia,
qua decuit, ſuo officio nõ fungentes,
in ſeruanda puritate doctrinæ, & pro
mouenda gloria Dei. Quid non eſt in
noſtris Sacerdotibus ſimile? Quod
enim de uia recedant, teſtatur multo-
rum ſuperbia, auaritia, petulãtia, po-
tatio, incontinentia, & alia uicia, quæ
magis ſoli huic patent, quam ut celari
poſsint: Quod ſint multis offendicu-
lo in lege, ſequitur ex primo. Nam mi-
niſter Dei, qui bene docet, ſed male
uiuit, dextera quidem domum Dei
ædificat, ſed ſiniſtra eandem deſtruit.
Apoſtolus non fruſtra requirit a Sa-
cerdotib. ut ſint forma gregis. Sicuti
enim in ſcientijs Philoſophicis optime
docet is, qui regula & exemplo docet:
Ita Doctor eccleſię niſi uerbum quod
in ore habet, uita exprimat, non tam
doctor quam ſeductor eccleſiæ habe-
ri debet. Nam cum auditores uident
mores miniſtrorum Dei non cõueni-
re cum doctrina, mox pleriq; aut con-

temnunt doctrinam, aut labe eorum inficiuntur, ac ita infecti pereunt. Nunquid hoc non eſt multis offendiculo eſſe in lege? An non hoc eſt ſuis morib. efficere, ut multi in legem impingant? Vtinam hic uanus eſſem. Vtinã poſſent pleriq; ad ſuos mores, & ad propriã conſcientiam prouocare. Nihil libentius paterer, quam me in hac cauſa ſuccumbere. Quod corrumpant pactum Leui, hoc eſt, quod non fungantur ea fide & diligentia officio ſibi commiſſo, qua deceret, manifeſtum eſt in multis. Vehementer errant qui ſuo ſe functos officio putant, quando uel recte docuerunt, uel in genere uicia taxarunt: Quibus partibus ſi fuiſſent contenti Prophetæ Dei, nõ tam horrendis ſupplicijs fuiſſent olim affecti. Quid ergo deſideras? Id quod Prophetæ, Apoſtoli omnes, & uox Chriſti requirunt. Quid hoc eſt? ut remedium adhibeas uulneri, reprehendas ſigillatim hominum ſcelera, & ſingulis in os dicas, quo tendat ipſius uita.

ta. Ebrioſo ſuam ebrietatē, Superbo ſuam ſuperbiam, Auaro ſuam auariciam, Tyranno ſuam tyrānidem, Libidinoſo ſuā libidinem ob oculos ponas tanquam legatus Dei. Sic ſanctus Nathan fecit: Sic Baptiſta, ſic Paulus, ſic Ambroſius & omnes alij pij paſtores. Sed inquies: Si ſic agerem, periclitarer de uita: eijcerer de meis facultatibus: actum eſſet de meo honore: præterea fruſtra hoc tentarem. In hac enim malicia mundi uix quiſquam patienti animo meam correptionem eſſet admiſſurus. ὁ μὲν λόγος φρονεῖ, ὁ δὲ νοῦς παραφρονεῖ. Excuſatio hæc iuſta uideri poſſet, ſi tua tantum res ageretur: Sed nunc fungeris legatione Dei, ut non tam quod tibi uideatur, quam quod ipſe a te requirat ſpectandum ſit. Ipſe Dominus apud Ezechielem in hunc modum te alloquitur: Speculatorem dedi te domui Iſrael, & audies de ore meo uerbum, & annunciabis eis ex me. Si dicente me ad impium, morte morieris, non annunciaueris ei, & lo-

cutus fueris, vt auertatur a uia ſua impia & uiuat, ipſe impius in iniquitate ſua morietur, ſanguinē autem eius de manu tua requiram: Si autē tu annunciaueris impio, & ille nō fuerit ab iniquitate ſua conuerſus, ipſe quidem in iniquitate ſua morietur, Tu autem animā tuam liberaſti. Grauiſsima etiā extat apud Ieremiam cōminatio: Maledictus qui facit opus Domini fraudulenter. Mandatum Dei erat, ut Iudæi deuaſtarent Moabitas, quod quia non fecerunt, pronunciantur a Propheta maledicti. Cuius rei ratio a generali principio petitur: Maledictus qui facit opus Domini fraudulenter. An non multo maiori maledictioni merito cēſentur obnoxij, qui in Moabitis Spiritualibus deuaſtandis ſunt remiſsiores: hoc eſt, qui peccata hominum non oppugnant indefeſſe, ut regni Chriſti pomœria abolitis hoſtib. dilatentur? Huc pertinet cap. 34. Ezechielis, in quo Dominus comminatur paſtoribus, qui neglecto grege

Chriſti,quæ ſua ſunt quærunt,quibus non diſsimiles ſunt multi hodie. Nam plures ſoliciti ſunt pro grege porcorum augẽdo, quam pro grege ouium Chriſti rite paſcendo. Quorum alĳ ignorant ſui officĳ partes, alĳ norunt utcunq;, ſed ſcientes & uolentes officium negligunt, quos ſane ab officio remouẽdos, ſi ſunt inſanabiles, abſq; omni miſericordia iudico. Crudelis eſt enim miſericordia, quæ dum vni præſtatur, multis cedit in interitum. Atq; inſpectores, qui ferunt tales paſtores, ſeipſos potius, quam gregem Chriſti paſcẽtes, grauius ſibi iudicium accerſunt. Requiruntur autẽ in fideli paſtore hæc quatuor. Primum cognitio ſanæ doctrinæ, quæ profecto haberi nequit ſine magnis laboribus, lõgo ſtudio, aſsidua uerbi Dei lectione, & pia eiuſdẽ meditatione. Secundum donum docendi, & certa docendi forma. Niſi enim quis aptus ſit ad docendum, & ea quæ recte nouit utiliter alĳs tradere poſsit, inutilis eſt eccleſiæ

paſtor. Tertium accommodandi pru-
dētia ſeu peritia τὸ ὀρθοτομεῖν (ut uerbo
Pauli utar) uerbum Dei. Vt enim ſtul
tus medicus iudicatur is, qui omni
morborum generi unam medendi ra-
tionem accommodat: Ita doctor uer-
bi Dei, niſi pro conditione hominum
accommodat uerbum, imperitus cen-
ſendus eſt. Ignaros enim docebit, in-
firmos eriget, pigros excitabit, ſcelera
tos obiurgabit, ac minis percellet illo-
rum animos, ut reſipiſcant, contuma-
ces diſciplina eccleſiæ puniet, hoſtibus
ora obſtruet. Sic Chriſtus feciſſe legi-
tur: ita Paulus faciendum præcipit.
Quartum ſanctitas uitæ. Debet enim
pius paſtor forma gregis eſſe iuxta
Pauli ſententiam. Et Chriſtus uult pa
ſtores prælucere alijs bonis operibus.
Qui harum partium uel minimam ne
glexerit, fraudulenter facit opus Do-
mini. Ideoq; maledictus uoce Domi-
ni pronunciatur. His officijs ſeu parti
bus, ſi rite fungerentur pleriq;, non
tam molli fruerētur ocio. Sed ter ſtul-
ti ſu-

ti ſumus, qui plus puluerem & cinerem timemus, quam Deum uiuentem. Multo rectius faceremus, ſi propoſitis nobis comminationibus diuinis, cogitaremus Deum haud impune laturum uiolationẽ ſui pacti. Tametſi enim ſtatim, ubi offenſus fuerit, non punit: tamen uere peccata hominum tanquam in faſciculo ligat, & recõdit, donec ei uiſum fuerit iniquitates noſtras uiſitare. Ligata eſt, inquit Propheta, iniquitas Ephraim, reconditum eſt peccatum eius. Diu cumulauerunt ſcelera ſacerdotes Leuitici, ſed tandem Deo iuſtas pœnas dederunt. Et Malachias ſacerdotibus pactum Leui uiolantibus ait ex uerbis Domini: Et ego reddam uos contemtibiles & humiles omni populo, quoniam non cuſtodiſtis uias meas, hoc eſt, quia uiolaſtis pactum Leui. Si quis autẽ quærit qualenam fuerit illud pactum, audiat eundem Prophetam dicentem: Pactum meum fuit cum eo uitæ & pacis, dedique ea illi ob timorem. Timuit enim

me,

me, & a facie nominis mei contritus fuit ipſe. Lex ueritatis fuit in ore eius, & iniquitas non eſt inuenta in labijs eius: in pace & æquitate ambulauit mecum, et multos reuocauit ab iniquitate, Labia enim Sacerdotis cuſtodiunt ſcientiam, & legem requirent ex ore eius, quia legatus Domini exercituum eſt. Habes his Prophetæ uerbis pulcerrime deſcriptum pactum, quod Dominus cum Leui pepigit. Dominus pacem & uitam promittit, ſed timenti ſe & rite fungenti ſuo officio. Vt enim in omni pacto eſt mutua obligatio: ita & hic. Deus promittit pacem & uitam: Leui Deum timet, & recipit, ſe cōmiſſam legationem cum fide & diligentia obiturum. Numerat autem hic partes pacti a parte Leui plures, quarum prima eſt timor Dei, qui ſincerus eſſe nequit, niſi a fide proficiſcatur. Secunda: Lex ueritatis in ore eius, hoc eſt, doctrina uera, ſancta & pura. Tertia: Et iniquitas non eſt inuēta in labijs eius, hoc eſt, falſam &

fuca=

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

fucatam doctrinam fugit, atq; adeo ut peſtem deteſtatur quicquid ex ore Domini non hauſit. Quarta: In pace & æquitate ambulauit, hoc eſt, ſtuduit uitam ſuam componere ad normam iuſticiæ meæ, ſeruando pacem & æquitatem cum proximis. Quinta: Et multos reuocauit ab iniquitate, ſcilicet doctrina, correptione, cõminatione, deinde & uitæ ſanctimonia, idq; nomine domini exercituum, cuius eſt legatus. Hæc de pacto Leui, & comminatione Sacerdotum uiolantium pactum iſtud, ideo a me dicta ſunt, ut & me & mei ſimiles, qui in locum Leui ſucceſsimus, excitem ad officium præſtandum, niſi malimus promiſſa a Deo uita & pace excidere. Porro quoniam pars pacti eſt, ut puram & ſinceram Dei doctrinam tradamus ſinguli pro ſuæ uocationis, & gratiæ modulo, Ego prima religionis rudimenta in hoc libello explicare ad captum puerorum inſtitui. Si quis autẽ hunc meum laborem & conatum improbare

uelit,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

uelit, propterea quod multi extent libelli, qui hanc doctrinã puerilem profitentur, ijq; a præſtantiſsimis uiris conſcripti, ei zelum quidem permitto ſuum, modo ipſe uiciſsim meum mihi officium non adimat. Similis zelus fuit in Ioſuah filio Nun, qui cum audiret Eldad & Medad in caſtris Dei prophetare, uoluit ut Moſes eos prohiberet. Sed quid ad hæc Moſes? Vtinam (inquit) uniuerſus populus domini Prophetæ eſſent, & quod daret Iehouah Spiritum ſuum ſuper eos. Ioſuah zelo Moſis ægre tulit, quod alij, quã ipſe, prophetarẽt. Sed Moſes zelo Dei optat omnib. Propheticum ſpiritum, ut omnes coniunctis uiribus regnum Chriſti ornent & amplificẽt. Ego igitur etſi Moſen aſſequi nõ poſſum: non tamen iudico mihi tacendum eſſe, cum Eldad & Medad ſit etiam locus prophetandi in caſtris Dei. At ſi quis non Ioſuæ zelo, ſed leuitate animi noſtrum improbet factum, ei reſponſum uolo, quod olim Demo-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

ſthenes ſuis Sycophantis reſpondit, ἐπιτιμᾷν μὲν παντός ἐστι, συμβουλεύειν δὲ οὐ παντός.

Tibi autem uenerande Præceptor hanc meã Catecheſin dedicare uolui, ut extaret meæ erga te gratitudinis teſtimonium. Tua enim inſtitutione & ope ita me, dum ſub tua ferula fui, adiutum fuiſſe agnoſco & profiteor, ut, progreſſus qualeſcunq; ſecuti ſunt, tibi haud immerito acceptos feram. Nam me non ſolum in religionis rudimentis fideliter inſtituiſti: uerum etiã cum fortunæ meæ eſſent plus ſatis tenues, benigne me tuis facultatibus ſubleuaſti. Hanc tuam liberalem manum hodie quoq; exoſculantur multi, qui apud uos literas & pietatem ſub præceptoribus, eruditione & pietate præſtantibus, Magiſtro Petro Paulino, & Magiſtro Andrea Laurentio diſcunt. Prudenter enim & pie illud poetæ cogitas: Quas dederis ſolas ſemper habebis opes. Oro patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti, ut te & illos adeoq; om-

nes

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

uenerandos collegas capituli ueſtri, in ſui nominis gloriam, & ſcholæ ueſtræ optime conſtitutæ conſeruationem, quam diutiſsime incolumes &, in uera pietate concordes, conſtanteſq́ʒ ſeruare uelit. Hafniæ 4. die decembris, anno a Chriſto nato M. D. LX.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

CATECHISMI
QVAESTIONES.

Unde dicitur Catecheſis?

A κατηχεῖν: quod eſt proprie, non ſcripto ſed voce viua doctrinam aliquam tradere.

Unde ſumtum eſt vocabulum κατηχεῖν?

Ab antiquo Sacerdotum more, qui myſteria religionis non commendarunt ſcriptis, ſed ea uiua tradiderunt voce: idq; ijs tantum qui ſuis ſacris erant initiati: quem morem, etiam olim fuiſſe ſanctis patribus ante Moſen apparet.

Teneo vim vocabuli, dic iā clarè quid ſit Chriſtiana catecheſis.

Chriſtiana catecheſis, eſt inſtructio in Chriſtiana religione, quæ fit viua voce docentis.

Quomodo vocatur qui ita docet?

Catecheta, & qui docetur, Catechumenus.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Quid quæſo ſummatim docet Catecheſis Chriſtiana?

Quòd quemadmodum propter peccatum homines à Deo damnati, à renatu per fidem Chriſti liberentur: ita liberati Deum vero cultu in hac vita colant, ac tandem reſuſcitatis corporibus per Chriſtum vita fruantur æterna.

Video ſcopum Chriſtianæ catecheſeos, age capita eius doctrinæ diſtincte trade.

Vniuerſa Catecheſis continet doctrinam duplicem, videlicet rerum & ſignorum: ad hæc enim duo tanquam ad ſumma capita, omnia referri debent, quæ in chriſtiana catecheſi traduntur.

Quæ eſt doctrina rerum?

Lex ſeu Decalogus, Symbolum apoſtolicum, & orandi forma à Chriſto præſcripta.

Quæ eſt doctrina ſignorum?

Doctrina de baptiſmo & cœna domini, quæ duo ſacramenta ab eccleſia dicuntur, cuius appellationis ratio ſuo loco explicabitur.

Quæ ſunt partes Catecheſeos?

Quinq;

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Quinq; numerantur, doctrina legis ſeu Decalogus, Symbolum, Oratio, Baptiſmus & Cœna.

Quomodo hæ partes ſcopo Catecheſeos ſeruiunt?

Vt lex Deum monſtrat, peccatum reuelat, damnationem oſtendit, verum Dei cultum præſcribit: Ita Symbolum liberationem à peccato per Chriſtum fieri indicat: quæ liberatio fide apprehenſa, vt oratione expetitur: ita ſacramentis obſignatur & confirmatur, donec tandem in poſſeſſionem vitæ æternæ per Chriſtum peruenerimus.

DE PRIMA PARTE CATECHISMI.

Quæ eſt prima pars Catechiſmi?

Doctrina legis diuinæ ſeu Decalogus.

Quid habes quod neceſſario de lege Dei tenendum eſt?

Id paucis quibuſdam quæſtionibus complectar.

Quæ ſunt?

1 Quam varia ſit acceptio vocabuli legis.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

2 Quid ſit lex moralis, quæ decalogus dicitur.
3 An legi morali quiſquam ſatisfacere poſſit.
4 Quiſnam ſit legis diuinæ vſus.
5 Quatenus lex ſit abrogata.
6 Quomodo Chriſtus legem impleuerit.
7 Quæ ſit legis ſumma.
8 Quæ legis appendices.
9 Quæ legis diuiſio.
10 Cur lex Dei lapideis tabulis ſit inſculpta.
11 Quodnam ſit diſcrimen legis & Euangelij.
12 Quæ ſint partes legis, & quæ partium legis explicatio.

DE PRIMA QVAESTIONE.

Quaſnam habet acceptiones vocabulum legis?

1 In genere quamuis doctrinam ſignificat, Nam Hebræis nomen à docendo habet, quibus lex dicitur Thora à Iara, id eſt, docuit, vt in illo: lex domini immaculata, id eſt, doctrina cœleſtis eſt pura.

2 Quoties opponitur lex Prophetis, ipſum Moſen cum pentateucho deſignat, vt in illo dicto Pauli ad Rom. 3. Iuſticia fidei teſtimonium habet in lege & in Prophetis.

3. Quando

3 *Quando opponitur lex Euangelio, pro lege morali & eius appendicibus ſumitur, vt in illo Pauli: Nos iuſtificamur fide abſq; operibus legis.*

4 *Lex oppoſita gratiæ iram Dei & damnationem ſignificat, vt in illo Pauli: Nos non ſumus ſub lege, ſed ſub gratia.*

5 *Cum opponitur lex veritati, vmbras legales notat, vt in illo Iohannis: Lex per Moſen data eſt, gratia et veritas per* IESVM CHRISTVM. *Hic lex, & damnationem cui opponitur gratia: & vmbras legales, quibus opponitur veritas, ſignificat.*

6 *Lex oppoſita tempori Chriſti exhibiti, notat totam Moſis politiam cum regno & ſacerdotio, vt in illo Pauli ad Gal. 3. Priuſquam venit fides ſub lege cuſtodiebamur.*

7 *Lex interdum accipitur pro imperio ſeu vi ad aliquid impellendi, quæ vis intelligitur ex caſu addito, vt cum dicitur, lex peccati, lex membrorum, lex mentis, lex ſpiritus. in quibus dictis lex per Metonymiam pro vi impellente accipitur, idq; nunc in bonam partem, nunc in malam.*

8 *Lex interdum pro eo cui additur accipitur, vt cum dicitur ad Rom. 3. Lex fidei, id eſt, fides, & lex operum, id eſt, opera. Hæc varia ſunt vocabuli legis ſignificata, quorum applicatio ex periſtaſi locorum facile intelligi poteſt.*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

DE SECVNDA QVAESTIONE.

Quid eſt lex moralis quam decalogum appellamus?

Eſt præceptio diuina requirens ab omni homine perfectam, puram, & perpetuam obœdientiam erga Deum, quæ vt promittit vitam & ſalutem obœdientibus: ita mortem & damnationem comminatur ijs, qui hanc obœdientiam non præſtant. Vocatur autem moralis, quia perpetua viuendi regula eſt ad quam mores cuiuſq; ſunt exigendi.

DE TERTIA QVAEST.

Poteſtne quiſquam legi morali in hac vita ſatisfacere?

Nemo ſanè præter Chriſtum ſolum.

Quomodo id probas?

Ex Paulo quatuor demonſtrationes colliguntur, quarum prima à naturæ prauitate ſumitur, qui enim fieri poteſt, vt ex impuro & fœtido fonte, pura & limpida aqua hauriatur?

2 Sumitur ex Vniuerſali experientia, Nam

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

cùm omnes morti, quæ eſt pœna violatæ legis obnoxij ſunt, ſequitur totum genus humanum tranſgreſſionis legis diuinæ reum eſſe.

3 Sumitur ex ſcripturæ teſtimonio, qualia plurima ſunt, Omnes declinauerunt & inutiles facti ſunt: Item non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens.

4 Sumitur à neceſſitate victimæ Chriſti, vnde Galat. 2. Si ex operibus eſt iuſticia, Chriſtus fruſtra mortuus eſt. Proinde cùm Chriſtus non ſit fruſtra mortuus, ſequitur neminem ex operibus iuſtificari poſſe, Nemo igitur legi ſatisfacit.

Has quatuor demonſtrationes memoriæ cauſſa, his verſibus concludo.

Natura, experientia, verbum, victima monſtrant,
Quòd nullus lege iuſtificetur homo.

DE QVARTA QVÆSTIONE.

Quis eſt vſus legis moralis?

Legis moralis vſus triplex eſt, externus, internus & ſpiritualis. Primus ad externum hominem pertinet, quem lex externe regit. Secundus internum hominem ſpectat, quem lex accuſat, damnat, reumq; corã Deo peragit. Tertius ad nouũ hominem refertur, quẽ lex in cultu Dei vero

dirigit, Eſt enim lex ſanctis norma vitæ. Hunc legis triplicem vſum, hoc diſticho complector:

Lex hominem regit externum, veteriſque reuelat

Errores, vitæ eſt regula ſancta nouo.

Cur primum vſum vocas externum?

Quia ad externum hominem in hac vitæ conſuetudine pertinet, qui vſus propter quatuor cauſſas neceſſarius eſt, quas hoc verſu complector.

Mandatum, pœnæ, pax publica, dux ad Ieſum.

Confirmatur autem hic vſus ad Galatas 5. his verbis. Lex pædagogus ad Chriſtum.

Cur ſecundum vſum vocas internum?

Quia pertinet ad conſcientiam hominis, quam ream arguit & damnat, Lex enim regula eſt, ad quam conſcientia ſingula opera, quæ à nobis fiunt, exigit & examinat. Cum enim quid à nobis factum ſit iuxta regulam legis, iudicio mentis approbatur, quod iudicium in corde ſequitur lætitia: Contra ſi factum aberrat à legis regula, iudicio mentis damnatur, quod iudicium ſequitur

in corde

in corde dolor, & pauor propter imminentem pœnam. Confirmatur autem hic vſus Rom. 3. Per legem eſt agnitio peccati.

Cur tertium vocas ſpiritualem?

Quia ad hominem ſpiritu renatum pertinet, quem inſtruit in vero Dei cultu, præſcribitq; certam viuendi regulam. Confirmatur hic vſus Ieremiæ 20. In præceptis meis ambulate.

DE QVINTA QVÆSTIONE.

Quatenus lex eſt abrogata?

Lex triplex eſt, Moralis, Ceremonialis, & Iudicialis. Prima habet duas partes, quæ ſunt, Norma vitæ & appendix de promiſſionibus & comminationibus. Norma vitæ nec in hac vita nec in futura abolebitur. Deus enim perpetuam dilectionem erga ſe & ſuam creaturam ſuo ordine requirit. Comminationes conuerſis ſunt abolitæ, iuxta illud Pauli: Non ſumus ſub lege ſed ſub gratia, Ita ad Galatas 3. Chriſtus pro nobis factus eſt maledictum. Promiſſiones autem fiunt pijs

ratæ in Chriſto. Cæterum non conuerſi, legi toti cum ſua damnatoria ſententia obnoxij ſunt, iuxta illud: Maledictus eſt qui non fecerit omnia quæ ſcripta ſunt in libro legis.

Lex ceremonialis abolita eſt, quo ad uſum, non quo ad ſignificationem. Nam res quas figurabant ceremoniæ, ſunt æternæ.

Lex iudicialis quo ad vſum eſt libera, poteſt enim ea magiſtratus vti vel non vti, At quantum ad ſignificationem attinet, perpetua eſt. Nam politia Moſis, regni Chriſti typus erat.

DE SEXTA QVAESTIONE.

Quomodo Chriſtus impleuiſſe legem dicitur?

Quantum ad Moralem attinet, cui omnes homines obnoxij ſunt, primum reſpondeo, quòd eam quatuor modis implerit, 1. Perfecte obœdiendo legi Dei, nullum enim vnquam peccatum contra legem Dei fecit, ſed eam plena erga Deum & proximum dilectione adimpleuit. 2. Deriuando in ſe ius damnatorium legis. 2.Cor.5. Eum qui non nouit peccatum, fecit peccatum, vt nos fieremus iuſticia Dei in ipſo. 3. Infundendo conuerſis ſpiritum ſanctum, vt ipſi iam quæ legis ſunt facere in-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

re incipiant, Qui enim ſpiritu Dei ducuntur hi ſunt filij Dei. 4 Transformando nos plene ad ſuam ſimilitudinem, quod futurum eſt in æterna vita, vnde illud Pauli ad Gal. Nos ſpiritu ex fide ſpem iuſticiæ expectamus. Ceremonialem autem legem impleuit Dominus, dum id quod ceremonijs ſignatum erat, opere compleuit. Idem de Iudiciali lege ſentiendum eſt. Cæterum modus impletæ per Chriſtum legis moralis hoc diſticho complexus ſum.

Implet dum præſtat, dum ius damnabile tollit,
Pneumate dum donat, dum ſua regna dabit.

DE SEPTIMA QVAEſtione.

Quæ eſt ſumma legis Moralis?

Dilectio Dei & proximi, Sic enim Paulus ait 1. Timoth. 1. Summa legis eſt dilectio. idem probatur Deut. 6. & Matthæi 22. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo &c. & proximum tuum ſicut teipſum.

An non aliud requirit lex quam affectum dilectionis?

Dilectionis voce Synecdochicos intelligitur om-

tur omnis affectus coniunctus cum dilectione, & omnis actio interior & exterior, quam naturaliter requirit dilectio, per quam dilectio vera ſe prodit & veluti conſpiciendam præbet. vt enim qui diligit Deum, eum ſimul timet, colit, prædicat, inuocat, & patienter ab eo promiſſa expectat, omnia quæ grata illi ſenſerit faciens: ita qui proximum amat, ſuperiores ſe reueretur, pares complectitur, inferiores ſubleuat, atq; omnia omnibus quæ vtilia ſenſerit, & vult & facit. Poteſt & ita reſponderi ad quæſtionem, quod lex doceat in ſumma, quid expetendum & quid fugiendum ſit, Vt enim expetendum eſt honeſtum: ita quod turpe eſt, fugiendum eſt: & hac ratione ſumma legis hoc verſu continetur.

Quis ſit honeſti, quis turpis fons lege docetur.

Quis autem ſit honeſtatis, & contra quis turpitudinis fons, continetur hoc diſticho.

Primus honeſtatis fons eſt dilectio: contra,
Turpia progenerat ſæua cupido tibi.

DE OCTAVA QVAESTIONE.

Quæ ſunt legis appendices?

Ego ſum Dominus Deus tuus, uiſitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam & quartam generationem eorum, qui oderunt

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

runt me, & non cuſtodiunt mandata mea: Et faciens miſericordiam in millia his, qui diligunt me, & cuſtodiunt præcepta mea.

Hvc & illa dicta pertinent: Qui fecerit ea, viuet in eis. Et: Maledictus omnis qui non permanſerit in omnibus quæ ſcripta ſunt in libro legis. harum appendicum vſum vide ſupra in declaratione quartæ quæſtionis.

DE NONA QVAESTIONE.

Quæ eſt legis diuinæ diuiſio?

Plures ſunt legis diuinæ diuiſiones, quarum tres ſunt præcipuæ.

Prima: legum diuinarum, Alia eſt Ceremonialis, alia Iudicialis, alia Moralis.

Quæ eſt Ceremonialis?

Quæ ritus eccleſiaſticos, ceremonias, & ſacrificia gubernat, Cuius vſus in templo fuit Solomonis.

Quæ eſt Judicialis?

Quæ iudicia & controuerſias forenſes moderatur.

Quæ eſt Moralis?

Quæ mores omnium regit, & normam viuendi vni-

di vniuerſalem hominibus præſcribit.

SECVNDA. Legum alia eſt præceptiua, vt quæ præcipit aliquid operis fieri. Alia prohibitiua, vt quæ prohibet quæ fieri non conuenit.

TERTIA. Legum alia immediate Deum reſpicit. Alia circa officia hominibus debita, verſatur.

DE DECIMA QVAESTIONE.

Cur lex in lapideis tabulis eſt exarata?

Hoc Symbolicum eſt: Monet enim hoc Symbolo Deus, tantam duritiem noſtrorum cordium eſſe, vt non prius lex Dei in ea inſcribi poſſit, quàm Deus ſuo digito ea adaptauerit, legemq; ſuam ipſe ÿs inſcripſerit. hæc ſymbolica ſignificatio hoc diſticho continetur.

Saxea lex Moſis, tibi ſaxea pectora ſignat,
Mollia quæ digitus fecerit ipſe Dei.

Deinde etiam lapidearum tabularum ſymbolo ſignificatur, quod Deus nolit vlla vetuſtate abolere obœdientiam, quam in lege morali requirit.

DE VNDECIMA QVAEſtione.

Quod

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Quodnam eſt diſcrimen legis & Euangelij?

Quadruplex eſt: Primum ſumitur à noticia, quia lex natura quodammodo nota eſt: Euangelium autem nullo modo rationis acumine percipitur. At ſi quis quærit, cur lata ſit lex, quæ natura nota eſt. Is ſciat ob tres cauſſas id factum eſſe: Quarum prima eſt, vt legis naturæ autoritas, noua hac publicatione confirmaretur. 2. Vt quæ per conſuetudinem peccandi & ſceleratorum multitudinem latere cœperant, manifeſtarentur. 3. Vt conſtaret certa Deum colendi ratio, ne pij Ethnicis & Philoſophicis ſuperſtitionibus à vero Dei cultu abducerentur. Has tres cauſſas memoriæ cauſſa hoc diſticho complector.

Cur data lex nota eſt? vt confirmetur, vt altè
Mentibus inſideat: vt pia corda regat.

Secundum ſumitur à promiſſionum differentia, promiſſio enim legalis habet coniunctam conditionem impletæ legis: Sed promiſſio Euangelij, non habet annexam conditionem impletæ legis, Sed tantum fidei quæ oblatum per Euangelium beneficium apprehendit, ac poſtea ſuos germanos edit fructus.

Tertium ſumitur à differentia virtutum vtriuſque, Lex enim occidit, & eſt miniſterium mor-

tis,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

tis, Euangelium autem viuificat, & eſt vitæ miniſterium 2. Cor.2.

Quartum ſumitur ab obiectis, legis enim comminatio ad impœnitentes & non ad conuerſos pertinet: Euangelij promiſſio ad pœnitentes, & non ad impœnitentes pertinet, quemadmodum propoſitis exemplis docet Chriſtus Lucæ 7. Matth. 22. Nam apud Lucam teſtatur Chriſtus ad mulierem pœnitentem pertinere gratiam Euangelij, Et apud Matthæum teſtatur comminationem legis pertinere ad ſuperbum legiſperitum. Hoc quadruplex legis & Euangelij diſcrimen complector hoc diſticho.

Noticia & promiſſio, vis, ſubiectaq;, quantum
Lex ab Euangelio differat, ecce docent.

DE DVODECIMA quæſtione.

Quot ſunt partes legis diuinæ?

Decem ſunt Decalogi præcepta, quæ duobus continentur capitibus, quæ ſunt. Dilige Iehouah Deum tuum ex toto corde tuo &c. Et proximum tuum vt teipſum.

Quid

Quid prius caput continet?

1 *Mandatum homini datum.*

2 *Affectum dilectionis.*

3 *Obiectũ ad quod ille affectus referẽdus eſt.*

4 *Cauſſa indicatur, Cum dicitur: Dominum Deum tuum, iſta enim pronomina cauſſas dilectionis inſinuant.*

5 *Modum dilectionis, videlicet quod ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus. Eadem quinq; continentur ſecundo capite.*

Chriſtus dicit in Euangelio, ſecundum ſimile eſſe priori, quomodo id intelligendum ſit, expone.

Non in ordine, non in obiecto, non in dilectionis gradu, iſta ſimilitudo eſt poſita, Nam dilectio Dei ordine prior eſt, obiecto dignior, & gradu ſuperior dilectione hominis. Eſt enim Deus præ omnibus diligendus & ante omnia & ſuper omnia. Sed ſimile in affectu, Nam vtrumq; requirit dilectionem, In obligatione, Nam vtrumq; obligat vel ad obœdientiam vel ad pœnam, Et in conſecutione obœdientiæ iuxta illud Iohannis dictum: Qui dicit ſe diligere Deum, & proximum ſuum odit, mendax eſt.

Da methodum explicandi ſingula præcepta.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

In ſingulorum præceptorum explicatione hæc quinq; dici poſſunt.

1 *Quid mandet lex.*

2 *Quid vetet.*

3 *Quam habeat obœdientia promiſſionem.*

4 *Quam habeat violatio legis pœnam.*

5 *Quis ſit vſus legis externus, internus, & ſpiritualis. Hæc quinq; diſticho hoc complector.*

Lex mandat, prohibet, promittit, & indicat iram,
Additur his vſus qui meditandus erit.

DE PRIMO PRAECEPTO.

Recita primum præceptũ?

Ego ſum Iehouah Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti: Non habebis Deos alienos coram me.

Quæ eſt ratio huius præcepti?

Quòd Deus conditor rerum, ſolus ſit omnium bonorum fons & dator.

Quis Finis?

Vt omni idololatria et impietate abiecta, ipſe ſolus habeatur Deus noſter, & ſolus à nobis vero cultu colatur.

Quid continet hæc legis verba?

Duo.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Duo. Prœmium, & expoſitionem præcepti: prœmium enim eſt,

Ego Iehoua Deus tuus qui eduxi te de terra Aegypti.

Expoſitio autem præcepti,

Non habebis Deos alienos coram me.

Quid ſibi vult prœmium?

Hoc continet duo: Primum, modum cognoſcendi Deum per verbum & beneficium Dei: verbum eſt: Ego Iehouah Deus tuus &c. *Beneficium:* Qui eduxi te de terra Aegypti. *Deinde continet prœmium confirmationem legis diuinæ à poteſtate, promiſſione & beneficijs præſtitis, De quibus latius vide Enchiridion noſtrum.*

Quid habet expoſitio?

Hæc vt meminit alienorum Deorum & veri Dei: ita præcipit vt verum Deum habeas, & alienos Deos fugias ſeu non habeas.

Quid eſt habere Deum?

Eſt mente, affectu, voluntate, adeoq; omnibus viribus Deum complecti.

Quomodo mente complectimur Deum?

Quando in mente eſt vera noticia Dei, videlicet quod ſit vnus æternus Deus, pater, λόγος, & ſpiritus ſanctus, quod hic Deus ſit fons omnis boni, quod ſuas creaturas amet, quod ad ſe confugientes iuxta promiſſiones velit iuuare: Et contra contumaces punire. Hæc in genere vera Dei noticia eſt, quæ in duas formas diſtinguenda eſt. Eſt enim alia noticia Dei legalis, alia Euangelica.

Quomodo affectu amplectimur Deum?

Cùm ex vera Dei noticia naſcitur affectus congruens noticiæ, vt timor Dei, fiducia, dilectio, ſpes: Sed diſcernendum eſt inter fiduciam legalem & Euangelicam, quarum illa naſcitur ex noticia Dei legali, hæc oritur ex noticia Dei Euangelica.

Quomodo Deum complectimur voluntate?

Cum ex mentis recto iudicio & puro animi affectu naſcitur voluntatis alacritas ad imperandum omnibus viribus, vt Deo obœdientiam præſtent.

Quo-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Quomodo Deum complectimur viribus?

Cùm ipſæ vires interiores & exteriores voluntati alacriter imperanti, quæ mens rectè iudicat, & affectus purè ſuadet, obſequuntur & imperata præſtant.

Quæ ergo opera in hac lege præcipiuntur?

Ea colliguntur ex ijs quæ dicta ſunt, videlicet amor verbi Dei, noticia Dei, timor, fiducia, dilectio, alacris voluntas, & ſtudium omnium virium obœdiendi Deo.

Quæ opera prohibentur hac lege?

Eæ partim continentur in hoc dicto, habere Deos alienos: partim ex Antitheſi operum præceptorum extruuntur.

Quid eſt ergo Deus alienus, & Quid eſt habere Deos alienos?

Cum in plurali dicit alienos Deos ſignificat multa eſſe, quæ hominibus loco Dei eſſe ſoleant.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Eſt autem loco Dei homini, quidquid homo fingit ſibi ex quo pendet, & vnde auxilium ſperat, & opem, abſq; vero timore ueri Dei. Vnde auaricia à Diuo Paulo idololatria dicitur.

Poſſuntne ſtatui certa genera alienorum Deorum?

Poſſunt quidem: Primum enim alieni Dij ſunt idola gentium.

2 Sancti, cum illis ab hominibus diuinus honos exhibetur.

3 Bona interna, & externa animi, corporis, & fortunæ, Adeoq; omne in quo homines gloriari ſolent. Quicunq;, enim hæc mente, affectu, voluntate amplectitur abſq; timore Dei, alienos dicitur habere Deos. Licet quidem, imo oportet creaturas Dei ſuo ordine diligere, modo illius dilectionis fons ſit verus Dei timor, idola autem, quæ ſunt opera Satanæ perpetuò execrari oportet.

Quæ opera ex Antitheſi prohibita eſſe colligis?

Cum amore verbi Dei pugnat odium verbi: cum noticia Dei, pugnat ignoratio Dei, & omnis falſa perſuaſio de Deo, vt Philoſophorum & Hæreticorum, vt qui de diuinitate non recte ſentiunt, In quorum numero eſt Epicurus, &

græci

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

græci Philoſophi omnes. Item qui de perſonis non recte iudicant, vt Arius, Sabellius & multi alij: Item qui de voluntate Dei perperam ſentiunt, vt qui de gubernatione, prouidentia, promiſſionibus & comminationibus, erroneum habent iudicium.

Cum timore pugnat ſecuritas, cum fide diffidentia, cum dilectione fremitus ſub cruce, Cum ſpe deſperatio & ἀνελπιστία, Cum alacritate voluntatis, auerſio voluntatis, & cum virium promtitudine ad obœdiendum ignauia, & torpor & quæ græce dicitur ἀκηδία.

Quæ ſunt præmia obœdientiæ huius præcepti?

Fauor Dei & miſericordia iuxta promiſſiones legi additas: verum quia nemo legi ſatisfacit, præmia promiſſa tantummodo conferuntur conuerſis.

Quæ pœna violatæ legis huius?

Maledictio, & damnatio, & viſitatio iniquitatis in tertiam & quartam generationem iuxta comminationes huic legi additas.

Quis eſt vſus huius legis?

Vt examines tuam conſcientiam ad legis

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

normam, & ſententiam legis mente recolas hoc pacto. Primò, in hoc examine cùm videas te legi non ſatisfeciſſe, agnoſce peccatum tuum, agnoſce te legis diuinæ tranſgreſſorem eſſe. Secundò, agnoſce ſententiam legis, aduerſus te latam, iuſtam eſſe. Tertiò, fuge peccatum, expaueſce ad iram Dei, & dole quod Deum tuo peccato offenderis. Quartò, confugito vera fide ad Chriſtum peccati expiatorem, & veniam delicti viua fiducia expete. Quintò, Nactus remiſſionem peccatorum fide CHRISTI, redi ad regulam legis, & iuxta illam vitam tuam quantum quidem id fieri poteſt componito, ac ita cum Dauide orato: Spiritum rectum innoua in viſceribus meis, Et da mihi vt ambulem in lege tua. Hæc noua obedientia etſi imperfecta eſt, placet tamen in renatis propter Chriſtum. Hic vſus ſimili modo, accommodari etiam debet reliquis præceptis.

Quid, eſtne pars primi præcepti prohibitio ſculptilium?

Etſi reuera ſecunda lex eſt, quemadmodum omnes veteres tradunt, & confirmatur ex Deuteronomio: tamen ne cum conſuetudine recepta eccleſiarum noſtrarum pugnare videamur, coniungamus hanc legem cum prima, præſertim cùm nihil

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

nihil referat, ſiue diſtinguatur à prima, ſiue coniungatur, modo ex Decalogo non excludatur.

Quid ergo interdicto ſculptilium prohibetur?

Duo hoc interdicto prohibentur: Vnum ne Deum vlla effigie exprimere tentemus.

Quæ eſt huius prohibitionis ratio?

Effigies Dei manu hominis expreſſa cedit in contumeliam diuinæ maieſtatis.

Qui ſic?

Quia Deus eſt expers corporis, inuiſibilis, & infinitus: Effigies autem omnis ex materia corporea fit, & eſt viſibilis, & terminis clauditur, quare in Deum ſummè contumelioſa eſt.

Alterum quod prohibetur eſt, ne incuruemus nos coram vllo idolo cauſſa religionis.

Quæ eſt huius interdicti ratio?

Is qui hoc facit, Primum inuertit naturæ ordinem, dum ſubijcit ſe infra creaturas, quarum dominus eſt conſtitutus immemor ſuæ dignitatis.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Deinde ſacrilegium committit, tribuens creaturæ cultum, qui ſoli creatori debetur. Glorificate inquit Deum in ſpiritu, & in corpore veſtro quæ ſunt Dei. Quicunq; igitur coram lignis & lapidibus religionis cauſſa procumbunt, ſerpentem adorant, qui ligni fructu primos occidit parentes.

Quæ igitur opera hic mandantur?

Ut corpore & anima nos coram Deo proſternamus, idq; ex vero Dei timore: Omnis enim obœdientia ex timore Dei proficiſci debet.

Quæ præmia ſeruatæ, & quæ pœnæ huius legis violatæ ſunt?

Quia obœdientia & inobœdientia huius legis manat ex obœdientia vel inobœdientia primæ legis, eadem præmia hic promittuntur obœdientibus, & eædē pœnæ proponuntur tranſgreſſoribus.

Quis eſt vſus huius legis?

Idem qui primæ eſt.

QUAESTIO DE IMAGINIbus & idolis.

Licet

Licetne ergo vlla habere idola ſeu imagines?

Imo licet. Verum ne hic erretur, ſciendum eſt eſſe triplicem vſum imaginum: Superſtitioſum, Typicum & Politicum: Superſtitioſus vſus ſolus damnatur verbo Dei, vbicunq; in ſcriptura vel imagines, vel ſculptilia damnantur. Typicus vſus erectione ænei ſerpentis in deſerto, & Cherubin in propiciatorio confirmatur. Politicus vſus triplex eſt: Hiſtoricus, Symbolicus, & qui ornatus cauſſa adhibetur: horum nullus eſt prohibitus. Hiſtoricus qui ad intelligendas rectius rerum deſcriptiones, & ad memoriam rerum conſeruandam facit, exemplo ſanctorum patrum confirmatur, qui ſtatuas erexerunt in rerum geſtarum memoriam. Symbolicus, qui de re alia nos admonet, vt imago in moneta Cæſaris admonebat Iudæos, quod Cæſari eſſent ſubiecti. Confirmatur Chriſti facto, qui monetam Cæſaris in manus accipiens, non damnauit imaginem. Circumferebant etiam Apoſtoli monetam Cæſaris imagine inſignitam, qualem & Petrus de ore piſcis accepit. Qui ornatus cauſſa adhibetur, Solomonis confirmatur exemplo, & Dei etiam mandato, qui varijs picturis voluit ſuum ornari templum. Quare hic vſus reprehendi non debet.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Sed quid dicis de trinitatis imagine?

Prophanum inuentum eſt, & voce Dei prohibitum. verum ſi loco primæ perſonæ poneretur nubes, vnde vox ſonuit, adſcriptis verbis: Hic eſt filius meus dilectus: & deinde Columba, & effigies Chriſti hominis exprimeretur, hiſtoriæ conſeruandæ gratia, nihil haberet impietatis. Sed pingere Deum Patrem ſenis alicuius barbati forma, magna eſt impietas, prohibita voce Dei.

Suntne imagines, libri laicorum?

Concedo id quidem, ſi tantum hiſtoriæ cauſſa, & non ſuperſtitionis gratia, adhibeantur. Verum in menſa Dominicæ Cœnæ, ſculptilia, vel imagines poni poſſe ſine periculo non arbitror, præſertim cùm homines nimis proni ſunt in ſuperſtitionum labyrinthos.

DE SECVNDO PRAECEPTO.

Quotnam eſt ſecundum præceptum?

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Non aſſumes nomen Domini Dei tui inuanum: Cuius Antitheſis eſt. Aſſumes nomen Domini Dei tui legitime & recte, id eſt, ſanctificabis nomen Dei.

Quæ eſt ratio huius præcepti?

Quòd Deus conditor rerum, ſolus ſit omnium bonorum fons & dator.

Quis Finis?

Vt maieſtas nominis Dei inter homines habeatur ſacroſancta.

Quid eſt nomen Dei?

Eſt cum ipſe Deus, tum quidquid de eo digne dici poteſt, vtpote omne, quod in eius noticiam, famam & gloriam vergat.

Quæ opera hac lege mandantur?

Omnia quæ faciunt ad nominis Dei noticiam, famam, & gloriam promouendam inter homines: vt ſunt.

1 *Inuocatio.*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

2 Prædicatio factorum Dei.
3 Gratiarum actio.
4 Glorificatio.
5 Confeſſio.
6 Cultus iuriſiurandi.

Quæ opera prohibentur hac lege?

1 Quidquid pugnat cum vera inuocatione Dei, vt non inuocare, ſine fide inuocare, frigide inuocare, non intellectis uerbis orare, inuocare ſanctos.
2 Quidquid pugnat cum gratiarum actione, vt non agere gratias Deo, Phariſaica oſtentatio ſine fide, Boatus in templis, & conducticia opera Monachorum & ſacrificulorum, qui fumum vendunt.
3 Quidquid pugnat cum prædicatione operum, & iudiciorum Dei, vt iudicia & opera Dei non recte æſtimare, ſilere beneficia Dei.
4 Quidquid pugnat cum glorificatione, vt ſcandaloſa vita, ſchiſmata, & contentiones.
5 Quidquid pugnat cum confeſſione, vt abnegatio Dei, fidem celare propter hominum amiciciam, vel odium, non ingenue fateri, cui religioni quis ſit addictus.
6 Quidquid pugnat cum cultu iuriſiurandi, vt periuratio, execratio, in iurando leuitas.

De præ-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

De præmijs, pœnis, & vſu, vide primum præceptum.

DE TERTIO PRAECEPTO.

Quodnam eſt tertium Præceptum?

Memento ut diem ſabbati ſanctifices.

Quæ eſt ratio huius Præcepti?

Quòd Deus conditor rerum ſolus omnium bonorum ſit fons & dator.

Quis Finis?

Vt proprijs operibus emortui, veram ſanctificationem operibus à Deo mandatis meditantes, ſinamus nos à Deo ſanctificari.

Quid eſt ſabbatum? Quid ſanctificare? & quid ſabbatum ſanctificare?

Sabbatum eſt ſeptimus ſeptimanæ dies, in quo Dominus quieuit poſteaquam ſex diebus creaſſet cœlum & terram. Sanctificare in genere eſt aliquid ſegregare à prophano vſu, purum & incontaminatum ſeruare, adeoq; vſui ſacro, cultuiq;

diuino

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

diuino deſtinare. Proinde ſabbatum ſanctificare, eſt ſeptimum ſeptimanæ diem abuſu prophano ſegregare, illum purum & incontaminatum ſeruando, ſacro ac diuino cultui deſtinare.

An non Moſaicum ſabbatum eſt abolitum?

Eſt quidem quantum ad ceremoniam, & certæ diei ſeruatæ à Iudæis obſeruationem: Sed non quantum ad Genus attinet, Symbolicam ſignificationem, & Typum.

Quodnam eſt illud genus?

Vt in ſingulis ſeptimanis, vnum aliquem diem ſegregemus à prophano vſu, & illum diuino cultui deſtinemus, atq; adeo apoſtolos imitemur, qui primum diem ſeptimanæ in locum vltimi ſubrogarunt, quem ideo vocarunt κυριακὴν, quia & Dominus eo die reſurrexit, & cultui Dei is dies deſtinari debet, quemadmodum ex apocalypſi patet.

Quæ eſt ſymbolica ſignificatio, ſeu typus?

Significatio ſabbati commode in triplex tempus diuidi poteſt, Præteritum, Præſens, & Futurum:

turum :

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

turum: Si præteritum ſpectes, ſabbatum fuit typus quietis Dei ab operibus ſuis poſt rerum creationem, vnde μνημόσυνον rerum creatarum fuit. Deinde typus fuit requiei populi Dei in terra Canaan, poſt multos in Aegypto exhauſtos labores, quemadmodum ex Pſalmo, Epiſtola ad Hebræos indicat. Præterea adumbratio fuit Sabbatiſmi domini requieſcentis in ſepulcro peractis redemtionis noſtræ laboribus. Si præſens tempus Eccleſiæ reſpicias, Sabbatum fuit figura quietis conſcientiarum à peccatorum procellis, poſt liberationem à regno Diaboli per Chriſtum ducem. Deinde ſignum eſt, quòd Deus nos ſanctificet, iuxta illud Exod. 21. Ezech. 20. Sabbata mea dedi eis, vt eſſent ſignum inter me & eos, vt ſcirent, quòd ſim Iehouah qui ſanctifico eos: huius ſanctificationis & nos admoneant noſtra feſta.

Poſtremo, adumbrat vitam ſanctorum perpetuo in meditatione quietis cœleſtis tranſigendam.

Si tempus futurum reſpicias, Sabbatum fuit typus conſummationis mundi, Quemadmodum enim ſex dies operationis Dei in creatione mundi adumbrabant ſex annorum millia, iuxta dictum Eliæ: Ita ſabbatum ſignificat æternitatem quietis in cœlo, & ſabbatiſmum illum beatum perpetuo duraturum, quem ſancti expectant.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Quibus in reb. ſita erat obœdiẽtia ſabbati apud Iudæos?

In vacatione totius familiæ ab operibus ſeruilibus, in ceremoniarum & ſacrificiorum obſeruatione, in meditatione legis Dei, in fidei & caritatis exercitijs. Ut ergo iſta opera præcepta erant, ita his contraria prohibita.

DE FESTIS CHRISTIanorum.

Quotuplicia ſunt feſta Chriſtianorum?

Triplicia. Dominicus dies, Feſta ſaluatoris, Memoriæ ſanctorum.

Cur Dominicus dies obſeruatur?

Conſeruandi miniſterij, exercendæ pietatis, ordinis & diſciplinæ gratia.

Cur feſta ſaluatoris obſeruantur?

Primò, vt ordine diſcatur hiſtoria. 2. vt ſigillatim perpendantur beneficia. 3. vt beneficijs recte vtamur, in Dei gloriam, & noſtram ſalutem.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Cur feſta celebrantur ſanctorum?

Multis ſane de cauſis. 1. Ut cognoſcatur hiſtoria Eccleſiæ. 2. vt cogitentur beneficia Dei erga membra eccleſiæ. 3. Ut gratiæ Deo pro ipſis agantur. 4. Ut varij ſanctorum caſus perpendantur. 5. Ut ſanctos imitemur in pœnitentia, vita, cultu, confeſſione, conſtantia, patientia & alijs virtutibus. 6. Ut pijs ſuſpirijs ſanctorum expetamus conſortium.

Quæ ſunt opera Chriſtianorum feſtorum?

1 Abſtinere ab operibus impedientibus ſanctificationem ſabbati. 2. Sacris cœtibus reuerenter intereſſe. 3. Partem doctrinæ cœleſtis, quam proponit Eccleſia pie meditari. 4 Ceremonijs cum ſumma grauitate & religione vti. 5. Sanctificationi animæ & corporis ſtudere per opera primi & ſecundi præcepti. 6. Familiam ſuam pie exercere, inſtruendo, monendo & corripiendo. 7. Exemplo Chriſti & ſanctorum, opera caritatis exercere viſitando ægrotos, conſolando triſtes, iuuando egenos.

Quæ opera prohibentur?

Cum operibus præceptis pugnantia.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Ut cum primo, ſeruilia opera impedientia miniſterium, & voluptuaria.

Cum ſecundo, vel non intereſſe ſacris, vel ſine fructu intereſſe, vel cum ſcandalo intereſſe.

Cum tertio, docentem non audire, ſed vel contemnere, vel culpare, ſi culpa vacat.

Cum quarto, vel nunquam vti ſacramentis, vel ſine fide vti, vel male de ſacramentis ſentire, vel honeſtas & graues Ceremonias calumniari.

Cum quinto, Impuritati animæ vel corporis indulgere.

Cum ſexto, vel familiam negligere, vel eam auocare à ſacris, vel praue inſtituere, vel non explorare quantum in pietate proficiat.

Cum ſeptimo, nulla ægrotorum, triſtium, & egenorum cura tangi, nullis caritatis operibus occupari.

Quæ ſunt præmia ſeruatæ, et quæ pœnæ violatæ huius legis?

Præmia & pœnæ ſunt hæc ſpecialia, vt enim præmium ſeruati ſabbati eſt profectus in pietate: ita pœnæ eiuſdem violati eſt pietatis naufragium, & piorum exercitiorum iactura.

Uſus huius legis petatur ex primo præcepto.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

DE QVARTO PRAECEPTO.

Quodnam eſt quartum præceptum?

Honora patrem tuum, & matrem tuam, ut prologentur tibi dies, & bene tibi ſit.

Antequam explicationem ſecundæ tabulæ aggrediamur ſciendum venit, quod omnis obœdientia ſecundæ tabulæ oriatur ex obœdientia primæ tabulæ: Prima immediata obœdientiam erga Deum, ſecunda vero tabula mediatam poſtulat.

Quæ eſt ratio præcepti?

Quod Deus ſit amans ordinis, & gratitudinis.

Quis Finis.

Vt conſeruentur in mundo ſtatus, & ordines, quos Deus ordinauit.

Quid eſt honor?

Honor eſt reuerentia, qua veneramur proximi dignitatem, quam vel ſuſtinet ex officio, vel ex peculiaribus donis Dei habet.

Quid voce parentis ſignificatur?

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Nomine PARENTIS Synecdochice omnes ſignificantur ſuperiores, ſicut liberorum voce omnes inferiores notantur.

Diſpone ordine gradus inferiorum & ſuperiorum?

Parentes	Liberi
Præceptores	Diſcipuli
Tutores	Pupilli
Patresfamilias	Domeſtici
Miniſtri verbi	Auditores
Magiſtratus	Subditi.

REGVLA.

Horum analoga iura & officia requiruntur in hoc quarto præcepto.

Quotuplicia opera requiruntur hoc præcepto?

Triplicia.

Alia enim reſpectu inferiorum, alia ſuperiorum, alia reſpectu finis huius præcepti, qui eſt conſeruatio ſtatuum in mundo, quos Deos ordinauit.

Quæ opera mandantur inferio-

ſuperioribus hoc præcepto?

Omnia ſignantur voce honoris, & ſunt hæc præcipua. 1. Statuere ſtatum ſuperiorum eſſe ordinationem diuinam. 2. Libenter ſe ſubijcere poteſtati maiorum. 3. Vera ſtorga parentes complecti. 4. Reuereri. 5. Obœdire in honeſtis & licitis. 6. Gratitudinem & beneficentiam exhibere. 7. Errata maiorum ἐπιεικείᾳ tegere, vel prudenter diſſimulare.

Quæ ſunt opera mandata ſuperioribus?

Omnia quæ officijs liberorum iure analogo reſpondent, vt ſunt:

1 Mutuus amor. 2. Diligens educatio. 3. Prudens tractatio, ne vel indulgentia, vel auſteritate nimia perdantur liberi. 4. Liberos in bonis artibus, & pietate erudire. 5. Non facientes officium virgis & pœnis cohibere.

Quæ ſunt opera quæ præceptoribus mandantur?

1 Amare diſcipulos.

2 Fideliter docere.
3 Quæ docta ſunt repetere, & examinare.
4 Caſtigare torpentes.

Quæ ſunt opera quæ mandantur magiſtratibus & tutoribus?

Quia in parentum locum ſuccedunt Magiſtratus & Tutores, eadem ipſis officia incumbunt, licet adminiſtrationis modus varius eſt.

Quæ opera requiruntur ratione Finis?

Præter enumerata, recta conſtitutio Rerumpub. & Oeconomiarum, vt nemo in ijs ſit ocioſus, ſed ſinguli ſuas operas deſtinent conſeruationi totius corporis. Huc leges vtiles, huc iudicia pertinent. Commendatur ergo cuiq; diligens in ſua vocatione functio. Magiſtratus proinde cura erit, vt ſinguli ſuum officium rectè faciant, vt ita humana ſocietas conſeruari poſſit.

Quæ opera prohibentur hoc præcepto?

Omnia, quæ enumeratis contraria ſunt, quæ

ſunt

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

ſunt diſponenda iuxta ordinem operum præceptorum.

Quæ ſunt præmia obœdientiæ, & quæ pœnæ inobœdientiæ?

Vt præmia benedictionis: ita pœnæ maledictionis vocabulo ſignantur. Pœnæ ſunt: Infortunium, calamitas, vaſtatio familiæ & domus, Rerumpub. turbatio, eccleſiæ dilaceratio, ac multa alia huiuſmodi.

Quis eſt vſus?

Vſus idem qui primi, nimirum vt primum examinemus noſtrum factum ad normam legis. Deinde delictum conſpicientes, doleamus ob commiſſum peccatum. Tertiò: vt ſentientes ſententiam legis confugiamus ad Chriſtum. Quarto: nacti remiſſionem peccatorum, ad legem redeamus, vt tum demum nouam obœdientiam præſtemus Deo.

DE QVINTO PRAECEPTO.

Quodnam eſt quintum præceptum?

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Non occides.

Id eſt. Tu homo non occides proximum, id eſt, quemuis alium hominem. Antitheſis:

Vitam proximi conſeruabis.

Quæ eſt ratio huius præcepti?

Quia homo conditus eſt ad imaginem, et ſimilitudinem Dei, homo non debet hominem occidere. Geneſ. 9.

Quis eſt Finis?

Vt mutuis officiis, & mutua beneuolentia hominum ſocietas inter ſeſe coaleſcat & conſeruetur.

Quid eſt occidere?

Eſt perſonam proximi quouis modo lædere.

Quid eſt proximus?

Quilibet homo, ſiue bene, ſiue male nobis velit: ſeu quilibet, ſiue bene, ſiue male meritus eſt de nobis, ſiue ſit peregrinus, ſiue domeſticus, iuxta parabolam de Samaritano.

Quæ opera prohibentur hoc præcepto?

Duplicia, ſcilicet:

Quæ ſunt gradus ad externum homicidium, & ipſum externum homicidium.

Qui ſunt gradus ad externum homicidium?

Cogitata, affectus, dicta & facta pugnantia cum dilectione proximi.

Cogitata & affectus: vt impatientia, faſtidium, contemtus proximi, vindictæ cupiditas, ira, inuidia.

Dicta: vt maledictum, conuicium, obtrectatio. Facta: vt inſultatio, prouocatio, pulſatio, & huiuſmodi multa, quæ continentur in generibus poſitis.

Quid eſt externum homicidium?

Eſt hominem contra legis iuſticiam, ſententia, vel manu de medio tollere.

Quæ opera præcipiuntur?

Hoc ex comparatione contrariorum liquet, & ex deſtinatione eorum quæ finem præcepti concernunt.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Quæ ex comparatione colliguntur?

1 Patientia
2 Beneuolentia
3 Facilitas
4 Comitas
5 Placabilitas
6 Clementia
7 Affabilitas
8 Benedicentia
9 Beneficentia

Quæ reſpectu finis requiruntur?

Iuſticia particularis, qua paribus reddimus officia: Miſericordia, qua afflictis & egenis ſuccurrimus, & fortitudo animi, qua oppreſſos defendimus.

Quæ ſunt præmia obœdientiæ?

Beati, inquit dominus, mites, Beati pacifici, beati miſericordes. Et Iohannes: Deus caritas eſt, & qui manet in caritate, in Deo manet, & Deus in eo. Talia ſunt multa corporalia & ſpiritualia præmia, quæ voce benedictionis continentur: Remittite & remittetur vobis.

Quæ ſunt pœnæ tranſgreſſioni additæ?

Qui,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Qui, inquit dominus, ſanguinem hominis effuderit, effundetur & ſanguis eius: Item, qui gladium acceperit, gladio peribit, inquieta vita, multiplex periculum.

Sed quid de præceptoribus, parentibus & magiſtratu dicendum eſt, qui interdum iraſcuntur, et magiſtratus haud raro hominem è medio tollit.

Hæc ſunt officia diuinitus illis commendata: verum cauendum eſt, ne illorum officium vicioſis corrumpatur affectibus.

Qualis quæſo ira in præceptoribus, parentibus, atq; alijs ſuperioribus ferenda?

Quæ ex bona cauſſa, id eſt, amore erga proximum procedit moderate ad bonum finem, id eſt, ad conſeruationem & emendationem proximi.

Quis vſus?

Idem qui eſt ſuperiorum.

DE SEXTO PRAECEPTO.

Non mœchaberis.

Quæ eſt ratio huius præcepti?

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Quia Deus puriſſimus, & caſtiſſimus eſt ſpiritus, requirit ab omni rationali creatura, puritatem & caſtitatem.

Quis eſt finis huius præcepti?

Vt abnegata omni immunditia, in vera ſanctitate imaginem Dei repræſentemus, ac ſocietatem coniugalem à Deo mandatam amplectamur.

Quæ opera prohibentur?

Triplicia: Primo, quæ ſunt gradus ad libidinem animi vel corporis.

2 Signa quæ declarant libidinem.

3 Externum factum expreſſè prohibitum.

Qui ſunt ergo gradus hic prohibiti?

1 Occaſio: vt ocium, malum ſodalitium. 2. Cogitatio impura. 3. Affectus inordinatus, concupiſcentia praua. 4. Intemperantia omnis.

Quæ ſunt ſigna teſtantia libidinem animi?

1. In ſermone ſpurcities. 2. Amatoriæ cantilenæ. 3. In vultu procacitas. 4. Nutus libidino-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

bidinoſus. 5. In inceſſu mollities. 6. In habitu deliciæ ad excitandam libidinem compoſitæ.

His adijciuntur concertationes & certamina potandi, prouocationes ad libidines, gula, ebrietas, quæ omnia in ocio tanquam in molliſſimo puluinari recumbunt.

Quotnam eſt externum factum præcepti?

Omnis vſus veneris extra honeſtum coniugium: vt raptus, fornicatio, adulterium, inceſtus, & nefandum illud Sodomiticum flagitium.

Quæ opera præcipiuntur?

1. Animi, & corporis caſta puritas. 2. Continentia. 3. Sobrietas. 4. Refrenatio pullulantium affectuum. 5. Caſta honeſtas in dictis, geſtibus & factis. Præterea etiam omnia exercitia quæ faciunt ad conciliandam, & conſeruandam caſtitatem: & diligens commiſſi muneris functio, ieiunium, corporis caſtigatio, abſtinentia à rebus prouocantibus hominem, breuiter mortificatio veteris Adami.

Quæ ſunt præmia ſeruatæ legis?

Multiplicia ſane ſunt: Primo enim Deus delectatur habitare in caſtis animis. Deinde Domi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

nus ait, Beati mundi corde, quoniam ipſi Deum videbunt. 3. Bona conſcientia. 4. Felix in alijs rebus ſucceſſus. 5. Exemplum caſtitatis ornatur præmijs ſpiritualibus, & corporalibus.

Quæ ſunt pœnæ violatæ legis?

1 Deus deſerit impurum animum & expellitur ſpiritus ſanctus. 2. Satan ingreditur domum ſibi aptiſſimam. 3. Mentis iudicium corrumpitur, iuxta illud: Fornicatio, vinum & ebrietas auferunt cor. 4. Errores in omnibus actionibus. 5. Mala conſcientia. 6. Infamia. 7. Varij morbi. 8. Aeternus interitus, niſi maturè occurratur per pœnitentiam.

Quis eſt vſus?

Idem qui & ſuperiorum.

Quomodo Paulus exaggerat violationem huius præcepti?

Sex argumentis, quorum primum ſumtum ab ordinatione Dei.

Corpus deſtinatum eſt Deo, Ergo horrendum ſcelus eſt iſtud libidine contaminare.

Secundum ſumitur à nobilitate corporis: Corpora

pora Chriſtianorum ſunt membra Chriſti, Ergo horrendum ſcelus eſt illa ſcortis communicare.

Tertium à grauitate ſceleris:

Reliqua peccata ſunt extra corpus, ſed qui ſcortatur in proprium corpus peccat.

Quartum à deſtinatione corporum Chriſtianorum: Sunt enim corpora Chriſtianorum templa ſpiritus ſancti, Ergo grauiſſimum ſcelus eſt, illa vlla libidine contaminare.

Quintum ſumitur à iure diuino, naturali, & ciuili: Res emta eſt ſub iure emtoris,

Chriſtiani ſunt emti ſanguine Chriſti, Ergo, grauiſſimum flagitium eſt ea libidine contaminare.

Sextum ſumitur à fine noſtrorum animorum, & corporum. Glorificate, inquit Paulus, Deum in ſpiritu, & corpore veſtro, quæ ſunt Dei.

An contra hoc innatum vicium libidinis nulla ſunt remedia?

Imò ſunt potiſſimum quatuor, hoc diſticho comprehenſa.

Ores, caſta legas, ieiunes, ocia vites,
Si ſeruare voles corpora caſta Deo.

DE SEPTIMO PRAECEP.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Quodnam eſt ſeptimum præceptum?

Non furaberis.

Quid eſt furari?

Eſt quocunq; modo facultatibus proximi inſidiari, & eas ſibi vſurpare.

Quæ eſt ratio præcepti?

Cùm Deus iuſtiſſimus ſit, vult vt ad normam ſuæ iuſticiæ, ſuum cuiq; tribuamus.

Quis eſt Finis præcepti?

Vt noſtra ſorte contenti, ſuum cuiq; tribuamus, ac communem ſocietatem communibus officijs foueamus, ac iuuemus.

Quæ opera prohibentur?

Cauſſa, videlicet cupiditas habendi, & eius effectus, nimirum furtum.

Sed quotuplex eſt furtum?

Duplex.

Humanum, & Satanicum. Humanum rurſus du-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

ſus duplex: Aliud enim in rebus committitur, aliud in iure.

Quæ furti genera committuntur in rebus?

1. Clancularia alienæ rei ſurreptio.
2. Violentia, cui rapina, & præda ſubijcitur.
3. Impoſtura, quæ committitur in

Pondere. Menſura.
Numeratione. Contractu.
Rerum permutatione. Fucatis mercibus.
Rerum falſa prædicatione.

4. Prætextus iuris, videlicet cum ſpecie aliqua iuris, aliena ad nos transferimus.
5. Prætextus donationis, cum videlicet ſuperiores aliquid ab inferioribus petunt, quod ipſis negare non audent.

Quando furtum committitur in iure?

Quando alijs, quod ipſis vel ex pacto, vel ex officio debemus, non præſtamus, vt cum negas operario mercedem, vel quandocunq; homines non reddunt ſibi mutuo caritatis officia.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Age, poſtquam incidimus in mentionem debiti, explica nobis debitorũ rationem?

Cùm Paulus inquit, nemini quicquam debeatis, niſi hoc, vt alij alios diligatis, Significat duo eſſe debitorum genera. Quorum vnum omnino ſoluendum eſt, ita vt amplius non debeas. Alterum ſoluendum quidem ſemper, ſed non ita ſolui poteſt, quin perpetuo debitor maneas: Res mutuo acceptas vbi ſolueris non amplius debes, proximum nunquam ita dilexeris, quin adhuc debitor maneas.

Sed vnde huius duplicis debiti differentia petenda eſt?

Ex duplici obligatione: Quarum vna eſt ciuilis, altera naturalis. Ciuilis obligatio eſt, cum legibus magiſtratus ad ſoluendum debitum cogimur. Debita, quæ hac obligatione debentur, vult reddi Paulus, ſicuti & hoc præceptum, Non furtum facies. Naturalis obligatio, quæ & diuina dicitur, eſt, cum lege naturæ & diuina cogimur ad ſoluendum debitum. Lex naturæ eſt, quod vis tibi, hoc facito alteri, & contra: quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. Lex diuina, dilige proxi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

proximum tuum ſicut teipſum. Iuxta hoc debiti genus, ſemper manemus debitores, & iuxta quod boni viri ſemper inueniunt, quod proximo debeant, quemadmodum Samaritanus qui ſpoliatum Iudæum refocillauit.

Quodnam eſt diabolicum furtum?

Quod committitur ad imitationem Diaboli, qui animos primorum parentum auocauit à Deo, vt ſibi adhærerent. Sic Abſolon dicitur furatus eſſe corda virorum Dauid, cuius furti rei peraguntur, Qui animos diſcipulorum à præceptoribus auellunt, ſubditorum à magiſtratu, liberorum à parentibus, ſeruorum à dominis &c. 2. Samuel. 15.

Quæ opera mandantur?

1 *αὐτάρκεια, qua quis ſua ſorte contentus viuit.*
2 *Labor probus in honeſta vocatione.*
3 *Commutatiua iuſticia ſeruans æqualitatem in contractibus.*
4 *Liberalitas, & miſericordia.*
5 *Vſus facultatum legitime acquiſitarum pius, & ſanctus. De hoc rerum vſu vide Enchiridion in loco diuitiarum.*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Quæ ſunt præmia præſtitæ legis?

Eadem quæ quarti præcepti, iuxta illud: Pondus habebis iuſtum & multo uiues tempore: Item, qui fœneratur Domino, miſeretur pauperis: Item Pſalmus: Miſeretur, ac commodat iuſtus, & ſemen eius in benedictione erit.

Quæ ſunt pœnæ violatæ legis?

Prout ſunt varia furtorum genera: ita & pœnæ ſunt variæ. Et quoniam fures non ſolum politicam ſocietatem turbant, contra quartum præceptum. Verum etiam Oeconomias euertunt, incurrunt in varias pœnas, vt ſunt maledictio, mala conſcientia, infamia, damnum in rebus, iuxta illud: Væ qui prædaris, quoniam ſpoliaberis ipſe. Et Auguſt. Nemo habet iniuſtum lucrum ſine iuſto damno, furatur quis veſtem, & fidem amittit, in arca eſt lucrúm iniuſtum, in conſcientia damnum.

Quis eſt vſus?

Idem qui eſt ſuperiorum?

Docetne præter hæc aliud hoc præceptum?

Imò

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Imò, duo docet: Primò, quod lege diuina ſanciatur diſtinctio dominiorum.

Secundò, quod pius poſſit iuſtè acquirere facultates, atq; eas rectè poſſidere, contra furores Anabaptiſticos.

DE OCTAVO PRAECEPTO.

Quodnam eſt octauum præceptum?

Non reſpondebis falſum teſtimonium aduerſus proximum tuum.

Quæ eſt ratio præcepti?

Quia Deus eſt verax, vult ſuam creaturam amantem eſſe veritatis, & fugere quidquid eſt falſum & fictum.

Quis eſt Finis?

Ut veritatem ſine fuco colentes, placidius & tranquillius in humana ſocietate viuamus.

Quæ opera hac lege prohibentur?

Quæcunq; ſub nomine falſi teſtimonij intelligi poſſunt.

Quot modis committitur falſum teſtimonium?

Duobus. ſcilicet:

In iudicio, & extra iudicium.

Quomodo in iudicio?

Cum vel actor falſam accuſationem intendit, vel defenſor inficiatur quæ vere obijciuntur, vel teſtis aut ignota aut falſa teſtatur, vel iudex aliquo affectu corruptus peruertit veram ſententiam. Prohibentur ergo hic falſa accuſatio, mendax defenſio, vanum teſtimonium, & legis corruptio.

Quomodo committitur falſum teſtimonium extra iudicium?

Tribus modis. Animo, lingua, facto.

Quomodo animo?

Cum animus malam ſuſpicionem de proximo fouet, & non candide, vt par eſt, de eo iudicat.

Quomodo lingua?

Docendo praua, calumniando ea, quæ vel bene di-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

ne dicta ſunt, vel mitigari interpretatione poſſunt, detrahendo alijs honorem et exiſtimationem, criminando, & quouis modo mentiendo.

Quomodo facto?

Omni hypocriſi in vita & moribus, item picturis & ſignis non iuſtam analogiam ad res ſignatas habentibus, qua in re peccant haud raro pictores, qui dant rebus formam, quam ipſi fingunt.

Quæ opera mandantur?

In iudicio, amor, & veritas in actore, defenſore, teſte & iudice: Extra iudicium, amor veritatis, candor animi, rectum iudicium de proximo, temperantia linguæ. Iacobus: vt ſitis tardi ad loquendum.

Quæ ſunt præmia ſeruatæ legis?

Eadem quæ quartæ, iuxta illud Pſalm. 33. Si quis homo vult vitam, & diligit videre bonos dies, cohibe linguam tuam à malo, ne labra tua loquantur dolum. Item Prouerb. 31. Qui cuſtodit os ſuum & linguam ſuam, à tribulatione animam ſuam cuſtodit. Lucæ 8. Nolite iudicare & non iudicabimini.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Quæ ſunt pœnæ violatæ legis?

Eædem quæ primæ & quartæ legis, vt in exemplis apparet Doech, ſenatorum falſo accuſantium Suſannam, Ananiæ, Hoſtium Danielis, &c.

Quis eſt vſus?

Vt agnito reatu noſtro deploremus tranſgreſſionem, ac confugiamus ad Chriſtum, cuius fide iuſtificati conabimur hanc legem vita exprimere.

QVAESTIO DE MENdacio.

Eſtne omne mendacium prohibitum?

Triplex eſt mendacium: Pernicioſum, iocoſum, & officioſum.

Pernicioſum, quo vel gloria Dei obſcuratur, vel proximus læditur, idq; vel in perſona, vel in fama, vel in rebus: hoc mendacij genus cum fide ſtare nequit.

Iocoſum eſt duplex: Alterum ex petulantia ſeu libidine mentiendi naſcitur, abſq; tamen læſione alicuius, Sed tantum hoc quæritur, vt auditores εὐτραπελίᾳ *demulceantur: hoc quia non decet Chriſtianam grauitatem, fugiendum eſt.*

Aliud

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Aliud rebus deſcribendis ſeruit : vt Apologi, Dramata. Hoc genus, quia vtilem finem habet & cum caritate non pugnat, nequaquam eſt damnandum.

Officioſum, quo vt nullus læditur : ita aliqua vtilitas ſemper ſpectatur.

Obſtetrices mentitæ ſunt Pharaoni, Raab meretrix ſuo magiſtratui, Dauid fugiens Saulem, regi Achis. Hoc genus vmbra pietatis tegitur, Etſi pugnare cum ſimplicitate Chriſtiana videtur.

DE NONO ET DECIMO *præcepto.*

Non concupiſces rem proximi.

Antitheſis.

Toto corde ſis proximo carus & utilis.

Quæ eſt ratio præcepti?

Quia Deus ſanctus & purus eſt, & ab omni mala concupiſcentia alienus, vult nos puritati & ſanctitati ſtudere.

Quis eſt finis?

Ut nulla cupiditas cum caritate Dei & proximi pugnans humanos animos perturbet, & à recto auocet.

Quid

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Quid eſt concupiſcentia in genere?

Eſt bonarum, malarumúe rerum appetitus.

Quid eſt concupiſcentia mala quæ hic prohibetur?

Eſt innata ex propagatione corruptæ naturæ corruptio, inclinatio ad res illicitas, & prauitas qua exemplo noſtrorum parentum, qui diuinitatem appetiuerunt, æſtuamus, & ea quæ non deberemus appetimus.

Quæ opera prohibentur hac lege?

1 Damnatur hic peccatum originis. 2. Appetitio alienarum rerum, omnium malorum fons, πάντων μὲν πρωτίστα κακῶν ἐπιθυμία ἐστί. hanc Plato θήριον πολυκέφαλον nominauit. 3. Cupiditatum aſſenſus. 4. Cupiditatum geſtus.

Quæ opera mandantur?

1 Boni concupiſcentia legitima.
2 Humani cordis puritas perfectiſſima.
3 Ut non minori cura res proximi ſaluas cupiamus quam noſtras.

4. Per-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

4 Perpetua mortificatio.

Eſtne concupiſcentia mala inprioribus præceptis prohibita?

Eſt quidem, ſed diſcernendum eſt inter fontem & riuulos, hic fons intercludi præcipitur, illic riuuli, hic paſſiua concupiſcentia, illic actiua, prohibetur.

Quæ præmia frenatæ concupiſcentiæ?

Omnis primæ & ſecundæ tabulæ promiſſiones huc pertinent, Nam ex frenata concupiſcentia, Obœdientia ergo totam legem naſcitur.

Quæ ſunt pœnæ laxatæ concupiſcentiæ?

Omnes quæ in ſuperioribus præceptis recitatæ ſunt.

Quis vſus?

Vt agnitum Originis malum deploremus, ac confugiamus ad communem medicum Chriſtum,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

rogantes vt ſuo ſanguine nos purificet, quo aliqua ei grata faciamus.

DE II. PARTE CATECHISMI.

Quæ eſt ſecunda pars Catechiſmi?

Symbolum Apoſtolicum.

Quid eſt Symbolum Apoſtolicum?

Eſt ſummaria quædam comprehenſio articulorum ſeu capitum Chriſtianæ religionis, quæ totius doctrinæ Chriſtianæ veluti fundamentum eſt.

Quæ eſt ratio nominis?

Quia hæc fidei profeſſio, eſt veluti nota, & teſſara quædam militaris quæ Symbolum appellatur. Quemadmodum enim milites mundani ſuo ſymbolo teſtantur, & cui ſeruiant, & cuius ſint hoſtes: Ita Chriſtiani hac fidei ſuæ profeſſione teſtantur ſe & Chriſto regi ſeruire, & eſſe hoſtes diaboli, & membrorum eius.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Cur Apoſtolicum dicitur?

Quia vel ab Apoſtolis conſcriptum eſt, & quaſi per manus traditum Eccleſiæ, quemadmodum vetuſtas credidit: vel quia Apoſtolica doctrina nititur tanquam fundamento firmiſſimo.

Quid in ſumma docet hoc Symbolum?

Monſtrat nobis Deum & eius opera, ac veram ſalutis viam per fidem in Deum indicat.

Quæ ſunt partes Symboli?

Quatuor ſunt partes.

1. *De Deo patre.*
2. *De Deo filio homine facto.*
3. *De Deo ſpiritu ſancto.*
4. *De Eccleſia, & Dei erga eam beneficijs.*

De his partibus, & quid ſentiendum ſit, & quid credendum confitendumq́; ipſum ſymbolum docet.

QVAE EST PRIMA PARS *ſymboli.*

Credo in Deum patrem, omnipotentem, creatorem cœli & terræ.

Declara

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Declara hanc partem?

Id certa quadam methodo conabor facere. In ſingularum itaq; partium declaratione, hæc membra conſiderentur ſparſim.

1 Quænam res cognoſcenda proponitur, vt eius perſpicua noticia habeatur.

2 Rei propoſitæ confirmatio per ſcripturæ ſententias.

3 Qualis requiratur fides.

4 Vſus noticiæ, & fidei.

Quæ res proponitur nobis in hac prima parte?

Quod prima perſona vnius diuinitatis ſit verus, & æternus Deus, pater omnipotens, creator cœli & terræ.

Cuius nos admonet appellatio Dei?

Primum, quod ſit vnus Deus æternus natura, qui trinus eſt in perſonis, pater, filius, & ſpiritus ſanctus.

2 Quod hic vnus æternus Deus ſit fons, & autor omnis boni.

3 Quòd ex hoc bonitatis fonte liceat haurire omnibus ijs, qui eum inuocant.

Quod

4. Quòd tametſi longaminis ſit, & tardus ad iram, ſeueriſſimus tamen ſit oſor eorum, qui aduerſus ſe ſunt contumaces.

Cur pater dicitur Deus?

Duplici reſpectu: 1. Reſpectu filij vnigeniti, qua ratione ſola prima perſona trinitatis Pater dicitur.

2. Reſpectu hominum: Idq́; vel ratione creationis, quia hominem ad imaginem ſuam creauit, qua re ſuum paternum animum declarauit: Vel ratione gubernationis, Sap. 14. Omnia pater tua prouidentia gubernas: Vel ratione adoptionis, iuxta illud: Adoptauit nos in filios in dilecto: Vel ratione donationis, vnde à Iacobo dicitur pater luminum, id eſt, autor omnium bonarum rerum. Atq; hoc ſecundo reſpectu, non vna aliqua perſona, ſed tota trinitas Pater dicitur.

Quid hinc colligendum eſt?

1 Quod Deus erga nos paternam curam gerat, iuxta illud Pſal. Sicut pater miſeretur filiorum ſuorum: Ita Dominus miſeretur timentium ſe.

2. Hinc concipienda fiducia erga illum, quòd nos nolit abijcere, iuxta illud Eſaiæ, Nunquid mater poteſt obliuiſci filij ſui, etſi illa oblita fuerit, ego non obliuiſcar.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

3. Vt ei debitum officium præſtemus.

Quid ergo huic patri tam clementi debemus?

Etſi omnia ei debeamus, tamen ea quatuor capitibus contineri poſſunt.

Primum enim debemus illi honorem, iuxta illud Malachiæ 6. Si ego ſum Pater veſter, vbi eſt honor meus?

2. Debemus ei imitationem, Ieremiæ 3. Patrem me vocabis, & poſt me ingredi non ceſſabis. Imitatio autem hæc ſita eſt in tribus potiſſimum.

1. In dilectione, Epheſ.5. Eſtote imitatores Dei vt filij cariſſimi, & ambulate in dilectione. 2. In Miſericordia Lucæ 8. Eſtote miſericordes ſicut Pater veſter miſericors eſt. 3. In perfectione, Matth. 5. Eſtote perfecti ſicut Pater veſter cœleſtis perfectus eſt. 3. Debemus ei obœdientiam, cum quia pater eſt, idq; filij vnigeniti exemplo, tum ob beneficiorum cumulum, præterea ob fructum obœdientiæ. poſtremo propter vitandas pœnas. 4. Debemus ei patientiam in cruce & afflictionibus, his de cauſis, 1. Propter exemplum filij vnigeniti. 2. Propter mandatum Dei, Prouerb. 3. Diſciplinam Domini fili mi ne abieceris. 3. Propter fructum patientiæ, In ſilentio & ſpe poſſidebitis animas veſtras.

Cur

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Cur addit Symbolum Omnipotentem?

Hoc Epitheton proprium Dei eſt, vnde quinq; colligamus.
1. Quòd omnia poſſit quæ velit, vult autem & quæ promiſit paterne, & quæ comminatus eſt iuſte. 2. Quòd nulla potentia poſſit ei reſiſtere, aut eum impedire. 3. Quod conſeruaturus ſit Eccleſiam ſuam, vel in medio hoſtium, Id enim promiſit paterne. 4. Quòd ſit perditurus olim hoſtes Eccleſiæ, Id enim iuſte comminatus eſt. 5. Admonentur cum pij, tum impij: Pij quidem, vt ſpem futuræ liberationis promiſſæ non abijciant, Impij vero iudicij & damnationis, niſi mature reſipiſcant.

Cur addit creatorem cœli & terræ?

Vt hoc argumento eius omnipotentiam conuincat.

Quid in creatione ſpectandum eſt?

Omnipotentia, ſapientia, iuſticia & bonitas. Omnipotentia, quod ex nihilo condiderit omnia.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Sapientia, quòd ordine condiderit. Iuſticia in gubernatione & prouidentia conſpicitur. Bonitas in communicatione ſuorum donorum.

Quis eſt finis creationis?

Ut Deus laudetur, & celebretur, iuxta illud: Omnia propter ſeipſum creauit.

Quis vſus creationis?

Ut nos in timore Dei, cum ſumma reuerentia vtamur creaturis Dei in Creatoris gloriam.

Quæ ſunt teſtimonia, quibus prima Symboli pars confirmatur?

Deut. 6. Audi Iſraël, Iehouah Deus noſter Iehouah vnus eſt. Malach. 2. Nunquid non pater vnus omnium noſtrum, Nunquid non Deus vnus creauit nos. Pſalm. 33. Verbo Domini cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum. Item Pſalm. 19. Cœli enarrant gloriam Dei.

Qualem fidem requirit hæc prima pars?

Id hiſce verbis ſignificatur, Credo in Deum. Eſt au-

Eſt autem in Deum credere, certa fiducia ſtatuere, quod velit noſter Deus eſſe, noſter Pater, ſuſtentator & defenſor, cui nemo reſiſtere poteſt.

Quis eſt vſus articuli?

Vt anima, lingua, & externa obœdientia, hunc Deum noſtrum eſſe teſtemur, idq; profiteamur coram toto mundo.

QVAE EST SECVNDA PARS De Redemtione.

Optimo ordine ad redemtionem tranſit, ſicut poſtea à gratia redemtionis tranſit ad immortalitatis gloriam.

Hæc pars quot habet articulos?

Sex.

Recita quæſo illos?

1. Et in Ieſum Chriſtum filium eius unicum Dominum noſtrum. 2. Qui conceptus eſt de ſpiritu ſancto, & natus ex Maria uirgine. 3. Paſſus ſub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, & ſepultus, Deſcendit ad inferna. 4. Tertia die reſurrexit a mortuis. 5. Aſcendit ad cœlos, ſedet ad dexteram Dei patris omnipotentis. 6. Inde uenturus eſt iudicare uiuos & mortuos.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Age explica primum articulũ de redemtione, qui eſt?

Et in Ieſum Chriſtum filium eius unicum Dominum noſtrum.

Hic articulus multa paucis complectitur: Primum enim monſtrat, quæ ſit altera perſona in Diuinitate. 2. Eius nomen exprimit, quod filio Dei homini nato impoſitum eſt, quo ſignificantur eius beneficia. 3. Appellationem addit, qua modus ſaluandi ſignificatur. 4. Hunc Dei Filium Dominum & Monarcham Eccleſiæ pronunciat. 5. Qualis fides huius articuli requiratur exponit.

Quæ eſt altera perſona in diuinitate?

Eſt æterni patris coæternus filius, qui, vt eſſentia idem eſt Deus cum patre, & ſpiritu ſancto: ita proprietate diſtincta ab vtroq; perſona.

Quomodo hoc probas?

Quia ſcriptura dicit, Iehouah Deus noſter Iehouah vnus eſt, cogimur fateri vnum tantum eſſe Deum eſſentia, & naturæ ſimplicitate: Verum quia eadem ſcriptura filium alium à patre te-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

tre teſtatur, vt Iohan. 1. In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum, neceſſe eſt fateri filium diſtinctam perſonam eſſe à patre. Hac ſimplici confeſſione contenti ſimus.

Nomen quod filio Dei impoſitum eſt?

In circumciſione inditum eſt illi nomen Ieſus, quemadmodum Angelus præcepit, ac rationem reddidit, quòd ſuum populum à peccatis eius liberaturus eſſet.

Diſtinctius quæſo explana quid doctrinæ, & conſolationis ſub hoc dulciſſimo nomine Jeſu contineatur?

1. Quia IESVS dicitur ex eo quòd ſit ſaluator mundi, ſignificatur quòd totus mundus ſine eo perditus, & damnatus ſit.
2. Quòd filius Dei ſolus fons, & via ſalutis, vt qui ſolus iure IESVS appellatur.
3. Ex ſecundo ſequitur, quod nulla opera, & nulla παθήματα ſint meritoria ſalutis.
4. Quòd hoc nomen IESVS monſtret no-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

bis Antidoton contra deſperationem, particularitatem, indignitatem, magnitudinem peccati, atq; adeo aduerſus omnia mala.

5. Hoc nomine Ieſu, ſumma Euangelij proponitur. Ut enim admonet nos peccati, & damnationis: ita monſtrat ſalutem, & redemtionem per remiſſionem peccatorum in nomine Ieſu. Hinc dominus Lucæ 24. Oportet in nomine meo prædicare pœnitentiam, & remiſſionem peccatorum. Et Iohannis. 1. Ecce agnus Dei qui tollit peccata mundi. Et idem in Epiſtola: Sanguis Ieſu Chriſti purgat nos ab omni peccato.

Quæ eſt appellatio, qua modus ſaluandi indicatur?

Chriſtus, nam vt nomen Ieſus docet, quod ſit ſaluator: Ita appellatio Chriſtus aperit quomodo ſit ſaluator.

Hoc dic apertius?

Chriſtus græce, Hebraice Meſſias, latine vnctus, filius Dei dicitur triplici de cauſſa. 1. quia eſt propheta. 2. Quia eſt ſacerdos ſeu Mediator. 3. Quia eſt rex.

Quomodo Propheta?

Quia, vt olim ſuo ſpiritu Prophetis promiſſionem

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

nem reconciliationis reuelauit: Ita hiſce poſtremis temporibus eandem ſua voce propoſuit & inculcauit, iuxta illud: Nemo vidit Deum vnquam, ſed filius qui eſt in ſinu patris, ipſe nobis reuelauit.

Quomodo ſacerdos ſeu mediator?

Propter victimam, & interceſſionem. Nam vt victima ſua placauit patrem: Ita ſua interceſſione interpellat patrem, vt qui ſolus mediator conſtitutus eſt Dei & hominum, 1. Timoth. 1.

Quomodo nobis Rex eſt?

1. Quia demolitus eſt poteſtates & deſtruxit opera Diaboli, iuxta illud Pſalmi, & Pauli: Aſcendens in altum captiuam duxit captiuitatem.
2. Quia ſuo ſpiritu in animis fidelium regnat.
3. Quia defendit Eccleſiam aduerſus inferorum portas.

Quomodo Eccleſia filiũ Dei ſuum dominum & Monarcham agnoſcit?

Cum mente, & ore confitetur, & dicit:

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Credo in Ieſum Chriſtum filium eius unicum Dominum noſtrum, *ipſum ſolum & non alium agnoſcit in Eccleſia Dominum, & Monarcham, iuxta Pſalm.2. Ecce conſtitui regem meum ſuper Sion montem meum ſanctum.*

Quomodo quæſo eſt Dominus & Monarcha?

1. *Gubernatione vniuerſali, qua ipſe cum patre, & ſpiritu ſancto, vt omnium rerum: ita & Eccleſiæ Dominus eſt.*
2. *Eſt Eccleſiæ Dominus iure redemtionis, 1. Corinth. 6. Eius enim ſumus iuris, à quo redemti.*
3. *Propter defenſionem, qua ſemper adeſt ſuæ Eccleſiæ, eamq́; tuetur.*
4. *Ratione poteſtatis, Is enim ſolus habet poteſtatem imperandi Eccleſiæ, quæ facienda ſunt.*

Cur addit Symbolum, Noſtrum?

Vt quemadmodum pius firmiter ſtatuit, quod filius Dei ſit ſuus Ieſus & ſuus Chriſtus*: ita ſciat quod idem filius Dei perpetuam curam ſui gerat, arceat hoſtes, & tueatur Eccleſiam ſuam ab omnibus malis.*

Qualem

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Qualem fidem requirit hic articulus?

Talem, qualem primus, nempe quod pius ita dicat, & profiteatur. Ego firmiter ſtatuo, quod Dei filius ſit meus ſaluator, verus propheta, vnicus ſacerdos ſeu mediator, & rex omnipotens, adeoq; Dominus, qui me ſua prouidentia gubernat, me redemit, me aduerſus Diabolum defendit, & qui ſolus poteſtatem habet imperandi mihi, quæ in ſuo regno ſpirituali vult fieri. Ex his etiam conſpicitur vſus.

Dic ſecundum articulum de redemtione.

Qui conceptus eſt de Spiritu ſancto, Natus ex Maria uirgine.

Quot potiſsimum ſpectanda in hoc articulo?

Quatuor.

1. Fines aſſumtæ humanæ naturæ ab æterno Dei filio.
2. Cur oportuit mediatorem & redemtorem, Deum, & hominem eſſe.
3. Vtrum opus redemtionis naturæ alicui ſeorſim, aut perſonæ adſcribendum ſit.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

4. *Quæ potiſſimum circumſtantiæ in Hiſtoria conceptionis, & natiuitatis Chriſti ſunt ſpectandæ.*

Quinam ſunt fines aſſumtæ humanæ naturæ ab æterno Dei filio?

1. Qui in Geneſi ponitur, vt contereret caput ſerpentis, id eſt, interprete Iohanne, vt deſtrueret opera Diaboli, idq; ſua potentia.
2. Vt ſua victima, & interceſſione placaret iram Dei, iuxta illud: Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi.
3. Vt hominem iniuſtum ſuæ obœdientiæ imputatione iuſtificaret, & reparata in eo imagine Dei, ipſum vita donaret æterna, iuxta illud 2. Cor. 5. Eum qui non nouit peccatum, fecit peccatum pro nobis, vt fieremus iuſticia Dei in ipſo.

Cur oportuit mediatorem eſſe Deum & hominem?

Hoc requirebat iuſticia Dei, neceſſitas, mediatoris conditio, & humana fragilitas.

Iuſticia Dei requirebat, vt aut totum genus humanum ſui reatus cauſſa periret, aut aliquis in humano genere peccatum expiaret. Quemadmodum

dum etenim vnus homo ſuo reatu fuit mortis, & damnationis autor: Ita congruebat, vt vnus in humano genere ſua iuſticia, vitæ, reconciliationis, & ſalutis autor exiſteret: Proinde redemtor & mediator homo eſſe debuit. Neceſſitas hæc eſt: Nulla creatura ſola potuit aut iram Dei placare, aut gemitus cordium videre, aut mortem regnumq́; Diaboli deſtruere, quæ omnia à mediatore requiruntur, ergo neceſſe fuit eum Deum eſſe.

Conditionem mediatoris hanc eſſe oportuit, vt natura coniungeretur partibus diſſidentibus. Fuerunt autem partes diſſidentes Deus & homo: Oportuit igitur Mediatorem Deum & hominem eſſe. Hinc Irenæus: Oportuit mediatorem Dei & hominum, propter ſuam ad vtroſq; domeſticitatem, in amiciciam & concordiam vtroſq; reducere, & facere vt Deus reciperet hominem, & homo reſtitueretur Deo. Humana fragilitas requirebat talem mediatorem, de cuius facultate & voluntate non dubitaret, & ad quem auderet accedere in ſuis anguſtijs multitudine peccatorum obrutus. Hinc illud ad Hebræ: Debuit per omnia ſimilis fratribus reddi, vt miſericors eſſet, & fidelis pontifex in ijs, quæ apud Deum agenda forent, ad expiandum vtiq; populi peccata.

Vtrum opus redemtionis alicui

alicui naturæ ſeorſim, aut perſonæ ſit aſſcribendum?

Nec naturæ diuinæ ſeorſim, nec humanæ competit, ſed perſonæ,id quod hiſce quinq; argumentis firmiſſime colligitur.

Primum ſumitur ab unione hypoſtatica: Si enim alterius naturæ ſine altera eſſet redemtionis beneficium, nunquam λόγος æternus maſſam humanæ naturæ aſſumſiſſet. Nam ſi ſolius diuinæ naturæ eſt, cur aſſumta eſt humana natura? Si ſolius humanæ eſt, quæ fragilis, & infirma eſt, unde tantæ uires & facultates?

Secundum ſumitur a collatione teſtimoniorum, qualia ſunt hæc: Semen mulieris conteret caput ſerpentis. Chriſtus apparuit ut deſtruat opera Diaboli. Hoc eſt nomen quo uocabunt eum, Iehouah iuſticia noſtra. Quod autem extrema duo teſtimonia non ad naturas ſeorſim ſint referenda, ſed ad perſonam per communicationem idiomatum, oſtendit medium, in quo officium mediatoris tribuitur perſonæ, alioqui extrema implicationem contradictionis haberent.

Tertium ſumitur à prærogatiua ſacerdotis Chriſti, qua excelluit ſacerdotes Leuiticos, iuxta illud ad Hebr. Lex conſtituit ſacerdotes habentes infirmitatem, Sermo autem iuramenti, qui poſt legem conſtitutus eſt, filium in æternum conſummatum.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

matum. Hic, vt eadem epiſtola teſtatur, aſſumſit humanam naturam, vt haberet quod offerret.

Quartum ſumitur ab officijs mediatoris, quæ nec diuinitati ſeorſim, nec humanitati ſeorſim com petunt, ſed toti perſonæ conueniunt: Non conuenit ſoli naturæ humanæ placare iram Dei, & deſtruere mortem, quia per ſe impotentior eſt, quam vt id præſtare poſſit: Nec hæc naturæ diuinæ conueniunt ſeorſim, quia ea non obnoxia fuit per ſe ad ea officia præſtanda, debuit igitur mediator Deus & homo eſſe.

Quintum ſumitur à confeſſione Eccleſiæ: Sic enim habet Nicenum ſymbolum: Qui propter nos homines, & propter noſtram ſalutem deſcendit. Et Cirillus: Mediator Dei, & hominum eſt, quia in eo Deus & homo coniunguntur.

Quot circumſtantiæ conſiderandæ ſunt in hiſtoria conceptionis & natiuitatis Chriſti?

Sex.

Quænam?

1. Quòd ab Angelo annunciata ſit.
2. Quòd mediator cõceptus ſit de ſpiritu ſancto.

3. Quòd

3. *Quòd conceptus ſit in virgine, & natus ex virgine.*
4. *Quòd ea virgo fuerit deſponſata viro.*
5. *Quòd mater redemtoris deſcenderit de proſapia Dauid.*
6. *Quòd redemtor natus ſit regnante Auguſto Imperatore. De his circumſtantijs vide Enchiridion.*

DIC TERTIVM ARTICVLVM
De redemtione.

Paſſus ſub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, & ſepultus, deſcendit ad inferna.

Quot particulæ in hoc articulo ſunt ſpectandæ?

Sex.

Quænam?

1 *Quod filius Dei ſit paſſus.*
2 *Quo tempore ſit paſſus.*
3 *Quodnam fuerit paſſionis genus.*
4 *Euentus paſſionis, videlicet mors.*
5 *Sepultura.*
6 *Deſcenſus Domini ad inferos.*

Verum priuſquam quæram explicationem propoſitarum particularum, proponam quinq; quæ-

ſtiones,

ſtiones, quarum explicatio illuſtrabit hunc articulum.

1. Qualenam ſit opus paſſio Domini coram Deo Patre.

2. Quænam concurrunt in hoc opere.

3. Quomodo vnius hominis opus ſatisfacere potuerit pro peccatis totius mundi.

4. Vtrum paſſio ſit perſonæ, aut humanæ naturæ tantum.

5. Quomodo fiat applicatio, vt virtute paſſionis Chriſti noſtrum peccatum expietur.

Qualenam opus eſt paſsio Domini coram Deo?

Eſt ſacrificium propiciatorium, in quo æternus filius homo factus ſeipſum per æternum ſpiritum obtulit patri æterno, vt iſta ſua victima, & obœdientia, & expiaret peccata mundi, & placaret iram Dei, quo omnes qui in ipſum crediderunt, credunt, & credituri ſunt, per eundem ſanctificentur ad vitam æternam, iuxta illud Iohan.17. Ego pro ijs ſanctifico meipſum, vt & ipſi ſint ſanctificati in æternum.

Quænam concurrunt in hoc ſacrificio?

1. Occurrit ſacerdos ipſe filius Dei homo factus.
2. Res oblata idem filius Dei.
3. Modus oblationis : Obtulit enim ſe per æternum ſpiritum, quo ſignificatur vis huius ſacrificij.
4. Quod patri ſe obtulerit.
5. Effectus ſacrificij.
6. Pactum reſpectu hominum : credentibus enim ſolis hoc ſacrificium ſalutare eſt.
7. Eſt finis & ſcopus, nimirum vt credentes habeant vitam æternam merito huius ſacrificij.

Quomodo vnius hominis opus poteſt eſſe ſatisfactoriũ pro peccatis totius mundi?

Ex indiuidua, ineffabili, & adoranda vnione diuinæ naturæ & humanæ eſt dignitas, precium, æſtimatio, meritum infinitum omnium operum, & paſſionum Chriſti. Cum ergo dicitur, Filius hominis redemit nos per meritum paſſionis ſuæ, nominatur opus infiniti valoris, videlicet opus filij hominis, qui eſt Deus. Cùm dicitur mors Chriſti eſt ſatisfactio, precium immenſum proponitur, nempe hominis, qui eſt Deus.

Similiter cùm dicitur, Filius hominis remittit peccatum, opus eſt diuinum, quia is hominis filius, Deus eſt.

Hinc caro Chriſti dicitur caro vitæ, quia eſt caro hominis, qui eſt Deus.

Utrum paſsio eſt perſonæ, aut humanæ naturæ tantū?

Paſſio eſt perſonæ, non in diuina, ſed in humana natura, iuxta illud Petri: Chriſtus paſſus eſt carne. Quicquid enim contumeliæ, & iniuriæ irrogatum eſt humanitati Chriſti, ceſſit in contumeliam filij Dei æterni. Unde Paulus dicit: Dominum gloriæ crucifixerunt.

Quomodo ſit applicatio paſſionis Chriſti, vt eius virtute noſtra peccata expientur?

Hæc applicatio fit verbo, fide, & ſacramento: Verbo enim quaſi manu Dei offertur: Fide veluti manu hominis accipitur: Sacramento obſignatur, & eius vis, vſusq́; tanquam in tabula pingitur. De qua re in parte de Sacramentis agetur.

Dic iam tandem de particulis huius articuli?

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

DE PRIMA PARTICVLA.

De prima particula nempe de paſſione in genere iam dictum eſt. Expoſitum eſt enim qualenam opus ſit coram Deo paſſio domini, quanti ſit precij, & quomodo applicetur.

Dic de ſecunda parte, videlicet cur Symbolum mentionem faciat Pontij Pilati?

Pontius Pilatus fuit præſes à Tiberio Romanorum Cæſare conſtitutus in Iudæa. Fit igitur huius mentio in ſymbolo. 1. Ut ſciamus quo tempore, quo loco, ſub quo magiſtratu, & principe paſſus ſit dominus. 2. Ut reuocemus in memoriam oracula Prophetarum, qui prædixerunt, in quarta Monarchia, & ſublato ſceptro de Iuda paſſurum eſſe Dominum, quemadmodum & Iacob patriarcha, & poſt ipſum Daniel prædixit, qui ipſum annum, quo paſſus eſt quaſi digito demonſtrauit: Poſt 62. Septimanas Chriſtus occidetur. 3. Ut obfirmemus fidem noſtram aduerſus deliria Iudæorum, qui negant Chriſtum adhuc veniſſe in carnem.

Dic de tertia parte, de ſupplicij

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

plicij genere, Cur videlicet ſit crucifixus?

1. Nullum ſupplicij genus apud Iudæos, aut vllas gentes fuit magis abominabile, aut probroſum, quam hominem in patibulum ſuſpendere. Quare cum Deus voluit ſuum filium hoc mortis ſupplicium ſubire, ſignificauit peccatum, propter quod expiandum crucifixus eſt dominus, ſumme abominandum, maximè fœdum, & extreme deteſtabile eſſe: teſtatusq; eſt iram ſuam maiorem, quam vt potuerit vlla alia ſatisfactione expiari, quam acerbiſſima, & maxime probroſa morte filij vnigeniti ſui. 2. Hoc ſupplicij genus teſtatur, Chriſtum ſuſcepiſſe in ſe reatum noſtrum, adeoq; pœnam reatus, ipſam maledictionem videlicet, iuxta illud Deut. 21. Maledictus omnis qui pendet in ligno. Hinc Paul. Gal. 3. Chriſtus redemit nos ab execratione legis, factus pro nobis execratio ſeu maledictum. Cruci igitur affixus dominus ſuſtinuit reatum omnium peccatorum noſtrorum, vt nos à maledictione liberaret. Coloſſ. 2. Chirographum quod contra nos erat per legem è medio ſuſtulit, & cruci affixit. 3. Crucifixus eſt, vt veritas reſponderet figuris. Primum enim vetera ſacrificia, quæ adumbrabant victimam Chriſti, lignis imponebantur, vt ſignificaretur quòd

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Chriſtus ligno affixus ſacrificium ſuum perageret, & ſe hoſtiam ſanctã offerret patri. Deinde Sacrificia eleuata in altũ antequã comburerentur, ſignificabant exaltionem Chriſti in aram crucis. Præterea idem adumbratum eſt in Iſaac, qui ſtrui lignorum impoſitus erat ſacrificandus à patre. Poſtremo omnium elegantiſſime hoc ſupplicij genus depingit æneus ſerpens, quem Moſes palo affixum erexit in deſerto, quemadmodum Dominus & hunc typum de ſe interpretatur, cùm ait Iohan. 3. Quemadmodum Moſes exaltauit ſerpentem in deſerto: ita oportet exaltari filium hominis, vt Omnis qui credit in illum non pereat, ſed habeat vitam æternam.

Dic de quarta particula, cur mortuus ſit dominus?

Mortuus eſt propter tria, ſcilicet: vaticinia prophetarum, figuras, & fructum mortis. Inter vaticinia hæc ſunt Eſaiæ 53. Abſciſſus eſt de terra viuentium, propter peccatum populi mei percuſſi eum, Et in eodem capite: Cum poſuerit animam ſuam pro peccato, videbit ſemen longæuum, & voluntas domini in manus eius dirigetur. Figuræ idem adumbrabant: Quemadmodum enim victimæ verè occidebantur offerendæ: ita oportuit Chriſtum, vt veritas reſpõderet figuræ, vere mori.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Fructus idem requirebat, iuxta illud Pauli: mortuus eſt propter peccata noſtra. Item, Mortuus eſt ſemel, vt nos peccato perpetuo moriamur.

Dic de quinta particula, cur videlicet ſepultus ſit?

1. Id factum eſt, vt conuinceret ipſum Dominum vere mortuum fuiſſe. 2. Vt veritas reſponderet figuræ. Quemadmodum Ionas fuit in cete tribus diebus & noctibus. Ita oportuit Chriſtum in ſepulcro eſſe triduum, quemadmodum ipſe Dominus hunc typum interpretatur. 3. Sepultus eſt, vt vna ſecum in ſepulcro noſtra peccata ſepeliret, tegeret, & in æternum abſconderet à conſpectu patris. 4. Vt nobis iter præbeat de ſepulcris noſtris ad vitam. 5. Vt nos ſpiritualiter mortui peccato, quieſcamus ab eo, & deſideria ipſius non perficiamus, iuxta illud Rom. 6. Sepulti ſumus per baptiſma cum ipſo in mortem eius, vt quemadmodum ipſe exaltatus eſt per gloriam patris: ita & nos in nouitate vitæ ambulemus.

Dic de ſexta particula, videlicet de deſcenſu domini ad inferna?

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Dominus ad inferna deſcendit. 1. vt teſtaretur ſe victorem eſſe inferorum. 2. vt quemadmodum morte ſua nos ab æterna liberauit morte: ita ſuo deſcenſu ad inferos effecit, ne nos, modo crediderimus in ipſum, poteſtati inferorum ſubijciamur.

Vtrum corpore, aut anima deſcendit ad inferos?

Hoc, quia ſcriptura non exprimit, inquirere noli, ſed ſymbolum videtur innuere quòd totus Chriſtus ad inferos deſcenderit. In qua ſententia & Auguſtinus eſt.

Quid ſentis de illorum ſententia qui limbum patrum fingunt, & Chriſtum inde abduxiſſe Adam & Euam, adeoq́; pios omnes qui ante Chriſtum mortui erant?

Habent iſta magnos autores, tamen mera ſunt nugamenta, vt quæ nullis ſcripturæ fulciantur teſtimonijs. Deinde non parum detrahunt virtuti ſacrificij Chriſti, cuius precium infinitum eſt, extendens

tendens

tendens ſe ad omnia tempora, iuxta illud in Apocalypſi: Agnus occiſus eſt ab origine mundi. Nō ergo minus Abraham victimæ Chriſti virtute ab infernis ereptus eſt quam Paulus, aut aliquis alius pius, qui poſt exhibitum Chriſtum mortuus eſt. Hæc ſententia eſt analoga fidei.

Vtrum deſcenſio Chriſti ad inferos, ad Chriſti humiliationem, aut exaltationem pertinet?

Cum ſit pars triumphi Chriſti, non dubium eſt quin ad eius glorioſam exaltationem pertineat.

Quæ fides, & quis vſus?

Fides & vſus reſpondebunt noticiæ. Quemadmodum fides ſtatuit ſua peccata victima Chriſti expiata eſſe: ita vſus conſiſtit in huius fidei meditatione, mortificatione carnis, viuificatione ſpiritus, & gratiarum actione.

DIC QVARTVM ARTICVLVM, De redemtione.

Reſurrexit a mortuis.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Quot ſunt ſpectanda in hoc articulo?

Tria:

1. Certitudo reſurrectionis. 2. Fructus. 3. Fides & vſus huius articuli.

Unde ſumitur certitudo?

Ex teſtimonijs.

Quotuplicia ſunt teſtimonia confirmantia hunc articulum?

Triplicia: Antecedentia, Coniuncta & Conſequentia.

Quæ ſunt antecedentia?

Sunt duplicia, ſcilicet. Figuræ, & clara prophetarum vaticinia.

Recita figuras aliquot?

Quemadmodum Adam dormiens fuit Typus morituri Chriſti: Ita idem euigilans, ſumta coſta de latere ipſius, adumbrabat reſurrectionem Domini. Et quemadmodum Samſon obſeratis portis

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

portis clauſus erat in ciuitate, & idem, fractis ſubductiſq; portis, tutus euaſit: ita Chriſtus Dominus obſignato clauſus fuit ſepulcro, & idem victis inferis, è morte ad vitam liber egreditur. Et quemadmodum Ionas tertio die eiectus eſt de ventre piſcis: ita dominus tertio die de ſepulcro prodijt viuus.

Recita aliquot clara prophetarum vaticinia?

Quia hæc infinita ſunt penè, paucis contentus ero. Moſes in victoria Chriſti ſuper ſerpente, & in benedictione æterna credentium in Chriſtum includit mortis & reſurrectionis myſterium. Dauid Pſalmo 15. in perſona Chriſti clarè ait: Non dabis ſanctum tuum videre corruptionem. Item: Caro mea requieſcet in ſpe. Eſaiæ 53. Cum poſuerit animam ſuam pro peccatis, videbit ſemen longæuum. Et Daniel Chriſtum occidendum dicit, cui tamen tribuit æternum regnum. Breuiter omnia teſtimonia, quæ concionantur de regno Chriſti, etiam includunt eiuſdem reſurrectionem à mortuis.

Quæ ſunt teſtimonia coniuncta?

Ex mul-

Ex multis hæc ſunt. 1. Vacuum ſepulchrum. 2. Teſtimonia Angelorum. 3. Teſtimonia cuſtodum. 4. Apparitiones multiplices, quibus ſe viuum exhibuit 40. diebus. 5. Aſcenſio eius in cœlum viſibilis. 6. Donatio ſpiritus ſancti in die Pentecoſtes.

Quæ ſunt conſequentia teſtimonia?

1. Concio Apoſtolorum omnium. 2. Conſeruatio Eccleſiæ perpetua in tantis hominum & diabolorum furoribus. 3. Spiritus ſanctus, qui hunc articulum in cordibus fidelium obſignat. 4. Erit ipſius glorioſus aduentus.

Quis fructus eſt reſurrectionis Domini?

Fructus triplex ſtatui poteſt.

1. Ipſum Chriſtum concernit.
2. Reſpectu Satanæ eiuſq; regni intelligitur
3. Ad nos homines pertinet. Nam ſi ipſum Chriſtum reſpicis:

Chriſtus ſua reſurrectione factus eſt victor peccati, mortis, inferni, adeoq; totius regni Satanæ. Et completum eſt teſtimonium: Semen

mulieris conteret caput ſerpentis, id eſt, Chriſtus deſtruet opera Diaboli. Si Satanam reſpicis, conculcatus iacet ſub pedibus victoris, quantum quidem ad fideles attinet. Nam in reprobis, & contumacibus plenum obtinet imperium. Si nos homines reſpicis, quibus datus eſt, pro quibus natus, mortuus & excitatus: fructus ſunt plurimi & iucundiſſimi, Hi videlicet 1. Remiſſio peccatorum, 1. Corinth. 15. Si Chriſtus non reſurrexit, adhuc eſtis in peccatis veſtris. 2. Iuſtificatio. Roman. 4. Reſurrexit propter iuſtificationem noſtri. 3. Donatio Spiritus ſancti, Gal. 4. Emiſit Spiritum filij ſui in cordibus noſtris clamãtem Abba pater. 4. Confirmatio fœderis gratiæ, ſeu ſtipulatio bonæ conſcientiæ apud Deum 1. Pet. 3. 5. Innouatio noſtri, eaq́; duplex, ſcilicet: Animarum & corporum. Animarum quidem, iuxta illud ad Rom. 6. Reſurrexit, vt nos in nouitate vitæ ambulemus. Corporum vero, iuxta illud 1. Corinth. 15. Chriſtus reſurrexit primitiæ dormientium, quoniam quidem per hominem mors, & per hominem reſurrectio mortuorum, Et ſicut in Adam omnes moriuntur: Ita in Chriſto omnes viuificabuntur. 6. Reſurrectio Chriſti vinculum eſſe debet fraternitatis mutuæ. Ita enim Dominus excitatus dixit mulieribus: Aſcendo ad Deum meum & Deum veſtrum ad patrem meum, & ad patrem veſtrum. 7. Eſt remedium catholicum ad-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

cum aduerſus omnes calamitates animæ, corporis, & famæ, hinc illud Pauli ad Timot. Memento Ieſum Chriſtum reſurrexiſſe à mortuis. 8. Eſt indicium ſtatus gloriæ, & immortalitatis. Regenuit enim nos in ſpem viuam & immarceſſibilem per reſurrectionem Ieſu Chriſti, 1. Pet. 1.

Quæ fides, & quis vſus huius articuli?

Quemadmodum hic articulus primum requirit firmam fiduciam in hunc mortis victorem. 2. Spem promiſſæ immortalitatis. 3. Confeſſionem & profeſſionem huius fidei coram mundo, &, portis inferorum: Ita vſus eius, cum in tota vita, tum in mortis articulo erit, vt nullis fracti calamitatibus, perſeueremus in fide, & nouitate vitæ, donec ad finem omnium calamitatum huius mundi, & ſalutis portum peruenerimus.

Dic quintum articulum de redemtione?

Aſcendit ad cœlos, ſedet ad dexteram Dei patris omnipotentis.

Quæ ſunt potiſsimum ſpectanda in hoc articulo?

Quatuor:

Quatuor:

1. Mandatum aſcendentis.
2. Aſcenſionis qualitas.
3. Fructus aſcenſionis.
4. Fides & vſus eiuſdem.

Quod eſt mandatum aſcendentis?

Mandatum aſcendentis Marci vltimo hiſce verbis deſcribitur: Euntes in mundum vniuerſum, proclamate Euangelion omni creaturæ, Qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſaluus erit, Qui verò non crediderit, condemnabitur.

Quæ ſunt præcipuè in hoc mandato conſideranda?

1. In hoc mandato indicatur quàm late pateant beneficia Chriſti, cum ait: Euntes in mundum vniuerſum.
2. Significatur, quomodo eadem beneficia offerantur, cum dicitur: Proclamate Euangelium.
3. Oſtenditur, quibus offerantur eadem beneficia cum inquit: Omni creaturæ, qua voce ſignificatur, quod nemo mortalium ſit à beneficijs Dei excluſus, ſi modo ſibijpſi non defuerit. 4. Exprimitur quomodo oblata beneficia accipiantur, & quomodo reijciantur, Ut enim fide

ſola

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

ſola recipiuntur : ita diffidentia reijciuntur.

Dic de aſcenſionis qualitate?

Chriſtus aſcendit viſibiliter corporali & naturali modo ſurſum, & nube ſubuectus eſt in cœlum è conſpectu diſcipulorum Act. 1. Et inde ſubuectus eſt ſupra omnes cœlos, & collocatus in cœleſtibus ad dexteram Dei patris Epheſ. 1. & 4. Articulus ergo hic debet intelligi de vero Chriſti corpore, & corporali ipſius locatione in cœlis, ne putemus vel humanam naturam in Chriſto abſorptam eſſe à diuina, vel diffuſam eſſe in totum vniuerſum cum diuinitate. vtrumq; enim apertiſſime humanitatem Chriſti negat.

An non Chriſtus eſt vbiq;?

Eſt ſane communicatione idiomatum iuxta illud Iohannis 3. Nemo aſcendit in cœlum, niſi qui deſcendit è cœlo, filius hominis qui eſt in cœlo. Certum eſt autem, quod cum hæc loqueretur Dominus cum Nicodemo, corpus ipſius circumſcriptum fuerit in terra. Quare dictum Chriſti omnino per communicationem idiomatum intelligendum eſt. Unde Cyprianus : Aſcendit in cœlos, non vbi verbum Deus antea non fuerat, ſed vbi verbum caro factum antea

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

antea non ſedebat, ſcilicet corporali locatione.

Quotuplex fructus eſt?

Duplex:

Vnus ad ipſum Dominum, Alter ad nos pertinet.

Quem fructum inde percepit Dominus?

Is verbis ſymboli exprimitur: Sedet ad dexteram patris omnipotentis.

Quæ eſt dextera patris, & quid ſedere ad dexteram patris?

Vt dextera patris eſt diuina eius potentia, maieſtas, & imperium: Ita ſedere ad dexteram patris, eſt eſſe æqualem patri diuina potentia, maieſtate & imperio, id quod ſanè perſonæ Chriſti conuenit. Deinde, quia dextera patris, vt ex 1. cap. ad Epheſ. colligi poteſt, eſt locus beatitudinis, & felicitatis, & requiei, quibus fruimur in æterna vita, corpus Chriſti in eo felicitatis loco collocatum eſt.

Dic de fructu aſcenſionis,

quē nos homines percipimus?

Is multiplex eſt.

Primum enim aſcendit, vt nobis locum pararet, Iohan. 14. Abeo parare vobis locum, & vos ad me aſſumam.

Secundò aſcendit, vt omnia ſubijciat ſub pedibus ſuis, vt ita emineat caput Eccleſiæ, Ephe. 1.

Sed quomodo quæſo caput Eccleſiæ dicitur?

Quatuor modis:

1. Efficacia: Nam ſuam virtutem in membra diffundit. 2. Perfectione virtutum: Is enim ſolus in Eccleſia omnibus virtutibus perfectiſſimus eſt. 3. Merito: Is enim ſolus ſua obœdientia meruit nobis cœlum. 4. Dignitate ſeu ordine, & autoritate: Nam is ſolus Eccleſiæ Monarcha eſt, & ſolus autoritatem mandandi Eccleſiæ habet. 3. Aſcendit in cœlum, vt radios ſuæ virtutis ſpargat in vniuerſum orbem, & præcipue in Eccleſiæ membra, vbicunq; in mundo fuerint, ad Epheſ. 4. Aſcendit ſupra omnes cœlos, vt omnia impleret, Non enim aſcendit vt abſit à nobis, ſed vt ſuam Eccleſiam regat, & ei adſit vſque ad conſummationem ſeculi. 4.

Aſcen-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Aſcendit, vt de cœlo dona det hominibus, & in miniſterio Eccleſiæ ſit efficax, Pſalmo. 38. 5. Aſcendit, vt in cœlo apud patrem habeamus aduocatum, 1. Iohan. 2. Si quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem Ieſum Chriſtum iuſtum, & is eſt propiciatio pro peccatis noſtris. 6. Aſcendit, vt noſtra corda ad ſe trahat, quo abſtineamus à mundanis concupiſcentijs, Coloſſ. 3. Si reſurrexiſtis cum Chriſto, quæ ſurſum ſunt ſapite, vbi Chriſtus ſedet ad dexteram patris. Nam cum Chriſtus theſaurus ſit Eccleſiæ, debet eius cor apud theſaurum ſuum eſſe, Matth. 6. vbi theſaurus tuus, ibi cor tuum. Philip. 3. Noſtrum πολίτευμα in cœlis eſt.

Quæ eſt fides, & quis vſus?

Quemadmodum fides huius articuli eſt, vt Chriſtum triumphatorem mortis, dominum omnis creaturæ & patronem noſtrum apud patrem agnoſcamus, in eum firma fiducia recumbamus, atq; ipſum coram omnibus hominibus & inferorum portis confiteamur: ita vſus in hoc ſitus eſt, vt abnegata omni impietate & humanis deſiderijs leuemus corda noſtra in cœlum, petentes inde in omnibus noſtris calamitatibus auxilium, & expectantes vt nos ad ſe iuxta eius promiſſionem aſſumat, ac donet promiſſam hæreditatem.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Recita ſextum articulum de redemtione.

Inde uenturus eſt iudicare uiuos & mortuos.

Quot ſunt potiſsimè ſpectanda in hoc articulo?

Quatuor:

1. Quis iudex, ſolúſne Chriſtus, an alij cum ipſo. 3. Quotuplex iudicium exerceatur à Domino. 3. Quid ſpectandum ſit in generali iudicio. 4. Quæ fides & quis vſus ſit huius articuli.

Quis iudex?

Chriſtus Deus & homo, mediator Dei & hominum. Iohan. 5. Pater omne iudicium dedit filio. 2.Tim.4. Ieſus Chriſtus iudicaturus eſt viuos & mortuos in apparitione, & in regno ſuo.

An ſolus Chriſtus iudicaturus eſt, aut etiam apoſtoli & ſancti cum ipſo?

Solus iudicabit vt dominus plena poteſtate, Apoſto-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Apoſtoli autem iudicabunt vt teſtes: Chriſtus ſolus proferet ſententiam, Apoſtoli prolatam ſententiam approbabunt.

Quotuplex iudicium?

Duplex, ſcilicet:

Particulare, & Generale, quorum illud præcedit, hoc ſequitur. Exercetur autem particulare primum, cum Dominus vel ſuos defendit iuxta promiſſiones: Portæ inferorum non præualebunt aduerſus eam, vel errantes caſtigat ne cum hoc mundo damnentur, 1 Corinth. 11. Iudicamur à Domino, ne cum hoc mundo damnemur. Huc illud Petri: Iudicium à domo Dei incipit. 2. Cùm impios reprimit, & punit in hoc mundo, quorum ſupplicium præludium quoddam eſt æternæ damnationis niſi reſipiſcant. 3. Cùm animas piorum Angelis tradit deportandas in ſinum Abrahæ. 4. Cum impiorum animas tradit Satanæ puniendas, & cuſtodiendas vſq; ad reſurrectionem generalem. Generale iudicium, eſt quod fiet in extremo die reſuſcitatis corporibus, de quo ſolo hic articulus intelligendus eſt.

Quot ſunt ſpectanda potiſſimum in hoc generali iudicio?

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Sex.

1. Signa præcedentia iudicium. 2. Apparatus iudicij & notæ. 3. Quinam ſint iudicandi. 4. Ordo iudicij. 5. Sententiæ pronunciatio. 6. Executio ſententiæ.

Quot ſunt ſigna præcedentia iudicium?

Multa quidem ſunt, ex quibus pauca, quæ hodie in omnium oculos incurrunt, recenſebimus ex Euangeliſtis. 1. Erunt ſigna in ſole, & luna & ſtellis, hoc eſt, vt Marcus interpretatur, ſol obſcurabitur, luna non dabit lumen ſuum, ſtellæ de cœlo decident, id eſt, erunt crebræ eclipſes ſolis & lunæ, & adeo horrenda conſpicientur meteora, ac ſi ſtellæ de cœlo caderent. 2. Quod Lucas etiam refert, erit anxietas hominum præ deſperatione: cauſſam exprimit Mattheus & Marcus. Surget gens contra gentem, & erunt bella in omnibus locis mundi. 3. Erunt horrendi ſonitus, & tumultus maris & fluctuum, adeo tempeſtates contingent horrendæ & terribiles, quales hæc noſtra ætas plurimas vidit. 4. Virtutes cœlorum commouebuntur, id eſt, in cœlo apparebunt horrendi aſpectus, vt militum concurrentium haſtis, & aliarum rerum comminantium hominibus iram Dei. 5. Et in terra terræmotus,

motus, vt anno 56. terræmotu multæ ciuitates in Germania euerſæ ſunt. Et ante 20. annos aliquot vrbes in Italia ſunt abſorptæ. Breuiter, cœlum, & terra adeoq; omnia elementa faciem irati iudicis quodammodo referent, vt peccatores admoniti agant pœnitentiam, niſi malint perire. Hæc & huiuſmodi alia ſigna, vt gemmæ arborum (ſicuti dominus ipſe teſtatur) in propinquo æſtatem eſſe ſignificant: ita aduentum iudicis in foribus eſſe prænunciant.

Præter hæc ſigna, eſt prophetia domus Heliæ de ſex millibus annorum, prophetia Danielis de aduentu Domini ad iudicium deficiente Monarchia Romana. Et prophetia Pauli 1. Theſſal. 2. de reuelatione filij perditionis, id eſt, Antichriſti, quem dominus ante aduentum ſuum conficiet ſpiritu oris ſui, & aduenient abolebit manifeſtatione gloriæ ſuæ.

Quis apparatus, & quæ notæ iudicij extremi?

Dominus ipſe emittet angelos ſuos, qui clangore tubæ excitabunt mortuos, & congregabunt homines à quatuor angulis mundi, vt ferantur obuiam domino venienti in nubibus, & ſimul conſpicietur in cœlo ſignum filij hominis, hoc eſt, iudicis maieſtas & gloria apparebit in conſpectu omnis creaturæ.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Notas ſiue proprietates iudicij tres ponit Paulus ad Roma. 2. vbi diem iudicij vocat diem iræ, reuelationis, & iuſticiæ. Iræ quidem, id eſt, vltionis. Tunc enim ſumetur vindicta de omnibus, qui in hac vita Euangelio credere noluerunt. Reuelationis, quia tum nihil erit occultum, ſed omnium hominum facta patebunt oculis omnium creaturarum, imò in ſingulorum conſcientijs ſentietur iudicium proprium, iuxta illud Bernhardi. In extremo die, qualem vnuſquiſq; habuerit conſcientiam, talem & habebit iudicem. Iuſticiæ, ne putetur iudex ita vlciſci, quin iudicium iuſticia temperet, reddatq; vnicuiq; ſecundum opera ſua, non quidem vt merentur, ſed vt de cuiuſq; fide & timore Dei teſtantur.

Qui iudicandi ſunt?

Viui & mortui: Viui hic vocantur, qui adueniente iudice viuunt, mox in ictu oculi transformandi. Mortui dicuntur, qui inde vſq; ab Adam ad diem iudicij fatis conceſſerunt, & quieuerunt in ſepulcris. Hi omnes tum viui congregabuntur coram iudice.

Quis ordo iudicij?

Is ſignatur Matth. 25. his verbis: Cum venerit filius hominis in maieſtate ſua, ſedebit ſuper thro-

per thronum maieſtatis ſuæ, & congregabuntur ante eum omnes gentes terræ, & ſegregabit eos, ſicut paſtor ſegregat oues ab hœdis, Et ſtatuet oues quidem à dextris, hœdos verò à ſiniſtris.

Dic quæ ſit ratio, cur pios quidem oues, impios vero hœdos appellet.

Pios appellat oues, quia veluti oues ſuum paſtorem agnoſcunt, vocem eius audiunt, & eum ſequuntur: ita Chriſtiani Chriſtum agnoſcunt redemtorem, audiunt vocem eius & eum ſequuntur in vero timore Dei. Impios nominat hœdos: Nam quemadmodum hœdi ſuam petulantiam, & libidinem ſequuntur ſpreto paſtore: ita impij ſuis affectibus & voluptatibus indulgentes Chriſtum contemnunt.

Quid ergo de Manaſſe ſentis, qui toto vitæ tempore, vt hircus potius quàm ouis vixit?

Reſpondet Ezechiel cap. 33. Si egerit impius pœnitentiam, & receſſerit à via ſua peſſima, & fe-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

cerit iudicium & iuſticiam, viuet. Rectè proinde ait Gregorius: Qualis hinc quiſquis egreditur, talis in iudicio æſtimabitur. Huc & illud Sapientiæ pertinet: In quemcunq; partem ceciderit arbor, illic iacebit.

Quæ eſt ſententia iudicis?

Ouibus dicet, hoc eſt, ijs qui ſtant à dextris: Venite benedicti patris mei & poſſidete regnum vobis paratum à conſtitutione mundi. Hœdis autem dicet, hoc eſt, ijs qui à ſiniſtris ſtabunt: Ite vos maledicti in ignem æternum, qui Diabolo, & eius angelis paratus eſt.

Quæ ſententiæ executio?

Pij mox cum Chriſto beata immortalitate in æternum fruentur. Impij verò tradentur Diabolis cruciandi æternis pœnis.

Quæ fides, & quis vſus huius articuli?

Quemadmodum fides ſummam conſolationem capit ex eo, quod credat aliquando fore finem calamitatum huius mundi: Ita ſupra modum lætatur, quod Ieſus Chriſtus filius Dei ſit iudex conſtitutus, qui antea in ſe credentibus addito iureiu-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

iureiurando promiſerat vitam æternam, & quod in iudicium condemnationis non venient. Hanc fidem ſequitur confeſſio coram omnibus hominibus & Diabolis, & cura ſolicite ambulandi coram Deo, iuxta conſilium Micheæ Prophetæ cap. 6. Indicabo tibi ô homo, quid ſit bonum, & quid Iehouah requirat abs te, vtiq; facere iudicium, id eſt, neminem lædere, & diligere miſericordiam, id eſt, benignum eſſe erga omnes, & humiliare ſe ad ambulandum coram Deo tuo. Huc ſpectat admonitio Domini: Cum hæc videritis, leuate capita veſtra, quoniam appropinquat redemtio veſtra. Item vigilate & orate, quia neſcitis horam, qua filius hominis ſit venturus. Hactenus de ſecunda parte ſymboli.

Quæ eſt tertia pars Symboli?

Credo in ſpiritum ſanctum.

Age retexe, & ſigillatim expone quid in ſe contineat hic articulus.

Quatuor in hoc articulo continentur.

Primum quod ſpiritus ſanctus ſit verus Deus.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

2. Quod Spiritus ſanctus ſit diſtincta perſona à patre & filio.
3. Quodnam ſit opus Spiritus ſancti.
4. Qualis fides in hoc articulo requiratur.

DE PRIMO.

Quomodo probatur ex Symbolo quod Spiritus ſanctus ſit Deus?

Ex cultu quem ei ſymbolum tribuit. Soli enim Deo tribuendus eſt cultus fidei, iuxta illud: Maledictus qui confidit in hominem, & ponit carnem brachium ſuum. Cum ergo iubemur in Spiritum ſanctum credere, iubemur agnoſcere, & confiteri eum verum Deum eſſe.

Dic alia teſtimonia, quibus probatur diuinitas Spiritus ſancti.

Teſtimonia, quibus probatur diuinitas Spiritus ſancti, quatuor capitibus ſubijcio, quæ memoriæ gratia hoc diſticho comprehendo.

Dictum, cultus, opus, confeßio, quatuor iſta
Diuinum numen pneumatis eſſe docent.

Recita

Recita dicta.

Iohannis 4. Spiritus eſt Deus. Acto. 5. Non mentitus eſt hominibus ſed Deo. Loquitur enim de Spiritu ſancto.

Quis cultus?

Vna cum patre & filio inuocatur & adoratur.

Dic de opere.

Iob. 33. Spiritus Domini creauit me. Item Spiritus Domini repleuit orbem vniuerſum, eſt autem diuinæ naturæ vbiq; eſſe. Cum igitur omnia impleat Spiritus ſanctus, neceſſe eſt fateri ipſum Deum eſſe.

Quæ eſt Eccleſiæ confeſſio?

Ea in ſymbolis, Apoſtolico, Niceno, Ambroſiano, & aliјs explicatur. In quibus Eccleſia confitetur Spiritum ſanctum verum Deum eſſe.

DE SECVNDO.

Quomodo probatur ex Symbolo quod Spiritus ſanctus

ſit ter-

ſit tertia perſona à patre et filio diſtincta?

Id docetur ordine & appellatione. Cùm enim ſymbolum dicat, Credo in vnum Deum, & ſubiungit primum patrem, deinde filium, tertio loco Spiritum ſanctum, vt fatetur Spiritum ſanctum Deum eſſe: ita eundem agnoſcit tertiam in diuinitate perſonam. Appellatione idem docetur: Nam cum Spiritus dicitur, ſignificatur, quod ſit Spiritus ab æterno de patre & filio procedens. Ad hæc Chriſtus apud Iohannem diſtinguit Spiritum à ſe & patre, cum inquit: Ego mittam vobis Spiritum paracletum à patre.

Quid eſt igitur Spiritus ſanctus?

Eſt verus, æternus Deus, ὁμοούσιος Patri, & filio, non gignens, nec genitus, ſed à patre & filio procedens, ſimul cum patre & filio creans, conſeruans, ſaluans, ſanctificans, qui mittitur in corda electorum vt ea ſanctificet, cum patre & filio ſimul adorandus.

DE TERTIO.

Quodnam

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Quodnam eſt opus Spiritus ſancti?

Opus Spiritus ſancti indicat & appellatio Spiritus, & Epitheton ſanctus. Non enim dicitur tantum Spiritus reſpectu patris & filij, verumetiam reſpectu creaturarum, & præcipue Eccleſiæ, cuius membra viuificat, quemadmodum Spiritus animalis corpori vitam miniſtrat. Quomodo autem viuificet hic Spiritus, Epitheto ſanctus ſignificatur: viuificat enim ſanctificando.

An non pater, ſimiliter & filius ſanctificat?

Ita.

Sanctificat Pater, ſanctificat Filius, ſanctificat Spiritus ſanctus. Quemadmodum patri creatio, & filio redemtio: ita ſpiritui ſanctificatio tribuitur: Verum pater creat per filium, & res creatas conſeruat per ſpiritum ſanctum. Similiter vt filius patri obœdiens, offerens ſe per Spiritum æternum, redemit: ita Spiritus ſanctus miſſus à patre & filio ſanctificat. Proinde vt opus creationis tribuitur toti trinitati: ita & opus redemtionis, ſed ſeruata cuiuſq; perſonæ proprietate.

Age,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Age dic apertius, quid ſibi velit ſanctificationis opus.

Etſi huius ſanctificationis multæ ſunt partes, præcipuas tamen hoc diſticho complector.
Spiritus ecce docet, renouat, iuuat, atq; renatis
Promiſſa obſignat, arra ſalutifera.

Proba quod doceat.

Iohan. 16. Cum paracletus ille Spiritus veritatis venerit, ducet vos in omnem veritatem. Item, Spiritus arguet mundum de peccato, id eſt, docendo conuincet mundum eſſe reum peccati.

Proba quod renouet.

Ad Titum 3. Benignitas & φιλανθρωπία apparuit ſaluatoris noſtri Dei, & Domini noſtri IESV CHRISTI, qui non ex operibus iuſticiæ, quæ fecimus nos, ſed ſecundum ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit, purgans nos per lauacrum aquæ & renouationem Spiritus ſancti, quem effudit in nos opulenter, per Dominum noſtrum IESVM CHRISTVM, vt iuſtificati ipſius gratia hæredes fiamus ſperatæ vitæ æternæ.

Proba quod iuuet.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

1. Iuuat teſtando de Chriſto, iuxta illud: Cum paracletus venerit teſtimonium perhibebit de me. 2. Donando, iuxta illud 1. Cor. 12. Nemo poteſt dicere Dominum Ieſum niſi per ſpiritum ſanctum. Item diuiſiones donorum ſunt, ſed idem ſpiritus. 3. Conſolando, vnde paracletus toties à Chriſto dicitur, qui vt aduocatus nobis adeſt, & nos conſolatur. 4. Precando, Roma. 8. Accepiſtis ſpiritum adoptionis, in quo clamamus Abba pater. Item, quid precabimur quemadmodum oportet neſcimus, ſed Spiritus intercedit pro nobis gemitibus inenarrabilibus.

Proba quod obſignet promiſsiones.

Epheſ. 1. Obſignati eſtis Spiritu promiſſionis ſancto.

Proba quod ſit arra ſalutis.

Epheſ. 1. Qui eſt arrabo hæreditatis noſtræ.

Qualis fides requiritur?

Vt quemadmodum credimus in Deum patrem creatorem, & in filium redemtorem: ita etiam credamus in Spiritum ſanctificatorem, cuius cum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

templum ſumus, vſus huius articuli erit, vt renunciata omni impuritate, ſimus ſancti Spiritu & corpore, caueamusq; ne vllis factis contriſtemus Spiritum Dei in nobis habitantem.

Cum hactenus de tribus perſonis in diuinitate dictum eſt, Dic ſummam dictorum breuiſsime.

Credo in unum Deum, in patrem qui me creauit, in filium qui me redemit, & in Spiritum ſanctum qui me ſanctificauit: hanc fidem palam proteſtor, & confiteor coram toto mundo & portis inferorum.

Quæ eſt quarta pars Symboli?

De Eccleſia, & beneficijs Dei erga ipſam, Hactenus enim de cauſſa efficiente, & materia noſtræ ſalutis actum eſt, nempe de miſericordia paterna, victima filij, & ſanctificatione Spiritus: Nunc in ſequentibus articulis oſtendetur, quo iſta omnia pertineant, & quomodo applicentur.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Quot ſunt articuli huius partis?

Quatuor iuxta ſymboli verba: credo

1. Sanctam Eccleſiam catholicam, ſanctorum communionem.
2. Remiſſionem peccatorum.
3. Carnis reſurrectionem.
4. Et vitam æternam.

Dic de primo, nempe de Eccleſia, quæ & quot præcipue in hoc articulo ſunt ſpectanda?

Multa ſane requiruntur ad huius articuli explicationem, ſed nos præcipua capita Sex quæſtionibus complectemur, quæ ſunt: 1. quid ſit Eccleſia, qualiacunq; ſint eius membra. 2. Appellationes, quibus Eccleſia pingitur & veluti oculis ſubijcitur. 3. Quæ ſint interiores veræ Eccleſiæ proprietates. 4. Quæ ſint viſibiles notæ ſeu externa ſigna Eccleſiæ. 5. Quibus rebus fulciatur & conſeruetur Eccleſia. 6. Qualis fides huius articuli à fidelibus requiratur.

DE PRIMA.

Quid eſt ergo Eccleſia?

Breuiter & rotunde verbis ſymboli definitur, cum dicitur ἁγίων κοινωνία, id eſt, Sanctorum ſocietas, hoc eſt, hominum qui ſanctificati ſunt in CHRISTO IESV per Spiritum ſanctum.

Dic aliam, qua hæc breuis definitio illuſtrari poteſt.

Eccleſia eſt cœtus hominum de turba, & colluuione totius generis humani euocatus in regnum Chriſti, & ſegregatus ab omnibus aliјs cœtibus hominum: Euocatus quidem voce Euangelij, ſegregatus verò, & diſtinctus ab aliјs cœtibus totius mundi, fide, ſacramentis, vitæ ſanctimonia, & profeſſione.

Quomodo confirmatur hæc definitio?

Pulcerrimo Abrahami patris noſtri exemplo, qui cum ſua familia, vera eccleſia Dei fuit: Is enim de Hur Chaldæorum & de medio Idololatrarum vocatus, voci Dei obœdiuit, & ſe à prophano mundo, fide, obœdientia erga Deum, & externa profeſſione ſegregauit.

Cum hac definitione congruit illa, quæ colligitur ex verbis Pauli: 1. Corinth. 1. Eccleſia eſt multitudo hominum vbiuis terrarum degentium, qui

qui vt ſanctificati ſunt in Ieſu Chriſto, & vocati ad ſanctitatem: Ita inuocant nomen Domini noſtri Ieſu Chriſti.

An non Eccleſia in Euangelio comparatur Sagenæ miſſæ in mare, in qua comprehenduntur & boni & mali piſces?

Ita ſane eſt.

Nam in externa Eccleſiæ ſocietate ſunt & boni & mali, hoc eſt, & viua membra, & mortua membra. Viua autem membra ſunt homines, qui non ſolum profitentur doctrinam Chriſtianiſmi, ſed ſunt verè ſanctificati Spiritu, ac retinent fidem, & bonam conſcientiam. Mortua autem ſunt, qui profitentur quidem ore doctrinam Chriſtianiſmi, ſed vt Spiritu non ſunt ſanctificati: ita nec fidem habere, nec bonam conſcientiam retinere ſtudent. A mortuis membris non erat petenda definitio.

DE SECVNDA.

Dic appellationes quibus ec-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

cleſia Dei pingitur, & velut oculis ſubijcitur?

Multæ ſane ſunt huiuſmodi appellationes, ſed nos præcipuas hoc hexaſticho complexi ſumus.

Corpus, ouile, domus, cum templo, vinea, ſponſa,
Virgo, Ieruſalem, mater, regina, & amica.
Mons, roſa, fons, hortus, lapis, vrbs, fortiſſima rupes,
Et genus electum, ſemen, columna, columba,
Sors, ager, & meſſis, regnum cæleſte vocatur,
Cœtus ſanctorum, qui Eccleſia dicitur eſſe.

Quomodo his appellationibus pingitur Eccleſia?

Si has metaphoricas appellationes retexueris in integras ſimilitudines, habebis elegantiſſimas Eccleſiæ Dei picturas & imagines, vt exempli gratia. Cum Eccleſia corpus dicitur, conſiderabis analogiam corporis animalis ad caput ipſius. Quemadmodum enim de capite animalis deſcendunt nerui, & Spiritus in corpus animalis, quibus viuificatur, fouetur, & conſeruatur: ita Spiritus Chri-

tus Chriſti eſt, quo Eccleſia corpus Chriſti viuificatur, fouetur, & conſeruatur, ita vt & nexu ſuo & adhæreat capiti corpus, & corporis membra inter ſeſe coaleſcant eiuſdem ſpiritus virtute. Reliquas appellationes vnuſquiſque accommodet pro ſuo ingenio, ſeruata Analogia fidei.

Quæ ſunt veræ & internæ Eccleſiæ proprietates?

Inter multas hæ ſunt præcipuæ. 1. Sola Eccleſia eſt deſcripta hæres vitæ æternæ, vt quæ eſt peculium filij Dei, Pſal. 2. 2. Sola Eccleſia eſt familia Dei dilectiſſima, quam paterna cura, & ſingulari ſtorga complectitur. 3 Sola Eccleſia poteſt verè gloriari de Deo patre, de filio redemtore, de Spiritu ſancto aduocato. 4. Sola Eccleſia Chriſto æterni ſpiritus vinculo ita ſociata eſt, vt ab eo nunquam diuelli poſſit, & ita ſuis membris coaleſcit per eundem Spiritum, vt æterno fœdere eius membra conſociata ſint. 5. Sola Eccleſia, vt quæ verè ſancta & catholica eſt, hæc bona habet communia, vnum Deum, vnum Dominum, vnam fidem, vnam ſpem vocationis. 6. Sola Eccleſia Dei habet verum cultum, veram doctrinam, & efficacem ſacramentorum vſum. 7. Sola Eccleſia particeps eſt orationis Chriſti in horto, & in cruce, atque adeo omnium piorum inde vſque ab exordio

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

mundi. Omnes enim vnum & eundem patrem pro toto corpore inuocant. 8. Sola Eccleſia vera ſtorga afficitur, gaudet cum gaudentibus & flet cum flentibus, atq; adeò aliorum commoda ſua exiſtimat, & de alienis incommodis non minus dolet, quam de ſuis.

DE QVARTA.

Quæ ſunt viſibiles notæ ſeu externa ſigna Eccleſiæ?

Inter multa ſigna externa Eccleſiæ viſibilis, hæc ſunt præcipua.

1. Vox incorrupta Euangelij, ſine qua Eccleſia vera nullo modo, vel exiſtere, vel agnoſci poteſt.
2. Verus vſus baptiſmi, qui eſt veluti ianua, per quam homines introducuntur in familiam Dei.
3. Legitimus vſus cœnæ Domini iuxta inſtitutionem Chriſti.
4. Vſus clauium iuxta ordinationem Chriſti, per quem Eccleſia ſuam exerit poteſtatem, cum vel prædicatione Euangelij credentes in regnum cœlorum recipit, vel diſciplina immorigeros filios caſtigat, aut reſipiſcentes in gratiam recipit.
5. Ius vocandi miniſtros, & conſecrandi per impoſitionem manuum, qui nobis, vt miniſtri imper-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

impertiunt verbum, baptiſmum, cœnam, & abſolutionem.

6. Publica oratio, gratiarum actio, & celebratio Dei in cœtu Chriſtiano.

7. Crux, hac enim nota tanquam teſſera quadam ſuos ideo vult Dominus notari, vt fiant conformes imagini filij eius. Nam quos decreuit olim glorificare, eos cruce præparat, iuxta illud Rom. 8. Si cum eo patimur, cum eo quoq; glorificabimur.

8. Multa officia caritatis inter Chriſtianos, quibus declarant ſe eodem Spiritu Chriſti duci. Hæc ſigna ſi breuius complecti velis, ita numerentur: Vt 1. ſit vox incorrupta Euangelij. 2. Legitimus vſus ſacramentorum. 3. Obœdientia erga miniſterium. Prior enumeratio Lutheri, poſterior Philippi eſt.

DE QVINTA.

Quibus rebus fulcitur & ſeruatur Eccleſia?

Quatuor:

Doctrina, Sacramentis, Ceremonijs, & diſciplina, de quibus vide Enchiridion.

DE SEXTA.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Qualis fides huius articuli requiritur?

Quemadmodum fides ſtatuet Chriſtum æternum pontificem eſſe: ita eum habere perpetuam Eccleſiam credet, iuxta illud: Tu es ſacerdos in æternum. Deinde ſtatuet fidelis ſe vere ciuem eſſe huius Eccleſiæ, & participem omnium promiſſionum diuinarum. Huius fidei hic erit vſus, vt cum vera Eccleſia Dei matre noſtra, Deum perpetuo cultu colamus, ac nos coram mundo, & diabolis profiteamur eſſe ciues huius Eccleſiæ, & ſeparemus nos ab Eccleſia Antichriſtiana, quæ ſuperbe gloriatur de hiſce ſuis notis, quæ ſunt:
1. Primatus Papæ, ordo clericalis Cardinalium, Archiepiſcoporum, Abbatum, priorum &c.
2. Succeſſio ordinaria. 3. Similitudo rituum in Eccleſia. Quas notas nunquam habuit vera Eccleſia, ſed ea ſolum quam Dauid Eccleſiam malignantium vocat.

Dic ſecundum articulum quartæ partis.

Credo remiſsionem peccatorum.

Quæ

Quæ ſunt præcipue in hoc articulo ſpectanda?

Quatuor:

1. Ratio peccati.
2. Remiſſio peccati.
3. Fides remiſſionis.
4. Fidei remiſſionis coniuncta.

DE PRIMO.

Quæ eſt ratio peccati?

Peccatum eſt ἀνομία, id eſt, legis violatio, ſeu quicquid in homine eſt, aut ab homine fit non congruens cum lege & voluntate Dei, damnatum à Deo, & reum æternæ iræ. Seu peccatum eſt defectus à lege & voluntate Dei, cum obligatione ad æternam mortem, & damnationem.

Quotuplex eſt peccatum?

Duplex, ſcilicet:

Originale, & actuale.

Quid eſt originale?

Eſt cum corruptio naturæ humanæ propagata

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

gata ab Adam, tum reatus, quo naſcentes propter lapſum Adæ rei ſunt iræ Dei & damnationis, niſi fiat remiſſio.

Quomodo propagatur hoc peccatum?

Hoc peccatum propagari ab Adam in totum humanum genus ipſe Paulus Rom. 5. diſerte docet: Verum cum modus, & ratio propagationis verbo Dei non exprimitur, non eſt ſcrupuloſè de eo quærendum.

Quid eſt Actuale?

Eſt per quod peccatum originis actuoſum eſt, id eſt, omnis cogitatio, affectus, conſenſus, dictum, factum, omiſſum contra legem Dei, quo homo nouo reatu obſtringitur ad pœnas æternas, niſi fiat remiſſio. Si breuius placet: Peccatum actuale, eſt quæuis commiſſio, aut omiſſio pugnans cum lege Dei.

Qui ſunt peccatorum ordines?

Tres ſunt, in quorum ſingulis quatuor ſunt gradus. Nam in primo ſunt cogitatio, affectus, conſenſus, actio prohibita.

In Se-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

In Secundo: Mala conſcientia, contemtus Dei, idololatria, vniuerſalis iniuſticia.

In Tertio: Mens reproba, ἀναισθησία, id eſt, non ſentire peccati molem, finalis impœnitentia, & deſperatio.

Ad quid prodeſt hoſce ordines peccatorum ſcire?

Prodeſt vtiq; mirum in modum:

Vt cognito periculo, quod cum peccandi conſuetudine coniunctum eſt, maturè peccatorum illecebris renunciemus. Sancti luctantur quidem in primo ordine, ſed fiunt ſuperiores Spiritus ſancti beneficio: verum hypocritæ, & prophani homines feruntur per omnes ordines in præcipitium damnationis.

Vnde quæſo grauitas peccacati æſtimanda eſt?

Ex his quatuor: 1. Ex pœna ſecuta lapſum Adæ. 2. Ex calamitatibus & ærumnis, quibus hodie inuoluimur. 3. Ex dignitate precij quo redemti ſumus à iure peccati. 4. Ex comminationibus æternarum pœnarum, quas Deus ſerio minatur ijs, qui non conuertuntur.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

DE SECVNDO.

Quid eſt remiſſio peccatorum?

Eſt obligationis ad æternam mortem & damnationem ſolutio, & pœnæ debitæ condonatio.

Quomodo fit hæc remiſſio?

Quemadmodum materia, & meritum remiſſionis eſt victima filij Dei: Ita Deus pater mera miſericordia recipit homines in gratiam condonatis peccatis.

An non aboletur peccatum dum remittitur?

Duo ſunt in peccato, nimirum defectus, & reatus: Ipſa defectio indies in ſanctis minuitur per mortificationem veteris hominis, Sed dum hanc maſſam circumferimus non in vniuerſum aboletur. Manet enim perpetuo in hac vita ſpiritus & carnis lucta in ſanctis, Gal. 5. Verum reatus adeo aboletur in pijs, vt Deus dicat ſe non recordaturum peccatorum eorum, Eſaie 45. Ego Ego qui deleo iniquitates tuas coram me, & peccatorum tuorum non recordabor.

At ſancti ſæpe puniuntur propter ſua peccata.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Sancti non tam caſtigantur, quia peccarunt, quam coërcentur ne amplius peccent. Deus enim ſanctos ſuos paterna diſciplina caſtigat, ne cum hoc mundo damnentur, non autem punit vindicta iudiciaria vt pereant.

DE TERTIO.

Quæ eſt fides remiſsionis peccatorum?

Eſt firma fiducia miſericordiæ Dei ex promiſſione ipſius per Spritum ſanctum concepta, qua ſtatuit homo, quod Deus velit ſe vere in gratiam recipere propter victimam filij, & non amplius ſibi peccata imputare.

Quod hæc ſit vera fidei ratio, quomodo probatur?

Hoc probatur tribus modis: 1. Claris & perſpicuis ſcripturæ pronunciatis. 2. Parabolis. 3. Illuſtribus exemplis.

Dic ſcripturæ pronunciata.

Paulus poſt Dauidem ait: Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates. Et Chriſtus dixit leproſo: Confide fili, remittũtur tibi peccata tua, Et archiſynagogo:

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

nagogo : tantum crede, Et mulieri Cananeæ : fides tua te ſaluauit.

Dic parabolas.

Inter multas inſigniores ſunt : illa de debitore, qui debuit decem millia talentorum Matth. 18. Item illa Luc. 7. de duobus debitoribus, & quæ eſt Lucæ 17. de Acolaſto.

Da exempla.

Omnium clariſſimum eſt exemplum latronis in cruce, Item Dauidis poſt commiſſum adulterium, Manaſſis, Magdalenæ &c.

DE QVARTO.

Quæ ſunt cum fide remiſſionis peccatorum coniuncta?

Duo : Nempe gratia & donum.

Quid eſt gratia?

Ipſa iuſtificatio. Gratia enim, vt Paulus inquit Rom. 5. ex multis delictis in iuſtificationem.

Quid eſt iuſtificatio?

Eſt credentis perſonæ in Chriſtum abſolutio à peccato,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

à peccato, imputatio iuſticiæ Chriſti, & acceptatio ad vitam æternam gratis propter Chriſtum.

Quid donum vocas?

Donum eſt ipſa donatio Spiritus ſancti, qua homo ſola fide iuſtificatus regeneratur, id eſt, mortificatur, & viuificatur, vt iam noua creatura fiat, viuatq; iuxta voluntatem Dei, quantum quidem id fieri poteſt per humanam imbecillitatem, idq́; exemplo ſanctorum patriarcharum, aliorumq; piorum, quorum ſummum ſtudium fuit obœdientiã erga Deum omnibus rebus mundi anteponere: Quemadmodum in Abrahamo videmus, qui ad mandatum Dei paratus erat vnicum filium ſuum mactare, quo nihil in mundo habuit precioſius, iucundius, dulcius. Atque ideo Paulus monet, Vt honeſtam militiam militantes fidem & bonam conſcientiam retineamus. Quam parum de hoc dono habeant illi, qui ne minimum ſuum affectum propter mandatum Dei iugulari volunt, manifeſtum eſt.

Dic tertium articulum quartæ partis.

Credo carnis reſurrectionem.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Quot ſunt in hoc articulo præcipue ſpectanda?

Quatuor.

1. Probatio reſurrectionis.
2. Definitio reſurrectionis, & conditiones eiuſdem.
3. Finis reſurrectionis.
4. Fides & vſus.

DE PRIMO.

Cum hic articulus omnino excedat captum rationis, quæſo vt eum firmis rationibus munias.

Multæ ſunt probationes huius articuli in Propheticis & Apoſtolicis ſcriptis: Verum vt memoriæ conſulamus, omnes ſub ſex generalibus capitibus complectar, quæ hoc diſticho continentur.

Dictum, promiſſum, factum, vis, ſigna, lauacrum,
Surgere poſt mortem corpora noſtra docent.

Quid

Quid per dictum intelligis?

Omnia aperta Prophetarum, Chriſti, & Apoſtolorum vaticinia de carnis reſurrectione.

Recita aliquot ex illuſtrioribus.

Eſa. 26. Viuent mortui tui, & interfecti tui reſurgent. Ezech. 37. Ecce ego aperiam tumulos veſtros, & educam de ſepulcris vos, populus mi, & dabo vobis Spiritum, vt viuatis. Iob 19 Scio quod redemtor meus viuit, & in nouiſſimo die reſurrecturus ſum, & rurſus circundabor pelle mea. Daniel. 12. Multi qui dormiunt, de puluere terræ euigilabunt, alij ad vitam æternam, alij ad opprobria, & contemtum ſempiternum. Chriſtus Matth. 22. ex Moſe probat reſurrectionem mortuorum contra Sadducæos, quibus obijcit ignorantiam ſcripturarum, & potentiæ Dei. 1. Theſſal. 5. Mortui reſurgent.

Quid per promiſſum intelligis?

Omnes promiſſiones filij Dei de reſurrectione, quibus conſolatus eſt ſuos diſcipulos, ne aduerſis fracti abijcerent confeſſionem. Iohan. 5.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Omne quod dedit mihi pater non perdam ex eo quicquam, ſed ſuſcitabo ipſum in nouiſſimo die: Item. Hæc eſt voluntas eius, qui miſit me, vt qui videt filium & credit in eum, habeat vitam æternam, & ego ſuſcitabo eum in nouiſſimo die. Iohan. 11. Ego ſum reſurrectio & vita. Ioha. 14. Ego viuo, & vos viuetis. Huiuſmodi ſunt multæ aliæ, quibus hic articulus confirmatur.

Quid per factum intelligis?

Omnia, quæ olim tanquam præludia reſurrectionis contigerunt, vt Enoch & Eliæ ſublatio in celum, excitatio mortuæ puellæ, Matth. 9. Filij viduæ Lucæ 7. Lazari Iohan. 11. Imò ipſe Chriſtus excitatus tertio die apertiſſimum teſtimonium futuræ reſurrectionis, & ſanctorum corpora excitata reſurgente domino ſignificabant, vt olim omnium hominum corpora virtute reſurgentis Chriſti viuificentur.

Quid per vim intelligis?

Ipſam cauſam efficientem reſurrectionis. Hic primum cogitandum eſt de Decreto Dei omnipotentis immutabili, qui ſtatuit ſe excitaturum mortuos. 2. cogitetur virtus reſurrectionis Chriſti: Nam Chriſtus reſurrexit non tantum vt exemplum,

plum, ſed multo magis, vt virtute ſuæ reſurrectionis nos in extremo die excitet. 1. Corinth. 15. Si Chriſtus reſurrexit, & nos reſurgemus, Chriſtus reſurrexit primitiæ dormientium. 3. Cogitetur potentia Chriſti, qua poteſt ſibi omnia ſubÿcere, vnde Paulus Philip. 3. Transfigurabit noſtra abiecta corpora, vt fiant conformia ſuo glorioſo corpori, idque ea virtute qua poteſt ſibi omnia ſubÿcere. 4. Cogitetur inhabitatio Spiritus ſancti in pÿs, Rom. 8. Si Spiritus eius, qui excitauit Ieſum à mortuis habitat in vobis, Is qui excitauit Ieſum, per eundem Spiritum viuificabit etiam veſtra mortua corpora.

Quid per ſigna intelligis?

Omnia reſurrectionis indicia naturæ impreſſa. Ambroſius, Auguſtinus, Hieronymus expreſſam eſſe aiunt reſurrectionis notam quandam in phœnice aue, quæ cum in cineres redacta fuerit, mox poſt irrigationem noua prodit: Multæ auiculæ hiberno tempore in profundis paludibus deliteſcunt tanquam mortuæ, quæ verno tempore rurſus viuæ prodeunt. Paulus 1. Corinth. 15. granum coniectum in terram mortuum, & poſtea renatum, ſymbolum reſurrectionis facit. Luna deficiens, et veluti mortua apparēs, mox rurſus vt noua prodiens, mortis & reſurrectionis argumentum eſt.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Quid per lauacrum?

Ipſum ſacrum baptiſma, quod ſymbolum eſt 1. mortis, ſepulturæ, & reſurrectionis Chriſti. 2. mortis, ſepulturæ, & reſurrectionis noſtræ ſpiritualis. 3. mortis, ſepulturæ, & reſurrectionis corporalis. Debet igitur baptiſmus nobis in memoriam reuocare articulum reſurrectionis.

DE SECVNDO.

Quid eſt reſurrectio?

Eſt iterata vnio, & inſolubilis copulatio corporum & animarum, quæ prius per mortem à ſe inuicem ſeparata erant, vt morte victa homines immortales facti perpetuo viuant, alij in gloria, alij in pœnis. Pij quidem in gloria, Impij vero in pœnis. Verum præter hanc definitionem ſciendum eſt, quod piorum reſurrectio ſit etiam perfecta quædam regeneratio. Nam regeneratio incoata in hac vita multum habet impuritatis, & immunditiæ adiunctum, quod totum abolebitur in perfecta illa regeneratione, in qua non ſolum animi, verumetiam corpora ad plenum reformabuntur, et induent nouas qualitates.

Age dic de qualitatibus corporum.

Paulus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Paulus 1 Corinth.15.Inſtituens collationem inter corpora noſtra, quæ hic circumferimus, & eadem olim excitanda ex mortuis, quinque ponit differentias his verbis: Seminatur corpus obnoxium corruptioni, reſurget corpus incorruptum. Seminatur ignominioſum, reſurget corpus glorioſum: Seminatur corpus infirmum, reſurget corpus potens: Seminatur corpus animale, reſurget corpus ſpirituale, Et paulo poſt: Quemadmodum geſtauimus imaginem terreni, ſic etiam geſtabimus imaginem celeſtis, Ex his colligitur, quod ſanctorum corpora ſint futura incorruptibilia, glorioſa, potentia, ſpiritualia, vt quæ ſpiritus imperio ſe in totum dedant: Breuiter, totus homo imaginem Chriſti primogeniti ex mortuis refert. Hæc omnia Paulus coniungit ad Philip. 3. vbi dicit ſanctorum corpora σύμμορφα fore glorioſo corpori Chriſti, & 1. Iohan. 3. Cum apparuerit ſimiles ei erimus. Atque in his ſita eſt regeneratio corporum.

Dic quomodo animæ ſanctorum regenerabuntur?

1 Lucebit in animabus imago Dei glorioſa, quæ quam ſit futura auguſta, & excellens, nemo mortalium in hac vita cogitare poteſt. Deinde mentes erunt plenæ ſapientia Dei: Affectus puriſſimi:

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

voluntates in omni æternitate promtiſſimæ ad obſequium Deo præſtandum: Atque ita erit plena & perfecta obœdientia legis Dei in ſanctis, plena dilectio Dei, & proximi.

DE TERTIO.

Quis eſt finis reſurrectionis?

Vt Chriſtus in omni æternitate cum ſua ſponſa Eccleſia lætus triumphet: Vt hoſtes Chriſti iaceant perpetuo ſub pedibus eius proſtrati & victi: Vt bonis præmia obœdientiæ, & malis ſupplicia reddantur. 2. Cor. 5. Oportet nos omnes ſiſti ante tribunal Chriſti, vt vnuſquiſque reportet prout in corpore geſſit, ſiue bonum, ſiue malum. Huc illud Chriſti: Prodibunt qui bona fecerunt in reſurrectionem vitæ, qui vero mala in reſurrectionem iudicij.

DE QVARTO.

Qualis fides requiritur?

Firmiſſima ſane, quæ ſua virtute iudicium rationis & ſenſus premat ſub pedibus ſuis, quæ vere ſtatuit firmiſſimum eſſe decretum Dei de reſuſcitan-

ſuſcitandis mortuis, & hoc palam confitetur coram omnibus hominibus & diabolis.

Quis eſt vſus fidei reſurrectionis?

1. Cogitatio reſurrectionis erit commune remedium aduerſus omnes calamitates, ærumnas, & morbos, cum quibus conflictantur corpora noſtra in hac vita. Hinc enim plenus vermibus & vlceribus Iob, occiſis filijs, & abactis pecoribus, conſolationem petit cum inquit: Scio quod redemtor meus viuit, & in nouiſſimo die de terra ſurrecturus ſum. 2. Cogitatio reſurrectionis mitigabit dolorem noſtrum in morte amicorum, iuxta illud. 1. Theſſ.4. Nolo vos ignorare fratres de dormientibus, ne triſtemini ſicut & reliqui non habentes ſpem: Nam ſi credimus, quod Deus Chriſtum excitauerit à mortuis, nos etiam ſimul cum eo adducet. 3. Cogitatio reſurrectionis & noſtrum terrorem imminente morte mitigabit, cum ſcimus hanc mortem eſſe veluti tranſitum quendam ad immortalitatis gloriam, iuxta illud. Beati qui in Domino moriuntur. 4. Cogitatio reſurrectionis erit veluti frenum, quo à peccando retrahamur, & veluti ſtimulus, quo ad pergendum in vera pietate & ſanctitate excitemur.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Dic quartum Articulum quartæ partis.

Credo uitam æternam.

Quot ſunt potiſsimum ſpectanda in hoc articulo?

Quatuor:

1. *Vitæ & mortis genera.*
2. *Definitio vitæ æternæ.*
3. *Bona promiſſa hæredibus vitæ æternæ.*
4. *Fides & vſus huius articuli.*

DE PRIMO.

Quot ſunt vitæ & mortis genera?

Quatuor.

1. *Vita naturæ, & mors naturæ.*
2. *Vita peccati, & mors peccati.*
3. *Vita gratiæ, & mors gratiæ.*
4. *Vita æterna, & mors æterna.*

Quæ eſt vita naturæ?

Eſt qua in hac vita naturaliter viuimus, donec animæ & corpora fuerunt coniuncta: Hæc

bona

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

bona per ſe eſt, quia Dei donum eſt, & quia promittitur obœdientibus Deo tanquam præmium obœdientiæ Exod. 20. Verum variat hæc vita pro conditione hominum: Nam Abrahamo bona fuit, quia eam tranſegit in pietate & propagatione gloriæ Dei: At Neroni mala fuit, quia ea abuſus eſt in contumeliam autoris, & in ſuam propriam perniciem. Huic vitæ naturæ opponitur mors naturæ, quæ eſt receſſus animarum à corporibus. Hæc per ſe mala eſt, ſed variat pro conditione hominum. Vt enim Abrahamo fuit bona: Nam erat illi tranſitus ab huius mundi calamitatibus ad æternam felicitatem: Ita Neroni mala fuit: Nam illi erat tranſitus ab huius mundi voluptatibus, potentia, & tyrannide ad perpetuum opprobrium & contemtum ſempiternum.

Quæ eſt vita peccati?

Eſt qua peccatum viuit in homine & regnat per ſuas concupiſcentias. Hæc ſemper eſt mala, quia & Deo inuiſa eſt, & via eſt ad æternam mortem & damnationem. Huic opponitur mors peccati, & eſt cum peccatum virtute Chriſti in homine mortificatur. Hæc mors bona eſt, vt quæ tranſitus eſt à commerita damnatione ad gratuitam beatitudinem.

Quæ

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Quæ vita gratiæ?

Eſt qua Chriſtus in nobis viuit per fidem & ſuum ſpiritum, ad Gal. 2. Hæc ſemper bona eſt, quia eſt vis Spiritus Dei in nobis, & eſt via ad gloriam. Huic opponitur mors gratiæ, quæ eſt priuatio gratiæ, videlicet cum fidem abijcimus, & relabimur in peccata, ita vt peccatum in nobis denuo regnet per concupiſcentias ſuas, eiq; ſcientes, & volentes obœdiamus. Hæc mors mala eſt, quia à Deo damnatur, & ad æterna ſupplicia dux eſt.

Quæ eſt vita æterna?

Eſt cum ipſe Chriſtus, 1. Iohan. 1. 5. tum felicitas beata, qua electi fruentur in omni æternitate reſuſcitatis corporibus: Hæc vita finis bonorum eſt, atque adeo omnium bonorum ſummum, quod Dominus promiſerat diligentibus ſe. huic opponitur mors æterna, quæ eſt ſeparatio hominis à Chriſto, vt ipſius conſpectu non fruatur: Hæc mors omnium malorum extremum eſt, nunquam finiendum. Huc illud Auguſtini. Sicut vita corporis, anima eſt: Ita vita animæ, Deus eſt. Sicut corpus expirat, dum amittit animam: Sic anima expirat, dum amittit Deum. Deus amiſſus mors animæ: Anima amiſſa, mors corporis.

Ad quid prodeſt hæc diſcrimina vitæ & mortis tenere?

Ut diſcamus recte mori, & recte viuere: Mori quidem peccato, viuere vero gratiæ, quo poſt hanc vitam in vera pietate ad finem vſque traductam, perueniamus ad æternam vitam per Chriſtum Ieſum Dominum noſtrum.

DE SECVNDO.

Quid eſt vita æterna?

Eſt cum via ad celeſtem hæreditatem, tum ſtatus beatorum poſt hanc vitam, in quo fruentur conſpectu Dei in omni æternitate.

Quod æterna vita ſit via ad hæreditatem celeſtem proba.

Iohan. 3. Qui credit in filium habet vitam æternam. Nam in credente vita æterna incoata eſt.

Cur ſic?

Quia qui credit, Chriſtum poſſidet, qui ſolus via eſt ad vitam æternam, Iohan. 3. Nemo aſ-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

cendit in celum, niſi qui deſcendit filius hominis, qui eſt in celo.

Quid monſtrat hanc viã?

Verbum Dei, quod filium Dei nobis viam eſſe in celum, & ianuam teſtatur, ſicuti ipſe Dominus de ſe dicit. Ego ſum oſtium, Ego ſum via, veritas, & vita: Quo dicto ſignificat ſe principium, medium, & vltimum eſſe, per quod venitur ad vitam æternam.

Quis ingreditur hac via?

Qui credit in filium, iuxta dictum: Qui credit in filium habet vitam æternam.

Quomodo ſecuri ab hoſtibus conſeruamur in hac vita?

Potentia Dei per fidem, iuxta illud 1. Pet. 1. Potentia Dei cuſtodimini ad ſalutem per fidem.

Quomodo pergendum eſt in hac via?

Recte in hac via pergimus, ſi magis magiſque in omni cognitione, & ſenſu rerum ſpiritualium proficiamus, iuxta illud Philip. 3. Caritas ve-

ſtra

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

veſtra magis magisq; abundet in omni cognitione & ſenſu, vt probetis ea quæ potiora ſunt, vt ſitis ſinceri, & ſine offenſa in diem Ieſu Chriſti.

Sed quid eſt vita æterna proprie?

Eſt, vt dixi, ſtatus beatorum poſt hanc vitam, & fruitio contemplationis diuinæ in omni æternitate, iuxta illud Iohan. 3. Sic Deus dilexit mundum, vt filium ſuum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in eum non pereat, ſed habeat vitam æternam. Et ad Titum 3. Hæredes ſumus iuxta ſpem vitæ æternæ.

DE TERTIO.

Quæ ſunt illa bona, quæ Dominus promiſerat hæredibus vitæ æternæ?

Etſi Paulus poſt Eſaiam dicit: Oculus non vidit, nec auris audiuit, quæ Deus præparauit diligentibus ſe: tamen cum ſcriptura particulas quaſdam iſtorum bonorum recenſet, breuiter nonnihil de illis dicendum eſt.

Qui-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Quibus modis ſcriptura iſta bona nobis commendat?

Duobus:
Scilicet, Appellationibus & deſcriptionibus.

Dic appellationes.

Multæ ſunt appellationes, quibus felicitas æternæ vitæ obſcure pingitur: Nos ex multis paucas recenſebimus, quarum hæc Prima: Matth. 7. dicitur regnum celorum: Non omnis qui dicit mihi Domine, Domine, intrabit in regnum celorum. Hac appellatione monemur, nihil in vita æterna terrenum fore, nihil caducum, nihil fortunæ, & mutationibus obnoxium. Secundo dicitur regnum æternum, 2. Pet. 1. Introitus in regnum æternum. Hac appellatione ſignificatur, quam ſtabilia & firma ſint futura bona, quibus abundabimus in vita æterna. Tertio dicitur regnum Dei, Act. 14. Poſt multas tribulationes oportet nos ingredi in regnum Dei. Hac appellatione monemur, quod hæredes vitæ æternæ ſint futuri liberi à regno peccati, mortis, & diaboli, adeo vt nihil vnquam mali pertimeſcant. 4. Dicitur nouum celum & noua terra, 2. Pet. 3. Qua appellatione monemur, quod nulla ſentiatur vetuſtas, ſenectus & corruptio in æterna vita.

5. Dici-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

5. Dicitur paradiſus iuxta illud: hodie eris mecum in paradiſo. Qua appellatione ſignificatur, quod nihil triſtitiæ, nihil aduerſi ſit futurum in æterna vita, ſed omnia ſint plena ſummis delitijs. 6. Vocatur gloria Dei, 1. Pet. 5. Vocauit nos ad ſuam gloriam. Qua appellatione ſignificatur, quod in æterna vita nullus ſit futurus locus ignominiæ, infamiæ, contemtus, ſed omnia ſint maieſtatis diuinæ contemplatione glorioſa.

Recita aliquot deſcriptiones, in quibus bona promiſſa hæredibus vitæ æternæ proponuntur.

Multæ ſane ſunt, ſed hac vice vnam tantum adducam ex Pſal. 16. Dauidis, ibi ita Chriſtus loquitur: Notam facies mihi ſemitam vitæ, abundantiam deliciarum, vultum tuum & iucunditates in dextera tua in æternum. His verbis proponit Dominus tria genera bonorum, quibus abundabunt electi in vita æterna. 1. Nominat abundantiam deliciarum, qua voce ſignificatur plenitudo, & ſaturitas omnium rerum expetendarum, & ſtatus omnium bonorum copia perfectus. 2. Deinde vultus Dei meminit, quo perpetuo

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

fruentur electi, qui cum perpetuo adfuturus ſit vt ſummum bonum, non poteſt aliud fieri, quam vt ſit ſumma lætitia, ob præſentiam iſtius ſummi boni quo fruemur. 3. Ponit iucunditates in dextera Dei, id eſt, ſummas delicias & ſpirituales voluptates ex contemplatione maieſtatis diuinæ. Horũ bonorum guſtum perexiguum ſentiunt, qui vere credunt, & aguntur ſpiritu Dei.

DE QVARTO.

Quæ eſt fides & quis vſus?

Fides & vſus petantur ex ſuperiori articulo.

Contrahe breuiter hanc quartam Symboli partem.

Credo in Spiritum ſanctum uerum & æternum Deum, conſubſtantialem patri & filio, ſanctificatorem Eccleſiæ, quæ donata remiſſione peccatorum olim ad uocem Dei excitabitur ad uitam æternam per Chriſtum Ieſum, cui cum patre & Spiritu ſancto ſit honor in ſæcula ſæculorum, Amẽ.

DE III. PARTE.

Quæ

Quæ eſt tertia pars Catechiſmi?

Oratio.

Quæ ſunt cognitu neceſſaria pie precantibus?

Tria.

1. Quid oratio, & quotuplex.
2. Circumſtantiæ orationis perpetuæ.
3. Precandi forma.

DE PRIMO.

Quid eſt oratio?

Eſt ſupplex eleuatio animæ hominis ad Deum, vel aliquid ab eo petentis, vel ei gratias pro collatis beneficijs agentis. Hanc definitionem ex multis dictis pſalmorum confirmari manifeſtum eſt. Nam cum dicit Dauid, Ad te leuaui animam meam: item, Ad te Domine leuaui oculos meos, ſignificat piam orationem eſſe animæ ſupplicem eleuationem ad Deum petentis aliquid ab ipſo, vel gratias agentis. Geſtus præterea leuantium manus, & oculos inter precandū celum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

verſus, hanc etiam confirmant definitionem. Huc accedit antiquiſſima Eccleſiæ precatio: Surſum corda habemus ad Dominum. Cum hac noſtra definitione conuenit etiam græca illa antiquiſſimi cuiuſdam Theologi. προσευχή ἐστι ἀνάβασις τοῦ νοῦ πρὸς τὸν θεὸν, καὶ αἴτησις τῶν προσηκόντων παρ' αὐτοῦ, Hoc eſt, Oratio eſt aſcenſio mentis ad Deum, & petitio rerum vtilium ab ipſo.

Quotuplex eſt oratio?

Paulus 1. Timoth. 2. quatuor genera numerat, quorum primum eſt deprecatio. 2. Adoratio. 3. Poſtulatio. 4. Gratiarum actio.

Quid eſt deprecatio?

Eſt ſupplex eleuatio animæ hominis ad Deum, qua petitur liberatio ab ijs, quæ nobis moleſtiam adferunt: vt cum pij petunt ſibi remiſſionem peccatorum, & liberationem à malis.

Quid eſt adoratio?

Eſt ſupplex eleuatio animæ hominis ad Deum, qua petitur aliquod beneficium: ut cum pij petunt regnum Chriſti in ſe confirmari, & panem quotidianum ſibi dari.

Quid eſt poſtulatio?

Eſt

Eſt ſupplex eleuatio animæ hominis ad Deum, qua vel vnus pro alio, vel omnes pro ſe inuicem preces fundunt. Ut cum Eccleſia Dei petit ſanctificari nomen Dei per orbem vniuerſum, Aduenire regnum Dei, fieri voluntatem ipſius in terra quemadmodum in celo fit.

Quid eſt gratiarum actio?

Eſt ſupplex eleuatio animæ hominis ad Deum, qua gratiæ Deo aguntur, vel pro beneficijs nobis alijsúe collatis, vel pro malis à nobis alijsúe ſublatis.

DE SECVNDO.

Quæ ſunt perpetuæ piæ orationis circumſtantiæ?

Quinque ſunt, quæ continentur hoc verſiculo.
Affectus, cauſæ, quis, per quem, quidq́; petẽdum.

Qualis ergo affectus precantis eſſe debet?

Precaturus. 1. Exuat omnem opinionem propriæ gloriæ, dignitatis & meriti. 2. Sentiat vere ſuam inopiam. 3. Proſternat ſe coram Deo

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

in vera pœnitentia. 4. Afferat firmam fiduciam, & quod velit liberaliter, & gratuito opem ferre petentibus.

Quæ cauſæ nos ad precandum mouebunt?

Septem, quas hoc diſticho complector.
Mandatum, promiſſio, crux, victoria, Satan,
Conſuetudo precum, factum, facient vt adores.

Prima ergo cauſa eſt mandatum Dei, quo requirit à nobis Deus cultum inuocationis, qui eſt præcipuus in Eccleſia. Hic enim cultus requiritur in ſecundo præcepto, & mandatum ſæpe repetitur in Prophetis, Pſalmis, & Euangelicis ſcriptis, Inuoca me inquit, & in Deut. Dominum tuum adorabis, & illum ſolum coles. Secunda cauſa eſt promiſſio, quod Deus velit inuocantes exaudire: Inuoca me, inquit, in die tribulationis, & ego exaudiam te. Et Chriſtus: Quidquid petieritis patrem in nomine meo dabit vobis. Tertia cauſa eſt ſenſus inopiæ noſtræ atque adeo totius Eccleſiæ, œconomiarum, & politiarum. Quarta cauſa eſt victoria in tentationibus, iuxta illud Chriſti: Vigilate & orate, ne intretis in tentationem. Quinta cauſa perpetuæ inſidiæ diaboli, aduerſus quas nullum eſt tutius refugium quam pia oratio, Vnde Salomon, Turris fortiſſima nomen

men Domini, ad eam transfugiet iuſtus & ſaluabitur: & Paulus ad Epheſ. 6. Accipite gladium ſpiritus, qui eſt verbum Dei per omnem orationem & poſtulationem. Sexta cauſa eſt, quod conſuetudo orandi conſeruet hominem in pietate, & cauſa eſt aliorum multorum exercitiorum pietatis. Septima cauſa, Exempla Patriarcharum, Prophetarum, Chriſti, Apoſtolorum, atq; adeo omnium piorum, quorum præcipuum & ſummũ ſtudiũ fuit crebras ad Deũ preces fundere.

Quis eſt inuocandus?

Is qui ſolus καρδιογνώστης eſt: Nam cum oratio ſit potius explicatio cordis, quam clamor vocis, & nemo poteſt gemitus cordium videre præter ſolum Deum, erit ſolus inuocandus vnus, & æternus Deus, pater, filius & Spiritus ſanctus. Et Dauid in ſuis precibus vocat Deum ſcrutatorem cordium & renum, hoc eſt, ſecretiſſimorum affectuum. Et Apoſtoli in oratione Act. 1. dicunt: Et tu Domine καρδιογνῶστα omnium. Deinde cum Dei mandatum ſit, vt non confidamus in carnem, id eſt, in vllam creaturam, ſequitur ſacrilegium eſſe vllam creaturã inuocare. Nam quod creaturæ tribuitur, illud impie Deo adimitur. Nec vlli ſancti, Prophetæ, Patriarchæ, & Apoſtoli, alijq; qui habuerunt verum pietatis teſtimonium, inuocarunt niſi ſolum Deum.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Quomodo inuocabimus, cũ ſcriptura dicat, Deum peccatores non exaudire?

Quia peccatores ſumus, eſt datus nobis à Deo patre mediator & ſacerdos, Deus & homo, IESVS CHRISTVS. Quare ipſe ait: Quidquid petieritis patrem in nomine meo dabit vobis. Neque tamen promiſcue Deus omnes peccatores exaudit nominantes in ſuis precibus filium Dei, Sed tantum eos qui pœnitentiam agunt & peccare deſinunt, qui non vt peccatores, ſed vt iuſti iam apparent in conſpectu Dei.

Quid eſt petendum?

Duplicia ſunt bona, ſimiliter etiam duplicia mala. Sunt bona, ſine quibus ſalus contingere non poteſt, & ſunt bona quorum vſus eſt tantum in præſenti vita. Sunt mala impedientia ſalutem, & ſunt mala, quæ nobis moleſta ſunt tantum in hac vita. Ut ergo bona, ſine quibus ſalus contingere nequit, petenda ſunt ſine conditione, & bona conducentia in hac vita petenda ſunt cum conditione: Ita mala per ſe impedientia ſalutem deprecanda ſunt ſine conditione, quæ vero alioqui moleſta ſunt, cum conditione deprecabimur.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Quomodo ergo præcipitur, vt petamus ſine hæſitatione, Nam qui cum conditione petit, non certo ſibi perſuadet quod ſit accepturus quæ petit?

Fides ſibi certiſſime perſuadeat, quod Deus velit exaudire preces ſuas veras. Verum quia homines aut petunt, quæ vtilia eſſe putant, aut deprecantur quæ ſibi nociua eſſe exiſtimant, & ſæpe falluntur iudicio (neſcimus enim quid oraturi ſimus quemadmodum oportet) Spiritus intercedit pro nobis, dando quæ ſuo iudicio iudicat nobis vtilia eſſe, & auferendo ea à nobis mala, quæ ſuo iudicio iudicat nobis nociua eſſe: Is enim rectiſſime iudicat & quid expediat nobis, & quid non expediat. Non igitur dubitat fides, quin Deus ſuas preces exaudiat. Nam ſi id non dat quod petitur, certe id quod multo melius eſt, largitur, Lucæ vndecimo cap.

DE TERTIO.

Quæ eſt forma precandi?

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Multæ extant precandi formæ præcipue in Pſalmis: Verum Chriſtus vnam certam ſuis diſcipulis commendauit, Matth.6.Luc.11.

Quænam eſt illa?

Pater noſter qui es in celis. Sanctificetur nomen tuum. Adueniat regnum tuum. Fiat uoluntas tua, ſicut in celo & in terra. Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie. Et dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Et ne nos inducas in tentationem. Sed libera nos a malo. Quia tuum eſt regnum potentia, & gloria in ſæcula ſęculorum, Amē.

Quæ ſunt potiſsimū in hac oratione conſideranda?

Tria.

1. *Commendatio huius orationis.*
2. *Partitio eiuſdem.*
3. *Partium declaratio.*

DE PRIMO.

Recita locos commendationis huius orationis.

1. Com-

1. Commendatio ſumitur ab autoris maieſtate, vnde Auguſtinus: Maxima ab omnibus Dominicæ orationi exhibenda eſt reuerentia, quia à ſummo doctore facta eſt.

2. Commendatio ſumitur ab autoris ſapientia, vt qui Deus eſt ſapientiſſimus, omnia expetenda, & fugienda digeſſit optimo ordine, Vnde Chryſoſtomus: O quam beata eſt hæc oratio, cuius ordinem doctor vitæ, & magiſter celeſtis inſtituit.

3. Sumitur ab autoris affectu erga homines: Is enim natura æternus æterni Dei filius deſcendit de celo, & aſſumta humana natura, factus eſt pro nobis natura filijs iræ λύτρον, vt nos per adoptionis gratiam filij Dei fieremus.

4. Commendatio ſumitur ab orationis vtilitate. Nam & quid ab optimo Deo petere liceat, & quid nobis clementer largiri velit, edocet.

5. Commendatio ſumitur ab orationis breuitate: Nam breuiſſimo compendio res expetendas & fugiendas in Eccleſia, in œconomia, & politia continet.

6. Commendatio ſumitur ab orationis claritate: Nihil enim obſcuris obuoluitur inuolucris ænigmatum, ſed omnia clare & perſpicue panduntur.

7. Commendatio ſumitur ab orantis inſtructione: Nam & quis inuocandus, et qua fiducia, & quid

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

& quid petendum ſit, & per quem in ea indicatur.

8. Sumitur ab orantis neceſſitate: Nam cum & multis neceſſarijs egemus, & multis malis premimur, in hac oratione, monſtratur via impetrandi neceſſaria, & euadendi ea quæ moleſta ſunt.

9. Sumitur ab orantis dignitate: Nam illos ſolos orare poſſe, qui filij Dei ſunt, monemur huius orationis forma.

DE SECVNDO.

Quæ eſt partitio orationis Dominicæ?

Orationis Dominicæ partitio trimembris eſt. Secatur enim in compellationem, in ſeptem petitiones, & in confirmationem: Compellatio ſeruit fidei orantis excitandæ, & confeſſioni: Septem petititiones ſunt rerum expetendarum & fugiendarum propoſitiones: Confirmatio ſpem auget, & confirmat precantis fiduciam, vt certe ſe conſecuturum ſperet, quæ in nomine Mediatoris petit.

DE TERTIO.

De de-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

De declaratione.

Declara compellationem, quæ eſt: Pater noſter qui es in celis? *In hac compellatione ſunt tria perpendenda. 1. Quis ſit inuocandus, & quo ſit erga nos animo. 2. Qua fiducia ſit orandum. 3. Quales deceat eſſe eos qui efficaciter orare volunt.*

DE PRIMO.

Quis eſt inuocandus?

Deus ſolus, qui eſt Pater, Filius, & Spiritus ſanctus. Hic æternus Deus patris nomine eſt inuocandus.

Cur pater dicitur?

Hoc etſi ſupra in Symbolo explicatum eſt: hic tamen breuiter eſt repetendum: Dicitur autem Pater creatione & adoptione. Quod autem dicitur Pater creatione, probatur illo dicto Deut. cap. 32. Nónne Deus eſt pater tuus, qui poſſidet te, creauit, & fecit. Hæc paternitas monet nos, quod etſi peccatores ſumus à nobis: tamen ab ipſo ſumus, vtpote eius creatura quam amat, & cuius miſeretur, iuxta illud Sap. Miſereris omnium, & nihil odiſti eorum quæ feciſti. Hac di-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

lectione motus pater, peccato nos perditos redimere ſtatuit, & vt ſatisfieret ſuæ iuſticiæ, dedit filium, iuxta illud: Sic Deus dilexit mundum &ç. Quod autem adoptione ſumus filij, modo in Chriſtum credimus, probatur illo dicto Rom. 8. Non accepiſtis ſpiritum ſeruitutis in timorem, ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis, per quem clamamus Abba pater, Et Gal. 4. Quando venit plenitudo temporis, emiſit Deus filium ſuum natum ex muliere, factum ſub lege, vt eos qui ſub lege erant redimeret, vt adoptaremur in filios. Hac adoptione, tametſi peccatum nobiſcum perpetuo circumferimus, placemus Deo, & ipſe nos paterna ſtorga complectitur.

Cur additur, qui es in celis?

1. Ut precaturus ſciat ſe inuocare eum qui eſt omnipotens, Dominus dominantium, Rex regum, iuxta illud 1. Timoth. 6. Solus potens dominus dominantium, Rex regum.

2. Ut precaturus ſciat hunc Deum, qui in alto habitat, implere omnia & contemplari, atq; adeo omnium cordium receſſus videre.

3. Ut precaturus ſciat diuinum numen non eſſe alligatum creaturis, idolis, ſtatuis, ſimulacris, vt in ijs adoretur.

4. Ut

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

4. Vt precaturus ſciat ſe inter orandum debere cor & mentem in celum leuare, vbi in maieſtatis gloria aſtat mediator noſter patri, & intercedit pro nobis.

An non Deus vbique eſt? Cur igitur non dicitur in oratione, pater noſter qui es vbique?

Quidam ex ſanctis patribus dicit hoc additum eſſe propter tria. 1. Vt feruore ſpiritus adoretur. 2. Vt mens orantis ad celeſtia eleuetur. 3. Vt celeſtia petantur. Ego quartum addo, videlicet vt occurratur errori Ethnicorum, qui ſe Deum adorare in creaturis coram certis ſtatuis dicere ſolebant.

DE SECVNDO.

Qua fiducia eſt orandũ?

Hoc colligendum eſt ex ijs quæ dicta ſunt. Nam cum pater ſit qui inuocatur, debent precantes ſtatuere, & quod ſe propter Chriſtum in filios adoptauerit, & quod clementer velit largiri ea, quæ nobis neceſſaria eſſe nouerit, modo ea ſerio ab eo petamus. Ac cum additur: Qui es in celis,

fides

fides duo colligit, nempe quod & poſſit dare quæ petimus, & quod nemo dantis manum cohibere valeat.

DE TERTIO.

Quales nam eſſe oportet eos, qui efficaciter cum fructu orare volunt?

1. Quod ex dictis patet, debent eſſe filij Dei, qui petunt, non portiones ſeruorum cum Iſmaele, ſed hæreditatem filiorum cum Iſaac. 2. Debent eſſe imitatores paternarum virtutum, ne nothi eſſe deprehendantur, vnde illud: Eſtote imitatores Dei. Item: Eſtote miſericordes ſicut pater veſter &c. Eſtote ſancti quia ego ſanctus ſum. 3. Debent ſuum patrem honorare, mente, voce, & vita, iuxta illud Malach. 1. Si ego pater ſum, vbi honor meus. 4. Debent, qui communem patrem inuocant, fraternitatem piam colere inter ſeſe: Nam quia odit fratrem ſuum, & dicit ſe Deum diligere, mendax eſt. 5. Quod omnes inuocantes vere ſint vnum in Chriſto, adeo vt in Chriſti Spirituali regno non ſit diſcrimen regis & ſtabularij, diuitis & pauperis, nobilis & ignobilis. Nam hæ perſonæ omnes exuendæ ſunt in ſpiri-

tuali

tuali Chriſti regno, quæ tamen ſuum locum in externa Eccleſiæ ſocietate, in œconomijs & politijs retinere debent.

De ordine ſeptem petitionum. Expone rationem ordinis harum ſeptem petitionum?

Diſcipulorum Chriſti atque adeo omnium hominum primum votum eſſe debet, vt firmum & immotum cultus Dei fundamentum iaciatur, quod eſt ſolida eius noticia, idq; in eum finem, vt regnum Dei erigatur, ſtabiliatur, & propagetur, & ciues in eodem debitam obœdientiam regi celeſti præſtent. Ideo Chriſtus iubet primum peti noticiam Dei. Deinde aduentum regni. Tum obœdientiam ciuium in eodem regno. Deinde quia in hac mortali vita regnum Dei incoatur & erigitur, vbi varijs opus habet præſidijs, iubet quarto loco, vt petamus quicquid ad huius vitæ ſuſtentationem & conſeruationem facit. Verum quia ea corruptio eſt naturæ humanæ, quod facilis ſit lapſus in errata & mutuas offenſiones: quinto loco docet petendam eſſe condonationem iſtorum lapſuum & erratorum, ne propter ea à regno Dei excludamur. Poſtremo quia ſunt duo

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

acerrimi hoſtes, qui conſpirauerunt aduerſus regnum Dei, caro & Diabolus, docet petendam eſſe defenſionem aduerſus eos, idq; in ſexta & ſeptima petitione. Hic ordo eſt orationis Dominicæ, in qua nihil omiſſum eſt, quod vel ad gloriam Dei pertinet, vel ad noſtram ſalutem ſpectat, vel ad ſuſtentationē noſtri in hac mortali vita requiritur.

DE PRIMA PETITIONE.

Quæ eſt prima petitio?

Sanctificetur nomen tuum.

Quid eſt nomen Dei?

Eſt noticia, & fama Dei iuxta eius virtutes, facta, & merita.

Quid eſt ſanctificari?

Eſt ſacroſanctum haberi, ſumma cum veneratione coli, & vſurpari.

Quid eſt ſanctificari nomen Dei?

Eſt noticiam Dei, & famam eius ſecundum facta,

facta, virtutes, & merita ſacroſanctam haberi, ſumma cum veneratione coli, & vſurpari.

Quid? an non Dei nomen ſanctum eſt ſine noſtra precatione?

Imo in omni æternitate in ſe ſanctum eſt: Sed nos precamur, vt tale nobis habeatur, quemadmodum ex definitione poſita patet.

Quid petimus ſummatim in hac prima petitione?

Ut precamur ſanctificationem nominis Dei: Ita prophanationem eiuſdem deprecamur.

Age, cum hoc obſcurius ſit in genere dictum, explicatius per ſpecies expone: Et cum in hac petitione ſit precatio expreſſa, & deprecatio implicita, dic primum de precatione.

Cum petimus ſanctificari nomen Dei quinque precamur.

Primum enim precamur, vt ſecundum opus Dei ſit eius nomen. Opus autem Dei triplex eſt: Creationis, gubernationis, & redemtionis. In his virtutes ſummæ relucent: Omnipotentia, ſapientia, iuſticia, miſericordia, paterna ſtorga, veritas &c. Cum ergo petimus ſanctificari nomen Dei, petimus agnoſci opera Dei, celebrari Deum propter potentiam, ſapientiam, iuſticiam, miſericordiam.

2. Precamur, vt ſecundum nomen Dei ſit eius inter omnes noticia. Ad hanc noticiam requiritur, vt noſter triumphator Chriſtus mittat nobis dona, conſeruet miniſterium, verum ſacramentorum vſum, & diſciplinam Eccleſiæ. Cum ergo petimus ſanctificari nomen Dei, petimus dari fideles doctores in Eccleſia, conſeruationem miniſterij, ſalutarem diſciplinam.

3. Precamur, vt ſecundum eius noticiam ſit hominum in eum fiducia, & omnia bona ab ipſo expectent, tanquam à patre clementiſſimo.

4. Vt ſecundum debitam fiduciam ſit eius laus & celebratio inter homines, iuxta illud Pſalmi 48. Secundum nomen tuum laus tua in omnes fines terræ, iuſticia plena eſt dextera tua, lætetur Zion, & exultet filia Iuda propter iudicia tua.

5. Vt ſecundum debitam eius laudem fiat

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

ſancta nominis Dei vſurpatio inter homines per inuocationem, prædicationem, confeſſionem, per cultum iuriſiurandi, & alia opera, quæ in ſecundo præcepto requiruntur.

Quid deprecamur in hac petitione?

Etſi hoc intelligi poteſt ex Antitheſi, tamen breuiter indicabo quæ præcipue hic deprecamur.

1. Deprecamur omnium hominum & diabolorum technas, qui vel opera Dei, vel virtutes obſcurare volunt, vel tribuere hominibus, aut Diabolo quod eſt Dei, vel tribuere Deo, quod eſt Diabolorum & malorum hominum, vt ſunt multa facta pugnantia cum primo & ſecundo præcepto.
2. Deprecamur corruptelas doctrinæ celeſtis, & ſacramentorum, tyrannidem impedientium curſum Euangelij, hæreſes & alia, quibus vera Dei noticia, vel corrũpitur, vel omnino aboletur.
3. Deprecamur Epicureum contemtum Dei, barbaram negligentiam, academicam dubitationem, ſtoicam aſtorgiam.
4. Deprecamur ingratitudinem omnium hominum, qui Deum vel non agnoſcunt, vel agnitum non prædicant.
5. Deprecamur prophanam vſurpationem nominis Dei, quæ cum in moribus malis, tum

in lingua abutente nomine Dei conſpicitur.

Hoc eſt, deprecamur impuritatem morum, & nominis Dei ſacrilegam vſurpationem.

Neceſſitas huius petitionis petatur, quemadmodum et ſequentium, ex ijs quæ ſupra dicta ſunt.

DE SECVNDA.

Quæ eſt ſecunda petitio?

Adueniat regnum tuum.

Quid eſt regnum Dei?

Eſt gubernatio celeſtis, qua Deus omnia certis legibus adminiſtrat & moderatur.

Quid eſt aduenire regnum Dei?

Eſt per continuos progreſſus augeri, & ſemper noua acceſſione dilatari, & multiplicari.

Quid petimus in hac petitione?

Vt precamur Dei regnum aduenire: Ita deprecamur Satanæ regnum, & omnia quæ regnum Dei impediunt.

Habet

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Habetne aliud hæc petitio quam precationem & depre cationem?

Habet & confeſſionem: Nam cum precamur regnum Dei aduenire, confitemur corde & ore, quod regnum Dei ſit nobis inacceſſum, ita vt ad illud pedibus noſtrorum meritorum, & operum ire nequaquam valeamus, agnoſcimus ergo gratuitum donum eſſe, albo ciuium regni celeſtis adſcribi.

Explica diſtinctius quid in hac petitione precamur & deprecamur?

Vt id fieri poſſit commodius, dicam quotuplex ſit regnum Dei, & quæ ſint eius proprietates, quo eius maieſtas & eminentia præ cunctis aliјs regnis appareat, exciteturq; in nobis ardentius regni Dei deſiderium.

Quotuplex eſt ergo regnum Dei?

Triplex: 1. Potentiæ. 2. Gratiæ. 3. Gloriæ.

Quotnam eſt regnum potentiæ?

Eſt gubernatio celeſtis, qua omnia potenter moderatur Deus, & diſponit. De hoc regno loquitur Pſalm. 144. Regnum tuum regnum omnium ſæculorum.

Cur dicitur potentiæ?

Quia hæc eius quædam proprietas eſt, qua diſtinguitur ab aliȷs regnis. Regno enim potentiæ ſuæ, vt omnia moderatur: ita dæmones ſibi ſubȷcit, contumaces punit, et ſuos conſeruat potenter.

Quod vocas regnum gratiæ?

In quo pater celeſtis viuit & regnat per gratiam, colligit Eccleſiam, quam dirigit verbo & ſpiritu, diſciplina regit: Verbo enim ſuam voluntatem docet. Spiritu impellit & mouet corda vt promiſſionibus credant homines, & faciant imperata: Diſciplina regit externos mores.

Quotupliciter ſpectatur hoc regnum gratiæ?

Dupli-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Dupliciter: Vt eſt priuatum & publicum, vt ſpectatur in ſingulis membris ſeorſum, & in toto corpore ſimul.

Priuatum regnum gratiæ quod?

Eſt per quod Chriſtus in cuiuſque conſcientia regnat, & viuit: Conſcientia enim libera eſt, & regnat libertate donata à liberatore Chriſto, iuxta illud: Si filius vos liberauerit vere liberi eritis. De hoc Paulus loquitur Rom. 14. Regnum Dei non eſt cibus & potus, ſed iuſticia, pax & gaudium in Spiritu ſancto. Hoc regnum gratiæ in conſcientia cuiuſque, vt opera carnis euertunt: Ita opera Spiritus eius teſtimonia ſunt & illud conſeruant.

Quodnam eſt publicū gratiæ regnum?

Eſt per quod Chriſtus in toto corpore Eccleſiæ uiuit & regnat, in quo membra Eccleſiæ inter ſeſe coaptat & coagmentat, vt vno Spiritu Chriſti omnia vigeant & viuant. Hoc regnum publicum Eccleſia Catholica appellatur. De hoc loquitur Dominus cum ait: Regnum Dei inter vos eſt. Item Matth. 6. Quærite primum regnum Dei

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

& iuſticiam eius. Huc & illud Matth. 11. A diebus Iohan. Baptiſtæ regnum Dei vim patitur, & violenti rapiunt illud, id eſt, homines abruptis mundi, & carnis vinculis, & firma in Chriſtum fiducia concepta inuadunt regnum Dei.

Cur hoc dicitur Gratiæ?

Quia eſt regnum gratuitæ remiſſionis peccatorum, gratuitæ imputationis iuſticiæ, gratuitæ acceptationis ad vitam æternam, gratuitæ donationis ſpiritus ſancti: Breuiter, quia nos in album ciuium huius regni ex mera gratia celeſti adſcribimur. Atq; hæc eſt huius regni proprietas.

Quodnam eſt regnum gloriæ?

Eſt per quod reſuſcitatis corporibus in omni æternitate electi cum Chriſto regnabunt. De hoc loquitur Dominus cum ait: Venite benedicti patris mei & poſſidete regnum vobis à conſtitutione mundi paratum. Item, Beatus qui manducabit panem in regno Dei. Item in Pſalmo: Satiabor cum apparuerit gloria tua, & illud Matth. 12. Nolite timere puſille grex, quia complacitum eſt patri veſtro dare vobis regnum. In hoc dicto obſeruetur, quod Dominus vocet regnum Dei, donationem ex paternæ miſericordiæ fonte proma-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

promanantem, ita vt ſit merum Dei donum, quemadmodum & Paulus teſtatur cum ait. Donum Dei eſt vita æterna per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum.

Cur gloriæ dicitur regnum?

Potiſſimum propter quatuor, 1. propter ſummam iuſticiam, Eſaiæ 1. Populus tuus omnes ſancti erunt. 2. propter perfectiſſimam libertatem, quam expectant ſolicite creaturæ Dei, Rom. 8. Tunc enim libertas filiorum Dei nullis impedimentis turbabitur. 3. propter admirabilem omnium rerum abundantiam, cum Deus erit omnia in omnibus. 4. propter glorioſam Maieſtatis diuinæ præſentiam & contemplationem, quæ nullis temporum interuallis obſcurabitur.

Teneo quotuplex ſit regnũ, & quæ eius proprietas, Iam breuiter quid petamus in hac ſecũda petitione expone.

1. Precamur vt regnum Dei, quod gratiæ dicitur, quotidie pijs incrementis augeatur, vt multi ciues in eius catalogum referantur.
2. Precamur vt Chriſtus huius regni Monarcha ſu-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

cha ſuam Eccleſiam ſceptro ſuo regio adminiſtret, id eſt, verbo & ſpiritu dirigat.

3. Vt imperiũ ſpiritus in ſingulis Eccleſiæ membris aduerſus carnem magis magiſq; augeatur.

4. Vt ciues huius regni ſancta quadam diſciplina regantur, quo multi illorum exemplo ad hoc gratiæ regnum inuitentur.

5. Vt eodem ſpiritu in hoc gratiæ regno coniuncti ad beatum illud gloriæ regnum tandem perueniamus duce Domino noſtro Ieſu Chriſto.

Quæ deprecamur?

1. Deprecamur regnum Satanæ, qui per homicidium, & mendacium variaq; ſcelera, & flagitia regnant in filijs diffidentiæ.

2. Tyrannidem ſatellitum Satanæ, quales ſunt Turca, Papa, & Tyranni perſecutores Euangelij, & deuaſtatores regni gratiæ.

3. Tyrannidem carnis propriæ militantis aduerſus ſpiritum, & conantis nos captiuare denuo ſub regno Diaboli.

4. Deprecamur ſcandala, quibus deformatur regnum gratiæ, & diſſenſiones ciuium huius regni inter ſeſe.

5. Deprecamur omnem ἀταξίαν & confuſionem, quibus impeditur, quo minus hoc regnum gratiæ propagetur & dilatetur. Breuiter, omnia impedimenta regni gratiæ deprecamur.

DE

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

DE TERTIA.

Quæ eſt tertia petitio?

Fiat uoluntas tua ſicut in celo & in terra.

Quid? an non ſcriptum eſt Rom. 9. Voluntati eius quis reſiſtere poteſt. Item in pſalmo: Omnia quæ voluit fecit in celo & in terra?

Huic quæſtioni Cyprianus eleganter & breuiter in hunc modum reſpondet: Non petimus, vt Deus faciat quod vult, Sed vt nos poſſimus facere quod ipſe vult.

An quicquam fieri poteſt contra Dei voluntatem?

Certe multa fiunt quæ Deus non vult. Nam de peccato ſcriptum eſt in pſalmo: Non volens iniquitatem tu es. Hic manifeſtum eſt fieri aliqua contra, & præter voluntatem Dei.

Hoc abſurdum eſt nihil reſiſtere voluntati Dei dicere,

& multa

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

& multa tamen fieri contra Dei voluntatem, Dic ergo quomodo hoc intelligam.

Vt commode intelligi poſſit, ſciendum eſt, quod duplex voluntas Dei ex ſcripturis ſtatuatur. Eſt enim voluntas antecedens, & voluntas conſequens: Præter vtramq; eſt permiſſio, qua Deus ea quæ non vult permittit.

Quæ eſt voluntas antecedens?

Huius ratio duplex eſt: Alia eſt enim voluntas Omnipotentiæ, alia εὐδοκίας *ſeu approbationis. Voluntas Omnipotentiæ, eſt qua Deus vult res à ſe conditas gubernare & moderari & in ſuum obſequium adducere. Huic voluntati reſiſtere nemo poteſt. Quare petitio hæc de ea intelligenda non eſt. Voluntas* εὐδοκίας *ſeu approbationis eſt duplex: ſcilicet voluntas finis, & voluntas ad finem. Voluntas finis, qua Deus vult homines aſſequi finem cuius gratia creati ſunt, iuxta illud. 1. Tim. 2. Deus vult omnes homines ſaluos fieri. Voluntas ad finem eſt, qua Deus vult ea ab homini-*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

hominibus fieri, quæ ad finem conſequendum pertinent, quæ ſunt: vt homines veniant in cognitionem veritatis Dei: vt cognitæ veritati credant: vt credentes iuſtificentur & regenerentur: vt regenerati veram ex fide obœdientiam præſtent, & in pietate perſeuerent vſque ad finem, iuxta illud: Beatus qui perſeuerauerit vſq; ad finem. 1. Theſſ. 4. Hæc eſt voluntas Dei ſanctificatio veſtra. Hanc voluntatem in hac tertia petitione petimus.

Quæ eſt voluntas conſequens?

Eſt quæ conſequitur hominum facta ſecundum iuſticiam Dei, qua impijs ſupplicia, & pijs promiſſa bona reddit, iuxta ſententiam illam ſæpiſſime in ſcriptura inculcatam: Reddet vnicuique ſecundum opera ſua.

Quæ eſt permiſsio?

Eſt qua Deus permittit, vt bonis & malis propoſitis, voluntas eligat quæ vult. Hæc permiſſio confirmatur Deut. 30. his verbis: Teſtes inuoco celum & terram, quod propoſuerim tibi vitam & mortem, benedictionem & maledictionem, elige ergo vitam, vt & tu viuas & ſemen tuum, & diligas Dominum Deum tuum, voci illius obœdias, eiq; adhæreas. Hoc teſtimonio manifeſtiſſime probatur, quod ſit volũtatis quædã

προαίρεσις,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

προαίρεσις. Deinde quod Deus non velit mala, ſed permittat, quod ſi non faceret, deſtrueret opus ſuum Deus, nempe libertatem voluntatis. Ad hæc, qui per violentiam cogitur vt aliquid faciat vel non faciat, eius opus voluntarium dici non poteſt, atq; ideo nec ſupplicia nec præmia mereri.

Eſtne voluntas ipſa vel bona vel mala?

Si ſubſtantiam ſpectas, id eſt, ipſam naturalem volendi facultatem, ſemper bona eſt, vt quæ ab optimo Deo eſt. Verum ſi habitum ſpectas, pro ſtatu hominum variat: Adam enim ante lapſum habuit voluntatem bonam & ſubſtantia & habitu. Verum poſt lapſum in corrupta natura manſit quidem voluntas, quantum ad ſubſtantiam bona, ſed mala effecta eſt ex corruptione, quia vult mala. Cum ergo petimus fieri voluntatem Dei, precamur vt noſtrum velle, quod eſt per naturam malum, fiat per gratiam bonum, vnde quidam antiquus Theologus pereleganter ait: Si voluntas eſt bona ex homine ſine regeneratione, dicat chriſtianus in oratione, fiat voluntas mea. Cum erga precamur, fiat voluntas tua, confitemur noſtrā volūtatem natura malam eſſe, quam precamur bonam fieri per gratiam, quam

quam cum adepti ſimus vere bona dici poteſt.

Intelligo quæ ſit ratio voluntatis Dei, & permiſsionis, iam explana petitionem.

Quemadmodum precamur fieri voluntatem Dei: ita deprecamur fieri voluntatem noſtram, quatenus adhuc corrupta eſt, & non reformata manu Dei. Auguſtinus eleganter ſummam huius petitionis explicat, cum inquit: Fiat voluntas tua, vt quæ odis odiamus, & quæ diligis diligamus, & quod præcipis perficiamus.

Hoc quidem rotunde dictum eſt; ſed cupio explicationem magis diſtinctam.

Eam dabo vbi prius breuiter regulam, ad quã vult Deus voluntatẽ noſtram exigi, declarauero.

Quæ eſt illa regula?

Hæc ſignatur cum additur in precatione: Sicut in celo. Nam cum vult Dominus nos aſpirare ad celeſtem conſuetudinem angelorum, præcipit vt noſtra voluntas cum illorum congruat.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Cum ergo illi caſte & ſancte voluntati diuinæ obtemperant, iubet petere vt nos illorum exemplum imitantes, ſancte caſteq; hanc vitam tranſigamus. Qualis autem ſit obœdientia, & voluntas angelorum ſignificatur in Pſalmo 102. his verbis: Benedicite Domino omnes Angeli eius potentes virtute, qui facitis verba eius, & ad audiendum vocem ſermonis eius.

Iam dic per partes quid precemur in hac tertia petitione.

1. Precamur voluntatis Dei certam & claram noticiam, idq; ex ipſius verbo, lege & Euangelio, & Propheticis & Apoſtolicis enarrationibus.

2. Cor mundum creari in nobis, & ſpiritum rectum in viſceribus noſtris, Pſal, 51.

3. Vt offeramus corpora noſtra hoſtiam ſanctã, rationalem cultum noſtrum, vt probemus quæ ſit voluntas Dei bona, beneplacens, & perfecta.

4. Reformationem imaginis Dei in nobis, in vera iuſticia & ſanctitate, ad Hebr. 4. 1. Theſſ. 4. Hæc eſt voluntas Dei ſanctificatio veſtra.

5. Vt in totius Eccleſiæ corpore in Oeconomijs & politijs ſinguli faciant ſuum opus ſincere & in timore Dei: Vt Magiſtratus bene regat: Patresfamilias pie adminiſtrent familiam ſuam: Docto-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Doctores in templis & ſcholis fideliter doceant: Et auditores & diſcipuli ſuum quique officium faciant, & ſic de aliis: Breuiter in hac petitione precamur, vt omnes homines ſuam vitam componant ad normam legis diuinæ.

Quid deprecamur?

1. Deprecamur ignorantiam voluntatis Dei, & corruptelas doctrinæ, quæ fiunt partim per traditiones hominum, partim per docentium inſcitiam, interdum etiam maliciam.

2. Deprecamur cordis noſtri contumacem rebellionem aduerſus voluntatem Dei.

3. Deprecamur corporum noſtrorum effrenem licentiam qua ſe ſubiiciunt impuris affectibus.

4. Deprecamur deformitatem illam qua Satan deformauit hominem, & aboleuit imaginem Dei in homine.

5. Deprecamur ignorantiam, & inertiam ſingulorum hominum in ſuis officiis qui vel fraudulenter, vel negligenter in Eccleſia ſuo munere perfunguntur.

Habetne aliud hæc tertia petitio?

Habet correctionem omnium eorum, quæ filii Dei, vel imprudenter vel malè petunt à Deo.

Nam dum precantur voluntatem Dei fieri, poſtulant vt Dei voluntas noſtræ voluntati, & errori, & imprudentiæ in precando præferatur: Et vt ſi quid nociuum petimus, non illud donet, ſed potius id quod ſua paterna clementia ſcit nobis vtile, & ſalutare fore.

DE QVARTA.

Quæ eſt quarta petitio?

Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie.

Quid nomine panis ſignificatur?

Quicquid ad huius corporalis vitæ ſuſtentationem pertinet.

Quid epitheton ἐπιούσιος?

Hoc epitheton ſignificat nos petere nobis panem dari, qui nobis in hac vita alendis ſufficiat, id eſt, quo in hac vita ſupereſſe, & viuere poſſimus.

Cur additur noſter?

1. Vt iuſto labore nobis panem noſtrum quæramus. 2. vt abſtineamus ab alieno.

Cur

Cur additur hodie?

Quia non vult nos eſſe ſolicitos in craſtinum cura Ethnica, & profana.

Cur petimus nobis panem dari?

Hac petitione primum fatemur, modo ex corde precamur, nos coram Deo merè mendicos eſſe. Deinde nos omnia ab ipſius liberali manu accipere, iuxta illud Pſalmi 103. Omnia à te expectant, vt des illis eſcam in tempore, dante te illi colligent, aperiente te manum, implebuntur omni bonitate. Oculi omnium in te ſperant Domine.

At qui habet, quomodo ille petit?

Habet vt œconomus non vt Dominus. Deinde habet panem, ſed non virtutem panis. Lucæ 12. Non in abundantia hominis vita eius. Et in Deuter. Non in ſolo pane viuit homo. Sæpe enim panis, cum non adſit benedictio Domini, ſua deſtituitur virtute. Vnde Eſaias cap. 3. Ecce Dominus Deus exercituum Hieroſolymæ & Iudæ vigorem & vim ademit, omnem vigorem panis & omnem vigorem aquæ. Pijs igitur obſeruandum eſt, quod duobus modis adimantur nobis alimen-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

ta. Primo dum omnino panis & cibaria, aut ſterilitate terræ, aut penuria tolluntur. Deinde cum illorum quidem ſuppetit copia, ſed vis educandi, & ſuſtentandi eis adimitur: Nullum enim fulcimentum per ſe panis afferre poteſt, niſi Dominus ſua benedictione robur addiderit. Vnde Dominus Leuit. 27. minatur, ſe baculum panis fracturum. Hac ſimilitudine tria docemur. 1. Nos pane vt bacillo ſuſtentari. 2. Ipſum panem nullam alendi ex ſe facultatem habere, ſed eam totam ex benedictione Dei proficiſci. 3. vitam noſtram concidere, vbi Dominus panem nobis vt vitæ fulcimentum non præbuerit.

Ad quæſtionem igitur ſic reſpondendum eſt. Diues petit vt œconomus à patrefamilias, et quia panis per ſe non nutrit ſine benedictione Domini, petit à Deo, vt virtutem nutriendi pani ſuppeditet.

Explicata vocabulorum virtute, Dic primum quid in genere precamur, & deprecamur.

Vt precamur nobis quotidianum panem dari, id eſt, nos in hac vita ſuſtentari: Ita deprecamur famem, & quæ nobis in huius vitæ curriculo moleſta ſunt.

Hæc

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Hæc quid ſint in genere intelligo, Sed dic ſigillatim ea quæ ſub hoc genere continentur.

1. Cum panis haberi non poteſt ſine defenſione magiſtratus, legibus, & bene conſtituta republica, precamur vt Deus omnes ſtatus tueatur, aſſit imperijs, tueatur œconomias, & politias.

2. Precamur bonam valetudinem.

3. Fœcunditatem terræ, commodas tempeſtates, pluuiam, & ſerenitatem pro rerum naſcentiũ commoditate.

4. Precamur vt Deus fructibus natis virtutem per ſuam benedictionem largiri dignetur.

5. Sanctam quandam curam in patribusfamilias, gubernatoribus, & alijs, vt ſinguli ſuum officium in timore Dei faciant.

6. Vt noſtra ſorte cõtenti ſimus, iuxta illud Timot. 6. Habentes alimenta, his contenti ſimus.

7. Vt noſtris bonis, cum in noſtrum bonum, tum in aliorum commodum recte vtamur.

8. Vt ſimus grati, ne vnquam ipſius donis vtamur ſine ipſius benedictione, inuocatione, gratiarum actione, & prædicatione.

Quid deprecamur?

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

1. *Bella, turbationem legum, & iudiciorum, ἀταξίαν in ordinibus & ſtatibus hominum.*

2. *Morbos cum publicè graſſantes: qualis eſt peſtis, & alij contagioſi morbi, tum eos qui ſingulos inuadunt, quibus impediuntur homines, quo minus ſuis officijs rectè perfungi poſſint.*

3. *Sterilitatem terræ, tempeſtates nociuas. Item beſtiolas à quibus fructus terræ in pœnam ingratorum hominum abſumi ſolent.*

4. *Deprecamur vtrunque, & Ethnicam ſolicitudinem, & aſininam ignauiam.*

5. *Tentationes & laqueos Diaboli, in quos illi incidunt, qui volunt diteſcere, 1. Timot. 6.*

6. *Cyclopicam hominum ingratitudinem, qui creaturis Dei vtuntur ſine omni gratitudine.*

7. *Deprecamur abuſum rerum, ne donis Dei in luxum, voluptatem, ebrietatem, & ſuperbiam, & contemtum pauperum abutamur.*

Breuiter, omnem iniuriam creaturarum Dei, quas nobis Dominus dedit, vt illis vtamur ſibi in gloriam, & nobis in vtilitatem, in vero timore Dei & gratiarum actione.

DE QVINTA.

Quæ eſt quinta precatio?

Remitte nobis debita noſtra, ſicut & nos remittimus debitoribus noſtris.

Quid

Quid vocas debita?

Debita ſunt peccata, quibus Deū offendimus: Et quælibet legis tranſgreſſio debitum dicitur.

Cur peccata vocantur debita?

Propter ſimilitudinem: Vt enim debita ciuiliter obligant ad ſolutionem: Ita peccata ſpiritualiter obligant ad ſatisfactionem pœnæ, niſi fiat remiſſio.

Qui fit, quod cum filij Dei iuſti ſint, iubeantur peccatores ſe agnoſcere?

Filij Dei ſunt iuſti imputatione & incoatione: non perfectione. Deinde peccatores ſunt natura, & varijs lapſibus obnoxij, iuxta illud, 1. Ioan. 1. Si dixerimus quod peccata nō habemus, nos ipſos ſeducimus.

Cum vtrique ſint peccatores, renati & non renati, ſunt ne aliqua diſcrimina peccatorum in illis?

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Immo ſunt multa diſcrimina, quorum hæc ſunt præcipua. 1. In impijs eſt peccatum, & reatus ſimul: In pijs verò ſeu renatis, eſt quidem peccatum, ſed non reatus. Abſoluti enim ſunt à reatu virtute victimæ Mediatoris Ieſu Chriſti. 2. In impijs regnat peccatum per concupiſcentias ſuas, Rom.6. In pijs vero peccatum premitur & domatur ſub imperio ſpiritus luctantis aduerſus peccatum. 3. Non renati ſcientes & volentes in peccata ruunt, & oblectantur cum mala fecerint: Renati vero tantum infirmitate & ignorantia labuntur, lapſi gemunt & petunt remiſſionem. 4. Impiorum peccatum eſt in memoria apud Deum: Renatorum vero in profunda obliuione, iuxta illud: Peccatorum tuorum non recordabor.

Quæ ſunt cauſſæ lapſuum in renatis?

Tres ſunt præcipuæ. Prima: Inhabitans peccatum, quod perpetuo moleſtat ſanctos, & ad aſſentiendum impellere conatur. Huic opponitur feruor ſpiritus, quo reprimitur tyrannis peccati inhabitantis. Secunda: Inſidiæ Diaboli. Nam vt primis parentibus, deinde capiti Chriſto inſidiatus eſt: Ita omnes alios inuadit, contra quem pugnandum eſt precibus. Tertia: Improbitas mundi, cuius exemplo renati ſæpe labuntur, quod ne fiat, cogitanda

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

gitanda ſunt ſanctorum exempla, qui ſe huic ſeculo nequaquam accommodauerunt.

Quid eſt remittere peccatum?

Eſt delere, condonare, & abluere peccatum, Item peccatorum obliuiſci, & hominem à reatu abſoluere.

Quæ eſt cauſſa remiſsionis?

Niſi remiſſio eſſet gratuita, non poſſet dici remiſſio, ſed cõpenſatio potius. Ergo nulla cauſſa eſt in nobis meritoria remiſſionis: Verum ſi Chriſtum ſpectas, plena eſt pro peccatis ſatisfactio.

Plura ne docet vox remiſſionis?

Immo multo plura: 1. Deſtruit dogma Monachorum de ſatisfactionibus. 2. Omnia humana merita euertit. 3. Refellit Nouatianorũ errorem, qui lapſis negarunt reditũ ad gratiam. 4. Teſtatur omnes renatos peccatũ circumferre ſecum, donec in hac vita verſantur. 5. Aperit ianuam ſalutis miſeris & afflictis conſcientijs. 6. In agone mortis conſolationis fons eſt. 7. Perpetuo teſtatur de precio victimæ, cuius beneficio recipimur in gratiam ſerio petentes condonationem.

Quid ſibi vult appendix iſta:

Sicut remittimus debitoribus noſtris?

An

An non licet à proximis debitum exigere, an oportet ſinere contumaces & delinquentes impunitos abire?

Diſcernendum eſt inter debitum ex contractu, & debitum ex læſione ſeu iniuria. Debitum ex contractu, quia iuſte ſoluitur, iuſte & exigitur: ſeruata tamen caritatis regula. Debitum ex læſione & iniuria condonandum eſt, de quo ſolo hæc appendix intelligi debet. Deinde diſcernendum eſt inter officium & perſonam. Officium magiſtratus eſt tranſgreſſores ſuæ legis punire: Munus docentis eſt, deſides & negligentes caſtigare: Parentum pietas requirit, vt peccantes filios diſciplina in viam reuocent. Hi enim ſi hæc non facerent, Deum offenderent, cuius vice funguntur. Interea tamen ipſe magiſtratus, parentes, & alij condonare debent delinquentibus in ſe, vt non oderint eos, ſed tantum illorum errata corrigant.

Quid? eſt ne noſtra condonatio cauſſa remiſsionis peccati coram Deo?

Nequaquam: Nam parabola de Debitore decies

cies mille talentorum oſtendit noſtram condonationem effectum debere eſſe impetratæ remiſſionis à Deo.

Quarum ergo rerum nos admonet hæc appendix?

Multarum: 1. Collationis debiti quod nos Deo debemus, & eius quod nobis proximus debet, vt cum viderimus magnitudinem noſtri debiti, faciliores reddamur ad aliorum debita condonanda. 2. Imitationis paternæ, vt dictum eſt: Vt enim ipſe remiſit nobis gratis: ita & nos viciſſim affecti ſimus erga fratres. 3. Obligationis ad condonandum fratribus læſiones, quibus nos offenderũt. 4. Admonet nos pœnæ in quam incurremus, niſi ex animo condonauerimus proximis ſua debita.

Jam dicito in genere quid precamur & deprecamur in hac petitione?

Quemadmodum deprecamur peccata & offenſas Dei, quibus obligati ſumus ipſi ad pœnam, niſi remittat: Ita precamur regenerationis & ſanctitatis quotidiana incrementa.

Quid precamur ſpeciatim?

1. Preca-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

1. Precamur perfectionem, iuxta mandatum Dei. *Ambula coram me, & eſto perfectus*, quo poſſimus vero corde obœdientiam erga Deum omnibus rebus mundi anteferre.

2. Quotidianorum lapſuum, qui infiniti ſunt, occulti, & manifeſti, condonationem.

3. Gratiam, vt poſſimus aliorum errata boni conſulere, & in meliorem partem interpretari.

4. Precamur nobis mitiores affectus, quo faciles ſimus ad remittendum eis, qui nos læſerunt.

5. Pacem & concordiã inter membra Eccleſiæ.

Quid deprecamur?

1. Ignorantiam, qua ſæpe labimur, & imbecillitatem, quæ plerunque lapſus cauſſa eſt.

2. Rigorem, cum in nobis tum in alijs nimis exacte inquirendi de alienis erratis.

3. Moroſitatem & difficultatem in moribus, vnde ſæpe oriuntur offenſæ.

4. Diſcordias & diſſenſiones in Eccleſia, vnde non tantum oriuntur ſcandala, quibus alij alienantur à vera doctrina, verumetiam piorum ſpiritus exacerbantur.

5. Pertinaciam iræ, odij, liuoris &c.

DE SEXTA.

Quæ eſt ſexta petitio?

Et ne

Et ne nos inducas in tentationem.

Quid eſt tentatio?

Eſt ſolicitatio hominis ad aliquid, vnde probat qualis ſit.

Quid eſt inducere in tentationem?

Eſt ſinere hominem tentationibus ſuperari, & ad peccandum impelli. Cum ergo dicitur: Ne inducas, ſenſus eſt, ne ſinas nos induci.

Quotuplex eſt tentatio?

Etſi varie à multis diſtinguitur: hæc tamen vetus diſtinctio nobis placet: Vt alia ſit tentatio ſeductionis, Alia præſumtionis, Alia probationis.

Quæ eſt tentatio ſeductionis?

Eſt ſolicitatio hominis ad aliquid perpetrandum aduerſus legem Dei, quo facto ſeductus à familia Dei excluditur.

Eſtne ſimplex huius tentationis ratio?

Non: Nam eius duæ ſunt formæ, quarum vna intrinſeca, Altera extrinſeca dicitur.

Quæ eſt tentatio intrinſeca?

Eſt

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Eſt cuius principium & cauſſa in ipſo homine eſt: quales ſunt omnes tentationes, quæ proueniunt ex concupiſcentia mala.

Quæ eſt tentatio extrinſeca?

Eſt cuius principium & cauſſa extra hominem, & hæc diuerſitate cauſſarum eſt diſtinguenda: vt, alia eſt mundi, alia Diaboli, alia rerum nos circumſtantium.

Quomodo nos tentat mundus?

Cum ſua vanitate & improbitate hominem ad peccandum ſolicitat. Et hoc genere tentationis multi ſuccumbunt.

Quomodo nos tentat Diabolus?

Variјs modis: Vt per corruptelas doctrinæ, per ſcandala, & per occaſiones variorum ſcelerum, quas hominibus obijcit, vt eos ſubuertat. Hinc Petrus dicit eum circumire tanquã leonem rugientem, & quærere quem deuoret. Atq; hac de cauſſa in Euangelio dicitur Tentator.

Quomodo nos res circumſtantes tentant?

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Ante nos: mors, iudicium Dei, infernus. Poſt nos: peccata præterita, commiſſiones, & omiſſiones. A dextris: potentia, diuitiæ, honor. A ſiniſtris: pericula, perſecutiones, ſcandala, externæ Eccleſiæ forma.

Quæ eſt tentatio præſumtionis?

Eſt ſolicitatio hominis, per quam eo inducitur, vt Deum tentet abutendo eius longanimitate, iuſticia, miſericordia, liberalitate, alijsq́; pluribus beneficijs. Periculoſe igitur peccant, qui propterea peccant ſecurius, quia Dei miſericordia magna eſſe prædicatur, & ita de alijs. Atq; hæc duo tentationum genera mala & nociua ſunt, vt quæ in peccatum & à peccato in damnationem inducũt.

Quæ eſt tentatio probationis?

Eſt ſolicitatio hominis ad aliquid agendum vel ferendum, quo eius fides & obœdientia erga Deũ exploretur: Vt Abraham propoſito mandato de mactando filio, ſuam fidem & obœdientiam erga Deum teſtatus eſt, quando potius voluit amittere vnicum filium, quàm Deo non obœdire. Sic & Iob cruce multiplici probatus eſt, & in eius cruce fides, & obœdientia tanquam aurum in igne proba-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

tior eſt facta. De hoc tentationis genere loquitur Moſes Deuteron. 5. Tentauit te Deus, vt ſciretur quid eſſet in corde tuo, an ambulares in mandatis eius, nec ne.

Dic iam ſummatim quid precamur & deprecamur?

Vt deprecamur tentationum violentos impetus: ita precamur ſpiritum Chriſti, quo confirmati poterimus omnium tentationū generibus reſiſtere.

Quid ſpeciatim precamur?

Primum precamur mentis ſanctitatem, vt ea cogitemus quæ Deo probantur, & nobis ſalutaria ſunt.

2. Affectuum puritatem, vt ipſi pijs & ſanctis cogitationibus reſpondeant.

3. Voluntatis conſenſum in eis, quæ mens piè cogitat, & ad quæ purgati affectus feruntur.

4. Piarum rerum memoriam & aſſiduam meditationem.

5. Precamur victoriam plenam ſuper carne, mundo, & Diabolo.

Quid deprecamur?

1. Impuras mentis cogitationes, quibus irritantur praui affectus.

2. *Prauos & vicioſos motus ex impuris cogitationibus ortos.*

3. *Conſenſum voluntatis in mentis & affectuum impuritatem.*

4. *Mala ſodalitia, praua colloquia, aliasq́; peccandi occaſiones.*

5. *Varias technas Satanæ, quibus ipſe conatur nos à Deo abducere, & in ſuos laqueos pertrahere. Breuiter, deprecamur quicquid nos vllo pacto ad peccandum ſolicitare poteſt.*

DE SEPTIMA.

Quæ eſt ſeptima petitio?

Sed libera nos a malo.

Quid hic ſignificat malum?

Malum eſt duplex: Malum culpæ, & malum pœnæ. Malum culpæ deprecati ſumus in proximis petitionibus: Malum pœnæ hîc deprecamur.

Quid eſt malum pœnæ?

Eſt cum ipſa Satanæ tyrannis, tum omnis calamitas, qua vel Eccleſia, vel eius membra in hac vita premuntur, Et eſt duplex, Priuatum & publicum.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Quodnam eſt priuatum?

Eſt quicquid ſingulorũ in Eccleſia, vel animæ, vel corpori, vel famæ, vel fortunis aduerſatur.

Quod eſt publicum?

Eſt quicquid ſocietati Eccleſiæ noxium eſt: vt ſunt bella, ſcandala, hæreſes, ſeditiones, ſophiſtica, hypocriſis, & quicquid vinculum Eccleſiæ vllo pacto diſſoluit.

Eſt ne diſcrimen inter malum quo premitur Eccleſia, & malum quo impij afficiuntur?

Eſt ſane, quod ex his locis ſumitur. 1. A cauſſis efficientibus. 2. A cauſſis finalibus. 3. Ab effectibus. 4. A tempore. 5. A loco. Sed de his conſule Enchiridion in loco de cruce.

Quomodo Deus liberat à malo?

Dupliciter: Aſſiſtendo ſcilicet, & plene liberando.

Quomo-

Quomodo liberat aſsiſtendo?

Dum vel mitigat malum præſens, vel robur dat patienter ferendi onus impoſitum, vt cum Paulo dicit, Sufficit tibi gratia mea: vel ſpiritualibus bonis præſentis crucis acerbitatem compenſat, vt cum Lazarum ſpiritu ſuo erexit, ne in iſta miſeria in qua fuit abijceret confeſſionem.

Quomodo plene liberat?

Liberabit nos plene, quando in extremo die excitatos donabit immortalitate, & gloria beatitudinis æternæ. Nam tum non ſolum liberati erimus à malo: verumetiam à periculo omnis mali. Nihil enim mali ijs poteſt accidere, qui præſenti bono optimo & æterno Deo ipſo fruentur.

Quid petimus generatim in hac precatione?

Vt deprecamur detentionem & captiuitatem in malo: Ita precamur felicitatem & tranquillitatem, ne vllis turbemur malis.

Quid precamur ſpeciatim?

1. Pacem totius Eccleſiæ cum ſpiritualem, tum externam.

2. *Tranquillitatem & quietem ſingulorũ membrorum Eccleſiæ, vt, iuxta Pauli dictum, poſſimus in hac vita piè, & modeſtè in omni pietate & modeſtia viuere.*

3. *Incolumitatem & bonam valetudinem ſingulorum membrorum in Eccleſia.*

4. *Plenam liberationem à toto regno Satanæ, omnibus malis & calamitatibus.*

5. *Aeternam vitam & felicitatem.*

Quid deprecamur?

1. *Bella, ſcandala, ſeditiones, hæreſes & ſchiſmata in Eccleſia.*

2. *Omnia quæ ſunt noxia ſingulis Eccleſiæ membris, idq; vel in animo, vel in corpore, vel in fama, vel in fortunis.*

3. *Morbos quibus noſtrum corpus in hac vita ſæpe fatigatur.*

4. *Totum Satanæ regnum, peccati & mortis.*

5. *Aeternam mortem.*

DE CONFIRMATIONE.

Quæ eſt confirmatio?

Quia tuum eſt regnum, potentia, & gloria in ſæcula ſæculorum: Amen.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Age explica mihi hanc rationem.

Ratio hæc trimembris eſt. Prima enim eius pars ſumitur à Regis officio: Nam cum ipſe Rex eſt in Eccleſia, & nos eius ſubditi, fieri aliud non poteſt, quàm vt optimus & clementiſſimus Rex ſuis ſubditis, quos omnes in filios adoptauit, velit adeſſe, & eos tueri, & conſeruare, ac ſimul etiam eis largiri ea, quæ ipſis ſalutaria eſſe nouit. Hinc igitur fides ſtatuat, quod clementiſſimus pater velit nos exaudire, Agitur enim regnum ipſius.

Secunda pars ſumitur à potentia Dei: Huius enim cogitatione accenditur fides, vt omnino ſibi perſuadeat, quod Deus poſſit nobis largiri omnia, quæ ex paterna beneuolentia promiſit. Non ergo quicquam in rerum natura poterit impedire manum Dei, quin liberaliter in nos effundat omnia bona, modo eum ex fide inuocauerimus.

Tertia pars ſumitur à cauſſa finali: Gloriæ enim Dei intereſt, vt nos filios clementiſſimus Pater exaudiat. Nam dum nos inuocantes exaudit, eum prædicare debemus, atq; alios noſtra confeſſione, & exemplo, ad eum laudandum, & prædicandum inuitare, vt ipſius gloria perpetuo in Eccleſia perſonet.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Quid ſibi hæc vox Amen vult?

Hæc vox fidei eſt & perſuadentis ſibi preces ſuas exauditas eſſe, & reuocantis in memoriam promiſſionem Chriſti iureiurando confirmatam: Amen amen dico vobis, quicquid petieritis patrē in nomine meo, dabit vobis. Quotieſcunq; igitur ſub fine noſtrarum precum nominamus hanc vocem, reuocemus in memoriam hoc Chriſti iuramentum, quo confirmata eſt promiſſio ipſius maxime paterna. Eſt quoq; hæc vox obſignatio quædam fidei certiſſimè impetrantis ea, quæ ſibi ſalutaria eſſe poſſunt. Proinde qui hanc fidem inter orandum non adhibet, operam ludit, & nullo pacto precari rite putandus eſt.

GENERALIS DOCTRINA DE SACRAMENTIS.

Age priuſquam deſcendamus ad quartam Catechiſmi partem, generalem doctrinam de Sacramentis mihi expone.

Id fa-

Id faciam perlibenter: Ita enim rectius intelligetur doctrina de Baptiſmo & Cœna Domini.

Quia Sacramenta ſunt ſub genere ſigni, dic quæſo quotuplicia ſigna conſideranda ſunt in ſcriptura?

Triplicia: quædam enim doctrinæ, quædam iræ, & quædam gratiæ ſunt teſtimonia.

Quæ ſunt ſigna doctrinæ?

Quæ doctrinæ addita, de eius immota veritate teſtantur: qualia ſunt extraordinaria opera Dei, quæ miracula vocamus. Hæc enim Eccleſiæ data fuerunt, vt celeſtem doctrinam tanquam firmiſſima ſigilla obſignarent: qualia fuerunt in veteri teſtamento Rubus ardens, Columna nubis per diem, & Columna ignis per noctem, Exiccatio maris rubri, Aqua fluens de petra, & huiuſmodi multa alia: In nouo teſtamento, Multæ ſanationes infirmorum, Excitationes mortuorum, Reſurrectio Chriſti, Aſcenſio viſibilis, Donatio Spiritus ſancti, de quibus vide Enchiridion.

Quis eſt vſus horum ſignorum?

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Vt homines his firmiſſimis teſtimonijs conuicti de veritate Dei non fluctuent opinionibus, ſed certo ſibi perſuadeant firmiſſima eſſe, quæ verbū Dei proponit, adeo vt nullæ demonſtrationes philoſophicæ maiorem certitudinem in ſe habeant.

Quæ ſunt ſigna iræ?

Quæ teſtantur de ira Dei aduerſus homines, & ſunt duplicia: Comminantia & punientia.

Quæ ſunt ſigna comminantia?

Quæ prænunciant pœnas hominibus imminere propter ſua peccata: qualia ſunt quæ conſpiciuntur interdum in aëre, concurſus hoſtiles, cometæ, Item tempeſtates & aliæ multæ apparitiones, de quibus ſupra dictum eſt in tertia parte Symboli.

Quis horum vſus?

Vt commonefacti de ira Dei reſipiſcamus & præueniamus vindictam ſeria pœnitentia. Hunc eſſe vſum comminantium ſignorum teſtantur multæ conciones Propheticæ.

Quæ ſunt ſigna punientia?

Hæc ſunt duplicia: ſcilicet corporalia & ſpiritualia. Corporalia quidem: vt fames, peſtilen-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

tiæ, gladius, malæ beſtiæ. Spiritualia: vt ſunt hæreſis, doctrinæ deprauatio, prophanatio Sacramentorum, cultus idololatrici à tyrannis defenſio, ſchiſmata.

Quis horum vſus?

Vt his ferulis Dei caſtigati clamemus ad ipſum, & conuertamur à vijs noſtris peſſimis per veram pœnitentiam.

Quæ ſunt ſigna gratiæ?

Sunt quæ adijciuntur promiſſionibus diuinis, et teſtantur de gratia Dei erga homines: Et hæc vſu Eccleſiæ dicuntur ſacramenta, & Græcè μυστήρια, quia ſunt externa quædam ſigna ſeu externæ actiones, quæ habent coniunctam ſpiritualem contemplationem. De hoc genere ſignorum in Catecheſi puerorum ſolummodo tractari ſolet.

Age dic quæ in genere ſpectanda ſunt in ſacramentis ſeu ſignis gratiæ?

Quatuor ſpectantur. Primum quæ ſit ratio ſacramentorum. 2. Quot genera. 3. Differentia inter ſacramenta veteris & noui teſtamenti. 4. Quæ, & quot ſint ſacramenta noui teſtamenti.

Quæ eſt ergo ratio ſacramenti?

Deus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Deus perpetuo inde vſq; ab initio mundi hunc ritum ſeruauit, quod promiſſionibus ſuis vel recens propoſitis, vel ſolenniter repetitis, adiecerit externa ſigna tanquam aſpectabiles conciones ſuarum promiſſionum. Quare veriſſime ait Auguſtinus, Sacramentum eſſe viſibile, id eſt, ſpectabile, verbum: Nam quod Dominus verbo offert, id ſacramento tanquam viſibili teſtimonio obſignat. Ex quo facile intelligi poteſt, ad ſubſtantiam cuiuſque Sacramenti quatuor requiri. 1. Mandatum & inſtitutionem diuinam. 2. Externum ſignum. 3. Promiſſionem gratiæ. 4. Fidem promiſſionis, ſine qua ſacramenta inefficacia ſunt. Hoc ita eſſe facile oſtendi poteſt propoſitis exemplis. In Circumciſione apertum eſt mandatum: Cuſtodies pactum meum. Eſt & promiſſio expreſſa: Ero Deus tuus & ſeminis tui. Huic promiſſioni additur ſignum Circumciſio præputij. Verum quia promiſſio inefficax eſt, niſi acceſſerit fides: quarto loco requiritur & ipſa neceſſario. Hoc Roman. 4. breuiſſimo aphoriſmo oſtenditur, vbi ita ait Apoſtolus: Et ſignum accepit circumciſionis, ſignaculum iuſticiæ fidei. Cum dicitur Accepiſſe, notatur mandatum: Cum additur Circumciſio, exprimitur externum ſignum: Cum ſubiungitur Signaculum iuſticiæ, ſignificat illud externum ſignum promiſſionis, gratuitæ iuſticiæ eſſe ſignaculum: Verum cum quarto loco addit Fidei, ſignifi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

ſignificat promiſſam iuſticiam fide accipi. Hinc colligamus definitionem ſacramenti generalem. Sacramentum eſt viſibile ſignum, mandatum & inſtitutum à Deo, quo vt Deus ſuam gratiam teſtatur & obſignat: ita homines viciſſim ſuam in Deum fidem profitentur. Hinc & illud ſequitur, quod principalis finis ſacramentorum ſit, vt ſint ſignacula promiſſionis diuinæ fide accipiendæ: Ex quo fit, quod fides augeatur & confirmetur ſacramentorum vſu. Eſt quoque obſeruanda analogia ſigni ad rem ſignatam, quæ nihil aliud eſt quam ſymbolica comparatio rei viſibilis, & inuiſibilis, qualis in baptiſmo clare cernitur. Nam vt aqua abluuntur ſordes corporis, ita ſanguine Chriſti abluuntur ſordes animi. Et vt carnis præputium præſcindebatur in Circumciſione: Ita vetus natura in regeneratione abſcindenda eſt. Hanc comparationem neceſſario requiri in ſacramentis teſtatur Auguſt. cum inquit: Si ſacramenta comparationem ad eam rem, quam ſignificant, non haberent, ſacramenta non eſſent. Et propter hanc comparationem ſacramenta dicuntur Symbola, id eſt, ſigna quæ comparatione docent.

Quot ſunt genera Sacramentorum?

Duo ſunt. Alia enim ſunt Sacramenta veteris teſtamenti, alia noui.

Quæ

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Quæ ſunt differentiæ inter ſacramenta veteris & noui teſtamenti?

Auguſtinus tres ponit, quarum Prima eſt: Sacramenta veteris teſtamenti prænunciarunt rem futuram, quam ſacramenta noui exhibitam eſſe declarant.

Secunda ſumitur à diuerſitate ſignorum. Vt illis ſacramentum initiationis fuit Circumciſio: Ita nobis initiale ſacramentum eſt Baptiſmus: Et vt illis ſacramentum fuit confirmationis Agnus phaſe: Ita nobis Cœna Domini confirmationis ſacramentum eſt.

Tertia ſumitur à numero, ſignificatione, & virtute ſacramentorum. Noſtra enim, vt inquit Auguſtinus, ſacramenta numero ſunt pauciora, ſignificatione auguſtiora, & virtute præſtantiora.

Quæ, & quot ſunt ſacramenta noui teſtamenti?

Sacramenta noui teſtamenti ſunt ritus promiſſioni additi, vt ſint pignora & teſtimonia gratiæ exhibitæ & applicatæ. Et ſunt numero tantum duo: ſcilicet Baptiſmus & Cœna Domini. Nam in his duobus ſignis noui teſtamenti ſunt

iſta

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

iſta quatuor, quæ ad ſubſtantiam ſacramentorum pertinent.

DE QVARTA PARTE CATECHISMI.

Quæ eſt quarta pars Catechiſmi?

Doctrina de Baptiſmo.

Cum ſacramenta ſint altera pars miniſterij Dei in Eccleſia, Age explicate dicito de ſacramentis noui teſtamenti, vt quid de illis ſentiendum ſit, ſine ambiguitate intelligam.

Id faciam, ac primum de Baptiſmo. Verum vt methodica ſit noſtra de hoc Sacramento tractatio, tria capita proponam, quæ ordine explicabo: quorum primum eſſe debet de definitione Baptiſmi, et eius analyſi. 2. De ſignificationibus Baptiſmi. 3. De vero vſu ſeu praxi Baptiſmi per totam vitam.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

DE PRIMO.

Quid eſt baptiſmus?

Eſt ſacramentum noui teſtamenti conſtans tinctione hominis in aquam, & pronunciatione verborum: Ego baptizo te in nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti, Amen. & habet annexam promiſſionem ſalutis fide accipiendam.

Retexe hanc definitionem in ſua membra.

Illa quatuor, quæ dixi in omni ſacramento eſſe debere, in hac definitione conſpiciuntur, videlicet diuina inſtitutio, externum ſignum, promiſſio gratiæ, & fides promiſſionis.

Dic de inſtitutione.

Baptiſmus autoritate diuina inſtitutus eſt miniſterio Iohannis Baptiſtæ. Sic enim ſcriptum eſt Lucæ 3. Et factum eſt verbum Domini ad Iohannem filium Zachariæ. Venit igitur ad Iordanem &c. prædicans baptiſmum pœnitentiæ in remiſſionem peccatorum. Deinde autoritas baptiſmi Matth. 3. confirmatur inſigni illa trinitatis apparitione, vbi filius à Iohanne baptizatur, Spiritus ſanctus in ſpecie columbæ apparet, vox Dei pa-

tris de celo ſonat: Hic eſt filius meus dilectus in quo complacui. Poſtremo, Saluator poſt reſurrectionem in celum conſcenſurus, commendat diſcipulis ſuis hoc ſacramentum, cum inquit: Data eſt mihi omnis poteſtas in celo & in terra, profecti igitur prædicate Euangelium omni creaturæ, baptizantes in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti. Hinc apparet & vnde ſit Baptiſmus, & quæ ſit eius dignitas, & quanta cum reuerentia tractari debeat.

Quodnam eſt ſignum externum?

Aqua, tinctio, & verborum pronuntiatio.

Cur aqua adhibetur?

Propter analogiam. Quemadmodum enim aqua corporis ſordes abluuntur: Ita ſpiritualiter & arcano quodam modo conſcientiæ hominum ſanguine Ieſu Chriſti abluuntur à mortuis operibus.

Quid ſibi vult tinctio?

Hæc adhibetur propter ſpiritualem ſignificationem, de qua in ſecundo capite dicetur.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Quæ eſt pronunciatio verborum?

Ego Baptizo te &ç.hoc eſt: Ego miniſter Dei hac merſione teſtor te recipi ab æterno patre, & ablui ſanguine filij eius æterni, & ſanctificari, regenerariq; virtute Spiritus ſancti in nouam creaturam, vt hunc vnum & æternum Deum, qui eſt Pater, Filius, & Spiritus ſanctus agnoſcas, in hunc firma fiducia recumbas, eum inuoces & colas, expectans æternam vitam, in quam in hoc lauacro regeneratus es.

Tantane vis ineſt aquæ?

Nequaquam: Salutis enim beneficium gratuitum Dei donum eſt, quod Deus impertit virtute Spiritus ſui, verbi & ſacramentorum miniſterio, quibus tanquam internuncijs vtitur, & ſuæ voluntatis interpretibus.

Quid ſentis de illorum ſententia, qui dicunt ſacramenta noui teſtamenti conferre gratiam?

Verbo & ſacramentis confertur gratia, ſed miniſte-

miniſterialiter: Solus enim Deus gratiam confert per verbi ſui & ſacramentorum diſpenſationem, dum fide accipiuntur.

Quæ eſt promiſsio annexa Baptiſmo?

Eſt gratuitæ ſalutis, iuxta illud: Qui crediderit & baptizatus fuerit, hic ſaluus erit. Nam Deus per Baptiſmum tanquam authenticum ſuæ voluntatis ſigillum, nobis ſalutem gratuitam & remiſſionem peccatorum obſignat.

Qualis fides requiritur?

Talis fides requiritur, qualis eſt promiſſio: Eſt autem promiſſio, vt dictum eſt, quod Deus hominem condonatis peccatis propter meritum Chriſti recipiat in gratiam, vt ſit hæres vitæ æternæ. Proinde fides erit firma fiducia, qua homo ſtatuat ſibi Deum talem eſſe, qualis in promiſſione ſua gratuita deſcribitur. Hac fide homo iuſtificatus virtute Spiritus regeneratur, vt iam nouam in vera ſanctitate vitam meditetur.

DE SECVNDO.

Dic de ſignificationibus Baptiſmi?

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Significationes Baptiſmi ſunt hæ tres.

1. Eſt teſtimonium gratiæ.

2. Eſt ſymbolum rerum arcanarum & ſpiritualium:

3. Eſt nota externæ profeſſionis ſeu Chriſtianiſmi.

Quomodo baptiſmus eſt teſtimonium gratiæ?

Baptiſmus eſt teſtimonium gratiæ cum exhibitæ, tum applicatæ: Exhibitæ quidem, quia vt circumciſio figurabat Chriſtum gratiæ fontem venturum: ita Baptiſmus eundem veniſſe teſtatur. Cum igitur Chriſtus ſit fons gratiæ, iuxta illud: Lex per Moſen data eſt, gratia & veritas per Ieſum Chriſtum, & Baptiſmus hunc veniſſe teſtatur, meritò teſtimonium gratiæ exhibitæ dicitur baptiſmus. Applicatæ vero, quia baptiſmus eſt veluti authenticum ſigillum, quod teſtatur eum in gratiam recipi, qui iuxta Chriſti inſtitutionem baptiſmatis lauacro abluitur, iuxta hæc teſtimonia: Baptiſmus eſt lauacrum regenerationis. Item: Quotquot baptizati ſunt Chriſtum induerunt. Applicatæ igitur gratiæ teſtimonium iure cenſetur baptiſmus.

Quare baptiſmus Symbolum dicitur?

Baptiſmus eſt ſymbolum hiſtoriæ, gratiæ, doni, & conformitatis.

Quomodo baptiſmus eſt Symbolum hiſtoriæ?

Quia concionatur baptiſmus de morte, ſepultura & reſurrectione Domini: Merſio enim in aquam mortem figurat: mora ſub aqua ſepulturam adumbrat: extractio de aqua reſurrectionem repræſentat. Rom. 6. Continet igitur baptiſmus hiſtoriam trium dierum, nempe mortis, ſepulturæ, & reſurrectionis Domini.

Quomodo baptiſmus eſt ſymbolum gratiæ?

Quia baptiſmus teſtatur eos qui baptizantur, virtute mortis, ſepulturæ, & reſurrectionis Domini ablui à peccato, inſeri Chriſto, regenerari & in communionem corporis Chriſti recipi. Nam quod per baptiſmum mundamur à peccatis, inſerimur Chriſto, regeneramur & recipimur in communionem Chriſti, id eſt, Eccleſiam, fit benefi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

cio corporis Chriſti quo induimur, & ſanguinis quo abluimur. Nam Chriſtus in baptiſmo fit baptizatis emundatio, tegumentum & caput. Quam ob cauſam ipſe baptiſmum recepit, vt baptizati illo insereremur, ſanguine eius ablueremur, & omnes baptizati vnum corpus myſticum vnius capitis Chriſti fieremus, iuxta illud. 1. Corinth. 12. Per vnum ſpiritum nos omnes in vnum corpus baptizati ſumus, ſiue Iudæi, ſiue Græci, ſiue ſerui, ſiue liberi. Eſt itaque Eccleſia tota nihil aliud quam vnus Chriſtus quemadmodum idem Apoſtolus teſtatur.

Quomodo baptiſmus eſt Symbolum doni?

Quia teſtatur de virtute mortis, ſepulturæ & reſurrectionis Domini in nobis. Nam quod morimur peccato, beneficio mortis Chriſti fit: quod reluctamur peccato, vt quieſcat & non ſpiritus imperium excutiat, virtute ſepulturæ Chriſti efficitur: Et quod de peccati ſepulcro in nouam vitam reſurgimus, id quoque fit efficacia reſurrectionis Chriſti in nobis, iuxta illud Rom. 6. An neſcitis quod quicunq; baptizati ſumus in Chriſtum Ieſum, in mortem eius baptizati ſumus? Conſepulti ergo ſumus per baptiſma in mortem, vt quemadmodum excitatus eſt Chriſtus ex mortuis

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

mortuis per gloriam patris: ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Nam ſi inſiti ſumus ſimilitudini mortis eius, etiam reſurrectionis erimus &c.

Quomodo baptiſmus ſymbolum eſt conformitatis?

Quia teſtatur nos conformes fieri debere imagini filij Dei, cum in morte & ſepultura, tum etiam in reſurrectione. Admonebit igitur nos baptiſmus crucis ferendæ in hac uita cum Chriſto, mortis corporalis, & reſurrectionis. Nam ſi Chriſtus, qui caput eſt, per mortem introiuit in gloriam, nos qui eius membra ſumus non poterimus alia via ad gloriam beatitudinis peruenire. Quotieſcunq; ergo premimur cruce, reuocemus in memoriam baptiſmum noſtrum, qui nos cruci ſubiectos fore ſignificat, non ita tamen, vt cruce perpetuo proſtrati iaceamus, ſed vt cum Chriſto tandem ad gloriam beatitudinis perueniamus, iuxta illud Rom. 8. Compatimur vt etiam vna cum eo regnemus.

Quomodo baptiſmus eſt externa teſſera?

Eo quod profeſſionis Chriſtianiſmi quædam

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

nota eſt, & veluti militare quoddam σύνθημα quo Chriſti milites à Satanæ mancipijs diſcernuntur, modo baptiſmus hominum culpa non deſtituatur ſua ſpirituali virtute. Verum hæc ſignificatio minus principalis eſt, quam cum Anabaptiſtæ ſolam & vnicam agnoſcant, merito repudiandi ſunt, qui non ſolum hoc impium dogma maligne defendunt: Verumetiam pueros baptizandos negant contra manifeſtum mandatum Chriſti, & ſacramenti huius rationem, quod in locum circumciſionis ſucceſſit. Et impie ſtatuunt iterandum eſſe baptiſmum, cum ſit initiale ſacramentum & perpetuum in corpore baptizati fœderis Dei teſtimonium, non ſecus atque circumciſio olim perpetui valoris erat, cui, vt dixi, baptiſmus ſucceſſit.

Quis eſt verus vſus & ſalutaris meditatio baptiſmi?

Cum Petrus prioris tertio dicit: Baptiſma eſt bonæ conſcientiæ ſtipulatio cum Deo per reſurrectionem Chriſti, ſignificat baptiſmum eſſe mutuam pactionem Dei & conſcientiæ hominis: Dei quidem offerentis & promittentis gratuitam ſalutem propter filium: Conſcientiæ vero reſpondentis, id eſt, accipientis fide promiſſam gratiam. Hinc primum colligatur vniuerſalis doctrina,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

quod omnes ſine regenerationis gratia hæreamus in peccatis & damnatione, iuxta illud Iohan. 3. Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu, non intrabit in regnum celorum. Item: Epheſ. 2. Omnes ſumus natura filij iræ. Deinde quia Bapiſmus eſt mutua pactio ſeu ſtipulatio inter Deum & hominem, debet conſcientia, vt ex pacto Dei, doctrinam: ita ex pacto reſpondente, admonitionem capere.

Quam doctrinam ex pacto Dei capit fides?

1. Quod Deus æternus ſit placatus propter filium, iuxta illud: Hic eſt filius meus dilectus in quo complacui, id eſt, per quem reconciliatus ſum omnibus, qui meo filio inſeruntur, ac eius membra fiunt per regenerationis gratiam.
2. Quod Chriſti beneficia & merita baptizatis donentur. Qui enim Chriſtum induit, eius merita & beneficia induit, atque eius efficaci præſentia defenditur.
3. Quod pater æternus baptizatos in filios adoptet, quos iam caros habet in dilecto, Epheſ. 1.
4. Quod pater æternus velit nos regere ſuo ſancto ſpiritu, ad Galat. 4.
5. Quod velit nos eripere à morte æterna & vinculis Diaboli, & donare nos æterna vita.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Quæ admonitio ex pacto reſpondente in nobis capienda eſt?

1. *Admonemur conſtantis fidei in hunc* Deum *qui nobis filium dedit.*

2. *Admonemur obligationis: Nam dum baptizamur in eius nomen, obligamus nos ad ipſum inuocandum & colendum.*

3. *Admonemur ſpei, qua omnia promiſſa certiſſime ab eo expectamus.*

4. *Glorificationis, vt ipſum corde, ore, & confeſſione glorificemus, ac noſtram fidem coram toto mundo teſtatam faciamus.*

5. *Pœnitentiæ, mortificationis, & crucis.*

6. *Admonemur reſurrectionis ad æternam vitam, & plenæ liberationis ab omnibus ærumnis, quibus in hac præſenti vita obruimur. Hæc omnia confirmantur ſignificationibus baptiſmi, de quibus ſupra dictum eſt, nimirum quod ſit immotum gratiæ teſtimonium, quod ſit hiſtoriæ Chriſti, gratiæ, doni & conformitatis noſtræ cum Chriſto ſymbolum, Et, vt breuiter dicam, quod ſit pignus certiſſimum vitæ æternæ, niſi nos noſtra culpa fidem baptiſmi repudiauerimus. Quotieſcunque igitur labimur in peccatum, reuocemur cogitatione baptiſmi, ac meminerimus huius pactionis,*

onis, cuius virtute lapſi in gratiam recipimur: meminerimus quoque noſtri officij, id eſt, fidei & obœdientiæ erga Deum: meminerimus etiam patientiæ ſub cruce, cui nos per baptiſmum ſubiecimus.

DE QVINTA PARTE CATECHISMI.

Quæ eſt quinta pars Catechiſmi?

Cœna Dominica.

Quid de hac Cœna pie ſentiendum eſt?

Quia ſacramentum Cœnæ dominicæ eſt ſumme neceſſarium in Eccleſia, vt quod Chriſtus iam moriturus ſuis diſcipulis, atque adeo toti Eccleſiæ commendauerit, quinq; capita proponam, quibus complecti conabor, quicquid ad huius ſacramenti rationem pertinere videtur. Sunt autem hæc capita. 1. Cœnæ deſcriptio. 2. Significationes cœnæ. 3. Vera probatio eius, qui hac Cœna vti velit. 4. Pia & ſalutaris meditatio huius ſacratiſſimæ cœnæ. 5. Sacramentariorum, id eſt,

propha-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

prophanatorum ſacramenti Cœnæ genera cum breuibus confutationibus.

DE PRIMO.

Age da perſpicuam & abſolutam deſcriptionem huius ſacratiſſimæ Cœnæ.

Vt plena deſcriptio huius ſacratiſſimæ Cœnæ haberi poſſit, hæc quatuor veluti eius elementa ſpectanda ſunt. Primo paraſceue ſeu apparatus. 2. Inſtitutio. 3. Circumſtantiæ hiſtoriæ inſtitutionis. 4. Ratio ſacramentalis Cœnæ, ex quorum omnium conſideratione colligitur deſcriptio.

Quæ eſt paraſceue ad hanc Cœnam?

In apparatu huius Cœnæ ſpectandum eſt. 1. Quid actum ſit antequam ventum eſt in domum in qua inſtituta eſt. 2. Quid in cœnaculo ante cœnæ inſtitutionem.

Quid actum eſt antequam ventum eſt in locum inſtitutæ cœnæ?

Hoc

Hoc habetur Lucæ 22. hiſce verbis: Venit autem dies Azymorum, in qua oportebat mactari paſcha. Et miſit Dominus Petrũ et Iohannẽ dicẽs: Eũtes parate nobis paſcha, vt comedamus. Illi aũt dixerunt, vbi vis paremus? Ille dixit eis: Ecce ingreſſis vobis in ciuitatẽ, occurret homo fictile vas cũ aqua geſtans, ſequimini illũ in domum in quam ingreditur, & dicite patrifamilias domus: dicit tibi Magiſter: Vbi eſt diuerſorium, in quo paſcha cum meis diſcipulis comedam? Et ille vobis oſtendet aulam magnam ſtratam, illic parate. Abeuntes autem inuenerunt quemadmodum dixit eis, & parauerunt paſcha. Hæc Euangeliſtæ verba duo continent. 1. Signum diuinitatis Chriſti res futuras & contingentes certo præuidentis. 2. Confirmationem diſcipulorum de ſuo magiſtro, vt non ex cruce imminente & præſentibus ærumnis atq; externa ſpecie iudicarent de eius autoritate & poteſtate in rebus ordinandis. Vtrumq; rem magnam arguit, quam aggreſſurus erat in cœna. Pertinet igitur hic apparatus ad dignitatem cœnæ amplificandam, quam Deus & homo inſtituere propoſuit.

Quid poſtea in cœnaculo cõtigit ante inſtitutam Cœnã?

1. *Accumbit ad menſam cum duodecim: Ma-*

giſter

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

giſter cum diſcipulis: Rex regni celorum cum eius adminiſtratoribus.

2. Alloquitur diſcipulos dominus his uerbis: Deſiderio deſideraui hoc paſcha uobiscum manducare, ac ſi dicat, id quod in huius paſchæ celebratione inſtituam, erit extremum & perpetuum μνημόσυνον, quod meæ Eccleſiæ, vſque dum redituros ſum iudicaturus viuos & mortuos, relinquam.

3. Prædicit iamiam ſuam mortem imminere.

4. Meminit ſui proditoris quem comminatione grauiſſima propoſita in viam reuocare ſtudet.

5. Iuxta legem cum diſcipulis agnum paſchalem comedit. Cuius ritus deſcribitur Exod. 12. & Leuit. 23.

Quid hæc ad Cœnam?

Oſtendunt quam digna, quam ſeria, quam reuerenda, quam ſancta & quam neceſſaria fuerit cœnæ huius inſtitutio, quam dominus iam moriturus in ſummo pauore, conſternatione, & triſtitia animi inſtituit. Quæ res & nos admonebit, vt in huius cœnæ celebratione vero pauore, & triſtitia propter peccata noſtra tangamur.

Quæ eſt huius cœnæ inſtitutio?

Hiſtoria

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Hiſtoria inſtitutionis habetur Matth.26.Mar. 14.Luc.22.1.Cor.11.

Recita verba inſtitutionis.

Dominus noſter Ieſus Chriſtus in ea nocte, qua traditus eſt, accepit panem, & cum gratias egiſſet, fregit ac dedit diſcipulis ſuis dicens: Accipite & comedite, hoc eſt Corpus meum, quod pro uobis traditur: hoc facite in mei commemorationem.

Similiter & calicem accepit poſtquam cœnauit, & cum gratias egiſſet, dedit illis dicens: Bibite ex hoc omnes, hic calix nouum teſtamentum eſt in meo ſanguine, qui pro uobis effunditur in remiſsionem peccatorum: hoc facite quotieſcunque biberitis in mei commemorationem.

Quænam in hiſtoria inſtitutionis huius cœnæ obſeruandæ ueniunt circumſtantiæ?

Circumſtantias hiſtoriæ inſtitutionis cœnæ hoc diſticho complexus ſum.

Tempus, conuiuæ, benedictio, ſanctio, ſigna,
Munera magna Dei, mandatum, fœdera, fines.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Cur temporis ſit mentio?

Vt admoneamur & ingentis amoris filij Dei erga nos, quia ea nocte, qua ſciuit ſe tradendum eſſe propter peccata noſtra, hanc cœnam nobis in bonum inſtituit, & neceſſitatis maximæ huius cœnæ. Nam in eo mœrore propter imminentem mortem, nequaquam inſtituiſſet hanc cœnam, niſi ſumme fuiſſet Eccleſiæ ipſius vſque ad conſummationem ſæculi neceſſaria.

Qui conuiuæ?

Chriſtus Dominus & Magiſter conuiuio præfuit, vna cum diſcipulis conuiuator erat, cum quibus etiam interfuit Iudas proditor. Hinc admoneamur, quod vt Chriſtus perpetuo cum ſuis diſcipulis ſuæ cœnæ adeſſe velit, ita vix fiet vt Iudas excludatur.

Benedictio quæ?

Dominus in inſtitutione huius Cœnæ dicitur benedixiſſe & gratias egiſſe Deo, nobis relinquens exemplum, vt hac Cœna nunquam ſine gratiarum actione vtamur.

Quæ ſanctio?

Hoc facite: Hæc dignitatem, reuerentiam & perpetu-

perpetuam huius cœnæ obſeruantiam nobis commendat.

Quænam ſunt ſigna?

Externa ſigna ſunt panis & vinum quæ propter ſpiritualem ſignificationem adhibita ſunt, de qua in ſecundo capite dicetur.

Quænam munera ſunt in hac cœna inuiſibilia?

Verum corpus & verus ſanguis Domini noſtri Ieſu Chriſti: non metaphoricum corpus aut ſanguis: non myſticum corpus, aut ſanguis, ſed illud ipſum, quod ex Maria virgine natum eſt, & poſtea in aram crucis ſuſpenſum eſt, ille ipſe ſanguis qui effuſus eſt de ſanctiſſimo eius corpore, vt clare ſonant verba cœnæ. Quod datur pro vobis, & qui effunditur pro vobis in remiſſionem peccatorum. Cum his adeſt quoq; inuiſibilis gratia, quam Deus una cum hoc Sacramento offert.

Quale fœdus eſt?

Nouum & ſancitum ſanguine Chriſti de gratia & remiſſione peccatorum, de quo poſtea plura dicentur.

Quinã fines ſunt huius cœnæ?

1. Perpetua beneficiorum Chriſti recordatio. 2. Obſignatio remiſſionis peccatorum. Atque hi ſunt principales fines cœnæ Dominicæ.

Quæ ratio ſacramentalis cœnæ?

Cum omne ſacramentum Eccleſiæ ſignum ſit diuinitus inſtitutum, cui addita eſt promiſſio fidem utentis ſacramento requirens, nemo dubitare poteſt, quin hæc cœna ſit ſacramentum. Primum enim Chriſti inſtituentis mandatum eſt manifeſtum. 2. Signum uiſibile eſt panis & vinum. 3. Additur promiſſio noui fœderis de remiſſione peccatorum. 4. Quia promiſſio requirit fidem, ea quoq; includitur hiſce verbis: Hoc facite in mei commemorationem.

Cœnam Domini ſacramentum agnoſco, ſed qualenam quæſo eſt ſacramentum?

Vt in ueteri teſtamento duo ſacramentorum genera fuerunt: Vnum initiationis, ut circumciſio: Alterum conſeruationis ſeu confirmationis, ut agnus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

agnus phaſe, ſanguis vaccæ ruffæ aſperſus, & alia legalia: ita in nouo teſtamento baptiſmus initiationis ſacramentum eſt: Eo enim recipimur in familiam Dei. Cœna Domini conſeruationis eſt. Nam eo recepti in familiam Dei, conſeruamur & confirmamur.

Collige tandem plenam huius ſacramenti deſcriptionẽ?

Ex ijs quæ dicta ſunt hæc poteſt colligi plana & perſpicua deſcriptio. Cœna Domini eſt ſacramentum noſtræ per victimam Chriſti redemtionis ab ipſo Chriſto iam morituro pro peccatis noſtris inſtitutum, & commendatum diſcipulis, in quo cum pane & vino porrigitur & accipitur uerum corpus & uerus ſanguis Domini, ut ſit recordatio Chriſti in cruce pro nobis oblati in piacularem victimam, & confirmatio noui fœderis de gratia & remiſſione peccatorum. In hac deſcriptione ſunt circumſtantiæ illæ nouem, quarum ſupra memini. Deinde quoq; ea puncta diſerte recitantur, quæ ad integram ſacramentorum naturam pertinent. Conſpiciuntur quoq; cauſſæ omnes, quæ in hoc ſacramento concurrunt. Eſt enim cauſſa efficiens Dominus Chriſtus: materia, panis & vinum: forma verbo addi-

tur: finis, recordatio mortis Chriſti & obſignatio gratiæ & remiſſionis peccatorum. De aliis acceſſoriis finibus dicetur in ſecundo capite.

DE SECVNDO.

Quæ ſunt ſignificationes ſacramenti cœnæ?

Sicut agnus phaſe in veteri teſtamento plures habuit ſignificationes. Admonebat enim populum de beneficio ei olim præſtito, id eſt, de liberatione à ſeruitute Aegyptiaca, & iugo Pharaonis: Confirmabat fidem vtentium hoc Sacramento de venturo Meſſia: & erat figura futuræ victimæ Chriſti, & liberationis à ſeruitute peccati & Diaboli tyrannide: Ita hæc ſacratiſſima cœna habet varias ſignificationes, easq; intimo corde recondendas, idq; reſpectu temporis præteriti, præſentis, & futuri omnis temporis.

Quam habet cœna ſignificationem reſpectu temporis præteriti?

Cum tempus præteritum reſpicimus, eſt hæc cœna commemoratio quædam, & recordatio hi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

ſtoriæ de paſſione Domini, iuxta præceptum Domini dicentis: Hoc facite in mei commemorationem. Vult enim in hac cœna perpetuã memoriam eſſe ſuorum erga Eccleſiam ſuam beneficiorum.

Quam habet cœna hæc ſignificationem reſpectu temporis præſentis?

Primum ſignificat nos vniri & incorporari corpori Chriſti, idq́; ſpiritualiter, iuxta hæc Pauli verba: Calix cui benedicimus, nónne communicatio ſanguinis Domini eſt? Panis quem frangimus, nónne communicatio corporis Chriſti eſt? id eſt, Communicatio corporis & ſanguinis Domini facit nos habere quandam cum Chriſto communionem.

Deinde ſignificat nos quoque inter nos vniri Chriſti ſpiritu, cuius communionis ſymbolum vnus exiſtit panis, ſicuti Paulus teſtatur cum ait: Quoniam vnus panis vnum corpus multi ſumus. Nam omnes vnius panis ſumus participes. Quemadmodum enim panis ex multis granis compactus eſt: Ita multi in vnum corpus myſticum coaleſcimus. Atq; ideo Paulus hanc ſacratiſſimam cœnam communionem appellat, quam appellationem Damaſcenus hiſce verbis

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

explicat: Cœna dicitur communio, quia communicamus per ipſam Chriſto, & quia participamus eius carnem & diuinitatem, & quia communicamus & vnimur inuicem per ipſam. Præterea ſignificat hæc cœna nos ſpiritualiter ali & ſuſtentari corpore & ſanguine Chriſti. Vt enim panis & vinum corpora humana nutriunt, augent, conſeruant, exhilarant: Ita corpus & ſanguis domini alit, auget, conſeruat, exhilarat animas noſtras ad vitam æternam.

Quam habet hæc cœna ſignificationem reſpectu futuri temporis?

Hæc ſacratiſſima cœna ſignificat, quod virtute corporis Chriſti reſuſcitati ex mortuis, noſtra etiam corpora olim reſurgant & fiant conformia glorioſo corpori Chriſti, Philip.3. Vnde Paulus: Si Chriſtus reſurrexit, & nos reſurgemus, vt fruamur perpetua præſentia corporis Chriſti in omni æternitate. Vnde quidam veteres hanc cœnam vocarunt viaticum, quia admonebat ante mortem ſumentes hanc cœnam, quod Chriſtus eſſet ipſis via ex his ærumnis & calamitatibus huius uitæ ad æternam beatitudinem.

Quam habet cœna ſignificationem

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

tionem reſpectu omnis temporis?

Quod ſit perpetuum fauoris Dei erga homines teſtimonium, nulli mutationi obnoxium, nulla vetuſtate corrumpendum. Atq; hac de cauſſa hæc cœna ab ipſo domino nouum teſtamentum vocatur, vt quod nulli vetuſtati unquam obnoxium futurum ſit.

Age dic breuiter quid ſit nouum teſtamentum.

Nouum teſtamentum eſt fœdus æternum inter Deum & hominem, ſancitum morte Chriſti teſtatoris de gratia Dei, remiſſione peccatorum, & donatione vitæ æternæ promiſſæ omnibus gentibus & populis, in hunc Ieſum Chriſtum crucifixum credentibus. In hac definitione ſunt quinque puncta, quæ in omni teſtamento conſideranda ſunt, Quorum primum eſt teſtator Chriſtus. 2. Hæreditas. 3. Scripti hæredes, id eſt, omnes fideles. 4. Mors teſtatoris. 5. Conditiones ſeruandæ à ſcriptis hæredibus, nimirum vt certo ſtatuant ſibi hæreditatem obuenturam ex gratuita promiſſione teſtatoris. Fides ergo ſola facit, ut quis inter hæredes ſcriptos numeretur: Con-

trà, ſola diffidentia facit vt homines hac hæreditate excidant & excludantur.

DE TERTIO.

Quænam eſt vera & legitima hominis probatio ante ſumtionem cœnæ?

Paulus dicit: Probet autem quiſque ſeipſum, & ita de pane illo edat, & de poculo bibat. Nam qui edit & bibit indigne, iudicium ſibi edit & bibit. Ex hiſce Pauli verbis quam ſit neceſſaria probatio ante huius cœnæ ſumtionem intelligitur, & quod hæc cœna tantum porrigenda ſit ijs, qui ſe probare poſſunt.

Dic qualiſnam hæc probatio eſſe debeat.

Huius probationis tres circumſtantiæ ſunt perpendendæ. 1. Quiſnam ſe probare debeat. 2. Quid probari oporteat. 3. A quo hæc probatio fieri debeat.

Quis ſe probare debet?

Qui

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Qui ſe ad ſacræ huius cœnæ ſumtionem comparat. Qui enim, vt ſupra dictum eſt, edit indigne non diiudicans corpus Domini, iudicium ſibi edit & bibit. 1. Corint. 11.

Quid probari in eo oportet?

Hoc Paulus 2. Corinth. 13. explicat his verbis. Vos ipſos tentate num ſitis in fide, vos ipſos probate. An non cognoſcitis vos ipſos, quod Chriſtus in vobis eſt? niſi ſicubi reprobi eſtis. Hæc Antitheſis illuſtris eſt, qua probati & reprobi opponuntur. Vt enim probatos dicit eos, qui in fide ſunt & Chriſtum in ſe habitantem ſentiunt: ita reprobos eos ſtatuit, qui fide carent & Chriſtum in ſe habitantem non ſentiunt. Quare iuſta probatio & examen in hoc conſiſtit, vt vere ſentiatur fides & Chriſti præſentia in nobis, idq; ex virtute ſpiritus eiuſdem nos ad pietatis ſtudium excitantis. Is proinde vere probatus eſt, qui reuerenter in timore Dei, in vera pœnitentia, in vera fiducia, & cum pio propoſito ad hanc cœnam accedit.

A quo hoc examen fieri debet?

Paulus reſpondet: Probet ſeipſum homo. Nemo enim melius & certius iudicare poteſt, an ſit in fide, quàm quiſque de ſeipſo.

Quid audio? an non requiritur neceſſario confeſsio & abſolutio?

Confeſſio quæ fit Deo, qui ſolus credentem abſoluit, ſemper eſt neceſſaria: Verum aliter iudicandum eſt de confeſſione auriculari & abſolutione, quæ à ſacerdote annunciatur.

Dic clarè quid ſentias de confeſsione auriculari, neceſſaria ſit, nec ne?

Si eſſet omnino ad hoc examen neceſſaria, Paulus nequaquam dixiſſet, Probet ſeipſum homo. ſed ita potius, quiſq; probetur per alium, quod ſane fieri nequit. De confeſſione ergo ex verbo ſic ſentio: Si adſit vera fides & pœnitentia, non opus eſt alio confeſſionis genere, quam qua ſancti homines Dei, Dauid, Manaſſes, Petrus, veniam de maximis ſceleribus impetrauerunt à ſolo Deo, qui ſolus peccata condonare & delere poteſt. Quare ad aliam nemo cogi debet autoritate verbi Dei, niſi quis forte totam Eccleſiam offenderit. Tum enim ex mandato Dei tenetur, vt confeſſione publica Eccleſiæ reconcilietur.

Quid

Quid ergo ſentis de confeſſione in noſtris Eccleſijs recepta?

Ad hanc confeſſionem mandato diuino non ſimpliciter obligamur, quemadmodum oſtenſum eſt: Verum, quia eſt pio conſilio propter diſciplinam quandam retinendam recepta, nemo eam contemnere debet, niſi ordinis & diſciplinæ contemtor haberi velit.

Ad quid hæc confeſſio vtilis eſt?

Multum ſane habet vtilitatis. Primum enim ea inſtituuntur rudes & ignari, qui Chriſtianæ religionis myſteria nondum norunt. Deinde in hac confeſſione iuuenum & adoleſcentum exploratur profectus. Nam boni paſtoris eſt non ſolum publice docere, verumetiam Pauli exemplo domatim experiri, quantum auditores ſui in pietatis doctrina profecerint. Tum in hoc examine exigitur ratio fidei ab ijs, de quorum fide & religione iuſta poteſt eſſe dubitatio. Præterea in hoc colloquio, doctrina, conſilio, & conſolatione iuuantur, quorum perplexa eſt conſcientia, & premitur aliquo ſcrupulo, qui eam
reddit

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

reddit inquietam. Hi recte ſibi conſulunt, ſi ad ſuos ſe paſtores, aut alios quoſpiam viros bonos recipiunt, vt erudiantur ac conſolationem capiant. Propter hæc quatuor hominum genera confeſſio priuata in noſtris Eccleſiis retinetur: vbi tamen nemo cogitur ad enumerationem peccatorum, quemadmodum in Papatu factum eſt.

Videturne hæc confeſsio neceſſaria propter abſolutionem?

Qui vult ſcire quid ſit vera abſolutio, debet prius cogitare quid ſit peccatum, & inde abſolutionis veram definitionem petere.

Age hoc explicacius dicito.

Cum peccatum ſit defectus à lege, & voluntate Dei cum obligatione ad æternam mortem & damnationem, Abſolutus abſque dubio is dicendus eſt, qui credit promiſſioni gratuitæ. Nam is liber eſt ab obligatione mortis & damnationis, iuxta illud: Qui credit in filium habet vitam æternam. Proinde vera Abſolutio eſt liberatio hominis credentis ab obligatione ad æternam mortem & damnationem.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Eſtne igitur abſolutio priuata contemnenda?

Nequaquam: Prodeſt enim etiam priuatim omnibus Euangelium audire, quo annunciatur remiſſio peccatorum credentibus. Nam tum demum aperitur regnum celorum, cum Euangelium annunciatum fide recipitur. Sunt enim hæ duæ claues Eccleſiæ, verbum & fides: prædicatio verbi de remiſſione peccatorum impetranda per Chriſtum vna clauis eſt ad aperiendum regnum celorum, quod ſi is qui audit, adiungit veram fidem, accedit etiam clauis altera. His ergo duabus clauibus recluditur regnum celorum, & impetratur condonatio peccatorum.

An non Chriſtus dicit: quorum peccata ſolueritis, ſoluta erunt. Item: dabo tibi claues regni celorum?

Chriſtus poſt reſurrectionem ſuam emittens Apoſtolos hiſce verbis: Euntes prædicate Euangelium omni creaturæ, & qui crediderit ſaluus erit, interpretatur claues, quas tradidit Eccleſiæ, nihil aliud eſſe, quàm prædicationem Euangelij

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

& fidem prædicati Euangelij. Hoc tantum addo, quod voce miniſtri ſæpe infirmitati fidei ſuccurratur.

An non miniſtri quoque abſoluunt?

Abſoluunt, vt dictum eſt, prædicando Euangelium de remiſſione peccatorum: non virtute, aut conceptæ abſolutionis forma, aut impoſitione manuum. Nam iſte ritus abſoluendi prorſus ignotus erat puriori Eccleſiæ.

Quid ergo miniſter verbi ei, qui ſe accedit confitendi gratia, dicet, ſeu quomodo eum abſoluet?

Non inutile fuerit hac aut ſimili forma vti. Cum mi fili non ſolum te peccatorem & reum agnoſcis, ſerioque doles, quod Deum tuis horrendis peccatis offenderis: Verum etiam credis promiſſioni Euangelij de remiſſione peccatorum, & voci Chriſti pronunciantis eum qui credit habere vitam æternam, et promittentis ratum fore in celo, quicquid ſolutum fuerit in terra, Ego teſtor te remiſſionem peccatorum tuorum habere, quam

quam tibi vice Chriſti annuncio, atq; adeo vt miniſter Dei te abſolutum pronuncio in nomine patris, & filij, & Spiritus ſancti, Amen. Vade in pace, & noli amplius peccare. Hic ſiue manum capiti imponat, ſiue non, nihil refert, modo abſit ſuperſtitio.

DE QVARTO.

Quæ eſt vera & ſalutaris meditatio huius ſacræ cœnæ?

Cum hæc Chriſti cœna ſit noſtræ per victimam Chriſti redemtionis ſacramentum, Primum in mentem communicantibus venire debet cauſſa mortis Domini, nempe peccatum noſtrum, propter quod nos fuimus obnoxij æternæ iræ & morti. Mortuus eſt enim, vt Paulus inquit, dominus propter peccata noſtra: Et 2. Corinth. 5. Eum qui non nouit peccatum, pro nobis fecit peccatum, vt nos fieremus iuſticia Dei in ipſo. 2. Cum cogitatione peccati ſimul cogitandus eſt finis victimæ corporis & ſanguinis Domini in ara crucis peractæ, qui eſt noſtri redemtio à iure peccati & mortis. 3. Cum his ſimul cogitandum, quanta fuerit ira Dei aduerſus peccatum, quod

quod peccatum non potuerit vllis hoſtijs expiari, niſi vnigeniti filij Dei, qui pro nobis factus eſt λύτρον. 4. Cauſſa impulſiua duplex huius victimæ cogitanda eſt, nimirum inenarrabilis miſericordia Dei volentis nos in gratiam recipere propter filij ſatisfactionem, & amor filij qui natura humana aſſumta voluit fieri victima, & in ſe deriuare iram æterni patris, pœnam pro peccatis humani generis ſuſtinere dignatus. Hæc meditatio eſſe debet, & totius Eccleſiæ & ſingulorum membrorum in Eccleſia. Nam cum Dominus iubet hanc cœnam fieri in ſui recordationem, requirit ſerio, vt hæc cœna ſit & publica & priuata recordatio: vtraque requirit earum rerum meditationem ſeriam, de quibus dixi. Hinc accenditur fides, inuocatio, gratiarum actio, & alij motus pij. Atq; ita hic vſus cœnæ dulciſſima σπονδὴ eſt, in qua & ipſe filius Dei nobiſcum fœdus facit, quod nos clementer recipiat, & nos viciſſim cum eo fœdus facimus, quod ei credamus & beneficia eius grati accipiamus. Facit & inter ſe fœdus Eccleſia, oſtendit confeſſionem, conſenſum, concordiam, obligat ſe ad mutuam caritatem. Breuiter, ſe totam Chriſto cariſſimo ſponſo ſubijcit, omnia poſtponens obœdientiæ erga ipſum, qui non ſolum ſua morte contemtiſſima voluit nos à morte æterna liberare: verumetiam ſua paterna ſtorga dignatus eſt nos ſuo ſanguine paſcere ad vitam æternam.

DE

DE QVINTO.

Quia multi ſunt prophanatores huius ſacræ cœnæ, rogo vt me breuiter inſtituas, ne iſtorum labe inficiar.

Prophanatores cœnæ dominicæ vulgo vocantur ſacramentarij, quorum non eſt vnum genus. Semper enim in Eccleſia multi fuerunt, qui hanc ſacratiſſimam cœnam prophanauerunt. Hoc loco decem genera recitabo, quorum etiam errorem euidentibus rationibus refellam. Sunt autem hæc genera. Primum genus eorum eſt, qui monſtroſo nomine Tranſſubſtantiatores dicuntur. Secundum genus Magicorum eſt. Tertium eorum, qui ſacrilege alteram ſacramenti partem laicis auferunt. Quartum genus eſt eorum qui ἀρτολατρείαν, ſeruationem panis & eius circumgeſtationes defendũt. Quintum genus eorum, qui ſacrificium inde pro viuis & mortuis faciunt. Sextum genus eorum, qui docent ſacramenta per ſe gratiam conferre. Septimum genus eſt eorum, qui furenter præſentiam domini in cœna negant. Octauum genus eorum, qui aſſerunt temere ſacramentum noui teſtamenti teſſeram tantum profeſſionis ſeu Chriſtianiſmi externam eſſe. Nonum genus eorum, qui ne-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

gant impudenter veram Chriſti humanitatem poſt reſurrectionem circumſcriptam eſſe, idq; ideo vt præſentiam corporis & ſanguinis in cœna tueantur, qui ſane cum vnum errorem fugiunt in alium præcipitantur. Poſtremum genus eorum, qui vtuntur ſacramentis vel ſine fide, vel cum fide ſine debita reuerentia, quam tantum myſterium requirit.

Quos vocas tranſſubſtantiatores?

Μετουσιάστας qui dicunt naturas mutari, id eſt, panis ſubſtantiam in corporis ſubſtantiam, & vini ſubſtantiam in ſanguinis ſubſtantiam conuerti. Verum manere elementa panem & vinum non mutatis naturis panis & vini, ſed tantum in ſacrum vſum deſtinatis, conuincunt verba apoſtoli. 1. Corinth. cap. 10. Panis quem frangimus nonne communicatio corporis Chriſti eſt? Deinde ſi mutaretur, ſeu vt papiſtæ (ſicut à Toma loqui didicerunt) tranſſubſtantiaretur ſubſtantia elementorum in naturam corporis & ſanguinis nequaquam haberet rationem ſacramenti. Nam ad ſacramenti integritatem requiritur ſigni externi propria natura: vt, arbor vitæ vera erat arbor: Arcus celeſtis, verus erat arcus: præciſio cutis in circumciſione, vera erat præciſio: Petra in

deſerto,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

deſerto, vera erat petra: Man, verum man erat: Agnus phaſe, verus erat agnus: ſanguis vaccæ ruffæ, verus ſanguis erat: aqua baptiſmi, vera eſt aqua, & ſic de aliјs.

At virga Moſis in colubrum, & aqua in Cana in vinum conuerſa eſt?

Illic cum naturarum mutatione etiam proprietates mutatæ ſunt, quod in ſacra cœna non fit. Nam hic manent proprietates panis & vini, quemadmodum omnium experientia teſtatur.

At multa ſunt miracula edita, quæ aliud uidẽtur docere?

Miracula iſta non ſunt vere miracula, ſed tantum quædam præſtigiæ Satanæ, quibus errorem idololatricum conatur confirmare. Emanauit, vt dicunt, ſanguis de pane à Iudæis cultro vulnerato. In pago Falſtriæ Kypinga fures qui panem iſtũ cum ſuo argenteo ergaſtulo furati ſunt, in terram ſacrilegio commiſſo ad genua vſq; demerſi ſunt, et etiamnum veſtigia apparent. Murus quoq; tranſeuntibus eſt fractus. Hæc fuerunt diaboli quædam artificia, de quibus Spiritus Dei prædixit in Paulo: Quia non credunt veritati, dabit Deus illis efficacem errorem, vt credant mendacio. Cur

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

autem his præſtigijs Satan mundum illuſerit manifeſtum eſt. Primum enim confirmauit creaturam adorandam eſſe. Deinde furtum ſacrilegorum ſtabiliuit, qui alteram cœnæ partem eamq; præcipuam, quæ teſtamenti nomine ſignatur, ſurripuerunt. Præterea teſtatur idem Eccleſia purior. Nam inter aliós Gelaſius, qui vixit anno Domini 486. ita ait. Certa ſacramenta quæ ſumimus corporis & ſanguinis Domini diuina res eſt, propter quod & per eadem diuinæ efficimur conſortes naturæ, & tamen eſſe non deſinit ſubſtantia, vel natura panis & vini. Et Auguſtinus ait: Accedit verbum ad elementum, & fit ſacramentum. Non dicit hic ſanctus pater verbum tollere elementum, ſed accedere elementum, ita vt vtrunq; maneat ſaluum, verbum videlicet et elementum.

Quos vocas magicos?

Qui inſuſurrãtes verba elementis, & fœtidi halitus virtute putant conſecrationẽ fieri, & gloriantur de potentia ſacrificulorũ raſorum et vnctorũ, ꝙ quinq; verbis poſſint Chriſtum de celo deducere. Nã vt ſint quinq; verba impari numero, magicam ſuperſtitionem confirmantes, addunt, enim, & dicunt afflando pani: Hoc eſt enim corpus meum.

Quid? an non horum verborum virtute fit conſecratio?

Conſecra-

Conſecratio panis & vini non fit aliter, quam conſecratio aquæ baptiſmi. Nam vt hæc conſecrata dicitur cum vſui baptiſmi applicatur. Ita panis & vinum deſtinata cœnæ Domini conſecrata ſunt, idq; virtute ſacerdotis ſummi Dei, & hominis Ieſu Chriſti, qui baptiſmum & cœnam inſtituit. Nihil enim aliud conſecrare eſt, quam rem communem & prophanam ſacro vſui dedicare. Hæc conſecratio proinde fit obœdientia erga Chriſti inſtitutionem per prædicationem beneficiorum Chriſti, per preces & gratiarum actionem, & per pium vſum huius ſacratiſſimæ cœnæ. Nec aliud vult Auguſtinus cum dicit: Accedat verbum ad elementum.

Cur ſacramentarios vocas, qui alteram partem ſacramenti cœnæ laicis auferunt?

Quia quod Dominus commune vult eſſe omnibus, illi ſolis ſacrificulis ſacrilege proprium eſſe volunt. De calice enim, quem auferunt, dicit aperte Dominus: bibite ex hoc omnes. Et Epiſcopus quidam Romanus Gelaſius nomine ita ait: Comperimus autem quod quidam ſumta tantum corporis portione à calice ſacri cruoris abſtineant, qui procul dubio, quia neſcio qua docentur religione aſtringi, aut integra ſacramenta percipiant, aut

ab integris abſtineãt, quia diuiſio vnius eiuſdemq; myſterij ſine grandi ſacrilegio non poteſt fieri.

Cur inter ſacramentarios numeras eos qui panem conſecratum reſeruant, circumgeſtant, & ſe coram eo religioſe proſternunt?

1. Quia eſt contra verbum Dei. Vetat enim verbum, ne cultus Dei ſine eius mandato inſtituatur, Matth. 15. Fruſtra me colunt docentes doctrinas mandata hominum.

2. Eſt ἐθελοθρησκεία damnata Deut. 12. Non facietis ſinguli quod ſibi rectum videtur, & rurſus: Quod præcipio tibi hoc tantum facias Domino, nec addas quicquam nec minuas.

3. Eſt horrenda idololatria. Nam ex pane idolum faciunt quod adorant.

4. Vetus Eccleſia hunc morem ignorauit. Ita enim Clemens ait: Certe tanta holocauſta in altari offerantur, quanta populo ſufficere debeãt, quod ſi remanſerint, in craſtinum non reſeruentur.

5. Pugnat cum natura Sacramenti. Nam panis non magis eſt ſacramentum, cum non à communicantibus ſumitur, quam aqua cum ea nemo

abluitur

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

abluitur aut baptizatur. Quare non magis ἀρτολατρεία, quam hydrolatria ferenda eſt.

Quomodo conuincis eos ſacramentarios eſſe, qui cœnam ſacrificium eſſe dicunt pro viuis & mortuis?

Quia prophanant ſacramentum. Horum enim errorem primum confutat inſtitutio ipſa. Nam dominus ſuum corpus edendum, & ſuum ſanguinem bibendum uiuis tantum præbuit.

2. Confutat iſtum errorem finis cœnæ. Cœnam enim eis commendauit, qui ea vti poſſint in ſui recordationem.

3. Quia cœna non eſt ſacrificium, ſed tantum quædam ſacrificij recordatio.

4. Quia nullum ſacramentum ex opere operato valet, ſed tantum efficax eſt, cum fide recipitur, quemadmodum & verbum.

5. Manifeſte iſti errori refragatur ſcriptura, quæ teſtatur Chriſtũ vna oblatione ſemel tantum facta, conſummaſſe in æternum ſanctificandos.

6. Vbi eſt peccatorũ remiſſio, iam nõ eſt oblatio pro peccato: Quod aũt patres interdum cœnã vocant hoſtiã, victimam, holocauſtũ, hoc faciunt, quia cœna Domini eſt victimæ victimarũ recordatio.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Cur inter ſacramẽtarios numeras eos, qui dicunt ſacramenta per ſe cõferre gratiã?

1. Quia id quod ſolius Dei eſt, impie creaturis tribuunt. 2. Quia hac ratione plus ſacramento tribuitur, quam verbo. Impium igitur eſt aſſerere ſacramenta per ſe gratiam conferre. Interim tamen non reprehendo, ſi quis dicat, ſacramenta conferunt gratiam, hoc ſenſu, Sacramenta conferunt gratiam, hoc eſt, Deus confert gratiam per ſacramentorum diſpenſationem, ſi vera fide percipiantur. Vt enim verbo: ita & ſacramento offertur gratia, ſed fide recipienda.

Quid habes contra illos, qui negant præſentiam Chriſti in cœna?

Hi, quia manifeſte pugnant cum Chriſti inſtitutione & perpetuo purioris Eccleſiæ conſenſu, potius deflendi ſunt quam confutandi. Deinde ſupra ſatis oſtendimus veritatem corporis & ſanguinis Domini in cœna.

Quomodo refellis eos qui dicunt

cunt ſacramenta tantum eſſe externam teſſeram Chriſtianiſmi?

Hi Anabaptiſtæ ſunt multis alijs horrendis erroribus præcipitati in extremam miſeriam & damnationem. Quare & illorum furor eſt execrandus, præſertim cum Paulus illorum inſaniam confutat. Vide ſupra quæ diximus de ſignificationibus cœnæ, cur videlicet dicatur communio.

Quid dicis de illis qui dicũt Chriſti humanitatem eſſe vbique cum diuinitate?

Hi, vt errorem vitent illorum qui negant nos vere participare carnem & ſanguinem Domini in cœna, in hunc horrendum errorem incidunt, quod aſſerant humanitatem Chriſti eſſe vbiq; cum diuinitate, quorum ſententia ſupra in ſymbolo in articulo de Aſcenſione clariſſime refutatur. Et angelus Domini aperte mulieribus dicit: Surrexit non eſt hic. Hic ſane aut angelus Dei mentitur, quod horrendum eſt cogitatu, aut illi falluntur, qui dicunt humanitatem Chriſti eſſe vbiq; cum diuinitate, qua omnia replet & vbiq; adeſt. De-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

inde Paulus ad Philip. 3. aſſerit noſtra corpora fore conformia glorioſo Chriſti corpori. Sed quis audet aſſerere noſtra corpora fore infinita, vt ſint vbique, qua ſane ratione tolleretur humanæ naturæ veritas. Proinde neq; corpus Chriſti infinitum eſt effectum poſt reſurrectionem. Præterea ſancti patres fatentur Chriſti corpus circumſcriptum eſſe. Nazianzenus enim eundem Chriſtum pronunciat. περίγραπτον καὶ ἀπερίγραπτον, ἐπίγειον & οὐράνιον, χωρητὸν καὶ ἀχώρητον. Ea eſt enim diuerſarum naturarum humanæ & diuinæ diuerſitas, quam quia Eutychiani ſuſtulerunt, iuſte hæreſeos damnati ſunt.

Quomodo ergo aſſeritur à catholicis quod corpus Chriſti & ſanguis ſit vere in cœna?

Verum corpus et verus ſanguis Chriſti adſunt in cœna vna cum pane & vino, non quidem naturæ coniunctione, ſed ſacramentali. Nam non eſſe carnalem, nec incluſionem corporis in pane, ſanguinis in vino, ita vt locus, et corpus ſe mutuo contingant, locusq; cedat corpori, teſtatur cum ſanctis patrib. etiam Lutherus. Quare ad hanc ueram corporis & ſanguinis Chriſti in cœna preſentiam nequa-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

nequaquã requiritur, vt humanitas Chriſti ſit vbique cum diuinitate, ſed hoc ſufficit credere, quod quemadmodum in cœnæ inſtitutione ſedet dominus circumſcripto corpore, & nihilominus exhibuit diſcipulis corpus ſuum edendum, & ſanguinem ſuum bibendum, idq; veraciter, iuxta verba cœnæ: Hoc eſt corpus meum, et hic eſt ſanguis meus: Ita iam in gloria maieſtatis ſedens porrigit communicantibus manib. miniſtrorum (ea eſt ipſius diuina virtus & potentia) corpus ſuum & ſanguinem. Vnde latina Eccleſia precari ante communionem ſolita eſt: Surſum corda habemus ad Dominũ. Quemadmodum ergo in prima cœnæ inſtitutione diſcipuli oculos in dominum intentos habuerunt, qui ſedens ad menſam porrexit ſuam ſacram cœnam: Ita nos quoq; leuare corda noſtra in celum debemus ad eundem, qui iam in gloria maieſtatis ſedens porrigit in cœna manibus miniſtrorum communicantibus uerum ſuum corpus & uerum ſuum ſanguinem, vt ſit cibus & potus interioris hominis, quo ille alitur, augeſcit, & creſcit ad vitam immortalem. Vnde Bernhardus de ſacramento cœnæ verba faciens ita ait: Cibus iſte non eſt ventris ſed mentis. Non eſt enim datus ad ruinas huius vitæ, quæ vapor eſt ad modicum manens, ſed ad æternam vitam animæ conferendam. Et ſicut aqua in Baptiſmo aſperſa, functa eſt ſuo munere: Ita panis comeſtus, & vinum hauſtũ in

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

ſacratiſſima cœna, ſuo quoq; perfuncta ſunt munere: Verum vis ſpiritualis fide poſſidetur, & retinetur veritas corporis & ſanguinis Domini.

Quare ſacramentarios vocas eos qui vtuntur ſacramento, vel ſine fide, vel abſq; debita reuerentia?

Quia vtriq; prophanant ſacratiſſimam Domini cœnam. Qui enim fide vacui ſunt, prophani exiſtunt, ad quos hæc cœna non pertinet: hi ſibi manducant & bibunt in iudicium damnationis, ſicuti & verbum audiunt ſibi in iudicium damnationis. Deinde qui fidem quidem habent, ſed accedunt abſque debita reuerentia, comedunt & bibunt indigne ſibi in iudicium caſtigationis ſeu correptionis, quemadmodum Corinthios feciſſe teſtatur Apoſtolus. Nam illi graui peſtilentia propter irreuerentiam erga hoc ſacramentum puniti ſunt. Ad eundem modum ſi fide præditus legit, aut audit verbum abſq; debita reuerentia et timore Dei, legit & audit ſibi in iudicium correptionis & caſtigationis. Nam huiuſmodi irreuerentiam verbi & ſacramentorum punit Deus etiam in ſanctis, ſed corporalibus pœnis.

DE

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

DE MISSA PAPISTICA.

Cum apud pios iam male audiat miſſa papiſtica, age eius rei cauſas expone.

Intereſt ſane omnium piorum fugere horrendas ſacræ cœnæ prophanationes, & ſacrilegam abominationem, quæ in ſacræ cœnæ locum erecta eſt, quam ſane magis abominandam & execrandam arbitror, quam βδέλυγμα *illud quod Antiochus in templo Hieroſolymitano poſuit. Recitabo itaq; cauſas octo, quare papiſtica miſſa merito omnibus pijs inuiſa eſſe debeat. Prima: Miſſa papiſtica eſt ad turpem quæſtum & nundinationem proſtituta, quod omnes cordati norunt, qua prophanatione nulla maior inueniri ab ipſo Satana huius nundinationis architecto potuit.*

Secunda: Cœna quam Dominus inſtituit ſuæ voluntatis perpetuum teſtimonium ſacrilege mutilata eſt, ſublato vſu ſacri calicis.

Tertia: Miſſa iſta papalis cœnam in alienam formam conuertit, vt vnus ſeorſum epulum ſuum habeat, abolita communicatione, quod ſane perinde eſt, ac ſi vnus ſubinde ſeipſum ſacro baptiſmate ablueret, qua quidem abominatione, quid quæſo poteſt dici fœdius?

Quarta: In miſſa papali nulla fit myſterij expoſitio,

poſitio, ſed murmur incantationi magicæ, & nefandis gentium ſacris potius quam domini inſtituto conueniens. Iuſtinus martyr refert ritum ſimilem ſeruatum fuiſſe olim in ſacris ſolis (quem μίθραν ſacerdotes ipſius vocarunt) In his ſacris vſus panis & aquæ fuit, ſed nulla vox à ſpectatoribus audiebatur, niſi hæc. ἢ ἐπίςασθε ἢ μαθεῖν δύνασθε. hoc eſt, aut noſtis, aut diſcere poteſtis. Ab his ſacrificulis Solis ſuam miſſandi legem & non à Chriſto accepiſſe Papiſtas luce clarius eſt.

Quinta: Habet miſſa illa infinitas ceremonias, partim ineptiarum hiſtrionicarum, partim ſuperſtitionis plenas, quibus manifeſte fœdari ſacram cœnam vel pueris pie educatis notum eſt.

Sexta: Diabolicum figmentum ſacrificij extreme abominandum eſt. Quis enim qui vel micam veritatis Euangelicæ habet, non videt iſtud figmentum manifeſtam in Chriſtum blaſphemiam in ſe continere.

Septima: Miſſa iſta culinaria ad miſeros homines carnali fiducia inebriandos aptatur, & tanquam expiatio Deo opponitur, adeo vt homines hoc amuleto putent ſe expellere omnes noxas, idq; ſine fide & pœnitentia, quin etiam ter ſtulti homines auditu miſſæ ſeu potius inſpectione hiſtrionicæ ſaltationis armari ſe putant, & aduerſus Deum tanquam tuto præſidio muniti, multo licentioſius peccare audent, & obſtinatiores reddũtur.

Octaua

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Octaua: In Miſſa papiſtica idolum adoratur loco Chriſti, prophana & Ethnica ſanctorum inuocatio fit. Verum, vt rem totam vno verbo complectar: Miſſa iſta papiſtica vtut ſpecioſa in hypocritarum oculis apparet, omni abominationum genere ſcatet. Quam abominationem, etſi vident Pontificij, tamen eam gladio & igne tuentur. Nam ea abolita vident magnum periculum ſuis honoribus & culinario Deo imminere. Quare pij potius ſint cum Chriſto contemtibiles, quam gloria & diuitijs abundent cum diabolo & eius Toparcha, quem Paulus filium perditionis, & Iohannes Antichriſtum appellat.

Si ſic ſentiendum eſt de miſſa papiſtica, videtur quod multis centenis annis non fuerit rite celebrata cœna dominica in mundo.

Hoc quidem obijciunt papiſtæ, ſed falluntur, dum nuſquam cœnam in vero vſu fuiſſe, ſi apud ſe non fuit, aſſerunt. Nimis enim anguſtis limitibus claudunt Eccleſiæ pomeria, cum ea ſparſa ſit per vniuerſum orbem, teſte Chriſto, cuius ſolius teſtimoninm oppono omnibus et papiſtis et diabolis. Verum ſi quæris, vbi nam fuerit Eccleſia extra

papæ

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

papæ ditionem, Reſpondeo: Multi fuerunt pij in externa ſocietate papiſtarum, qui etſi cœnæ vſu priuati erant: tamen fundamenta religionis & articulos fidei recte intellexerunt. Deinde in Turcia, in Arabia, in Perſia, in Aegypto fuerunt inde vſq; à temporibus Apoſtolorum, & ſunt hodie Eccleſiæ, etſi grauem ſuſtinent tyrannidem, non ſecus atque populus Dei in Aegypto olim. Verum ne vana referre videar, aſſcribam deſcriptionem cœnæ ſeu miſſæ, qualis in Arabia & Aegypto hodie, vbi Chriſtiani ſunt, celebratur.

Dic quæſo diſtincte de ritu miſſæ quem in Ægypto ſeruari dicis.

Ante triennium fuit hic vir ſenex & grauis, miſſus à Conſtantinopolitano Patriarcha, Demetrius nomine, natione Theſſalonicenſis, qui mihi multa de religione Chriſtianorum degentium inter Turcas narrauit: Et quia in nobiliſſima illa Aegypti ciuitate Cairo, quæ & Miſrim dicitur, vixerat decennium, eius Eccleſiæ ritum ex Arabia translatum in celebranda miſſa mihi expoſuit, cuius narrationem hoc pacto diſtinxi.

1. Habent in Cairo Chriſtiani multa templa (omnia inſignita Luna Falcata, quæ eſt Turcicum in-

cum inſigne) ſed ſine campanis (humana enim voce vocantur ad ſacra) & ſine idolis, niſi quod picturas hiſtoricas ex veteri & nouo teſtamento in parietibus templorum habeant depictas.

2. Antiochenus paſtor eſt illorum patriarcha, qui, vt agnoſcatur Patriarcha eſſe, pileum latum (in cuius medio eſt crux rubra) ſui muneris inſigne in capite geſtat.

3. Quatuor vicibus in anno, nempe die natiuitatis Domini, die reſurrectionis, die pentecoſtes, & 15. die Auguſti communicant omnes Chriſtiani, qui illic ſunt ſub vtraq; ſpecie: non eſt diſcrimen laici & ſacerdotis, ſed eadem myſteria porriguntur vtriſque.

4. Miſſæ celebratio hoc modo fit: Sacerdos induit albam & pallium noſtro fere more, niſi quod cruces rubras quatuor habeat in veſte ſacerdotali, in dextro brachio vnam, in ſiniſtro alteram, in pectore tertiam, quartam in dorſo, vt quocunq; ſe vertat, inſignia Chriſti ſummi ſacerdotis contemplanda exhibeat.

5. Sacerdos ita in ſacrario ornatus prodit, & mox ad populum conuerſus verba hæc alta voce, vt exaudiri poſsit ab omnibus qui adſunt, pronuntiat. εὐλογημένη ἡ βασιλεῖα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. hoc eſt, benedictum regnum patris, & filij & ſpiritus ſancti, & ſemper, & in ſæcula ſæculorum:

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

& reſpondet totus populus, ἀμὴν, amen.

6. *Huic confeſſioni mox precationem ad trinitatem ſubiungit, ad quam populus totus Amen reſpondet.*

7. *Finita precatione canitur à populo:* ἅγιος ὁ θεὸς, ἅγιος ὁ ἰσχυρὸς, ἅγιος ὁ ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς, *hoc eſt, Sanctus Deus, ſanctus fortis, ſanctus immortalis, miſerere noſtri.*

8. *Huic cantioni ſubiungitur lectio ex ſcriptis Apoſtolicis primum græce, deinde arabice, quia plerique Chriſtiani qui illic ſunt ex Arabia ſunt translati.*

9. *Canitur Hallelu Iah.*

10. *Euangelium legitur græce, deinde arabice.*

11. *Finito Euangelio canitur à toto cœtu carmen quod Cherubim vocant.*

12. *Carmine Cherubim finito, fit concio à ſummo miniſtro, idq; fere ad horam. Nunquam enim vlla concio ſe vltra horam extendit.*

13. *Finita concione recitantur cœnæ verba in ipſo ſuggeſto, idq; tantum in quatuor feſtis, de quibus ſupra ad tertium numerum dixi.*

14. *Reuerſus à ſuggeſto ad menſam, quæ in medio templi ſita eſt, ad populum ſe conuertit ſacerdos hæc verba pronuncians,* πᾶσα δόσις ἀγαθὴ, καὶ πᾶν δώρημα τέλειόν ἐστι ἀπὸ τοῦ πατρὸς φώτων ἄνωθεν καταβαῖνον. *Omnis donatio bona, & omne donum perfectum deſcendit celitus à patre luminum.*

15. *Sa-*

15. Sacerdos diſtribuens ſacramentum cœnæ, ſingulos communicantium hiſce verbis alloquitur, λάβε χάριν παρὰ κυρίου, καὶ ἐλεημοσύνην παρὰ θεοῦ σωτῆρος ἡμῶν. id eſt, accipe gratiam à Domino, & miſericordiam à Deo ſaluatore noſtro.

16. Ad hæc reſpondet qui accipit ſacræ cœnæ myſteria: τοῦ δείπνου σου τοῦ μυστικοῦ υἱὲ θεοῦ κοινωνόν με παράλαβε. οὐ μὴ γάρ σε ἀρνήσω, οὐ φίλημά σοι δώσω, καθάπερ ὁ Ἰουδας, ἀλλ᾽ ὡς ὁ λῃστὴς ὁμολογῶ σοι· μνήσθητί μου κύριε ἐν τῇ βασιλείᾳ σου, hoc eſt, Cœnæ tuæ myſticæ fili Dei fac me participem. Nequaquam enim te negabo, nec oſculum dabo ſicut Iudas, ſed veluti latro te confitebor: memento mei Domine in regno tuo.

17. Nihil canitur inter communicandum, ſed omnes ſpectatores ſingulari deuotione meditantur hæc ſacra myſteria.

18. Communicatione finita, additur gratiarum actio cum precatione, & vertens ſe ad populum ſacerdos in hunc modum benedicit populo, ἡ εὐλογία τοῦ κυρίου ἐφ᾽ ὑμᾶς, benedictio Domini ſuper vos, & reſpondet totus cœtus, Amen. Hæc de Miſſa retulit Demetrius, quæ quatuor anni vicibus celebratur, quemadmodum ſupra admonui. Verum in quotidianis conuentibus hunc morem habere Chriſtianos retulit idem Demetrius. Omnium primum orditur ſacerdos à benedictione, vt in miſſa. 2. Fiunt preces publicæ, recitatur aliqua lectio ex ſacris literis, & fit breuis concio. 3. Diſtribuitur, preci-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

bus finitis, ſine vino panis: hunc panem dicunt non eſſe corpus Domini, ſed tantum dari in ſignũ mutuæ fraternitatis, vt hoc ſymbolo admoniti ipſorum animi coaleſcant, qui de eodem pane participant. 4. Hoc percepto pane populus cum hac benedictione, ἡ εὐλογία τοῦ κυρίου ἐφ᾽ ἡμᾶς, *dimittitur.*

ORATIO AD CHRISTVM.

DVlciſsime Domine Ieſu Chriſte fili Dei, ſine tua gratia mens noſtra denſiſsimis offunditur tenebris: Affectus omnes in flammas cupiditatum ferũtur: Voluntas mentis caligine inuoluta affectuum impetu abripitur: deniq; omnes actiones noſtræ interiores & exteriores a norma uoluntatis tuæ longe aberrant. Tenebras igitur mentis noſtræ allato uerbi tui lumine dulciſsime Ieſu Chriſte diſcute: Cupiditatum flammas gratiæ tuæ fontibus clementer extingue: Voluntatem tua manu reformatam, tuo ſancto impelle ſpiritu, ut quæ mens illuminata recte monſtret: quæ affectus noui cordis pie ſuadent: ea & uoluntas alacriter imperet, & omnes uires animi & corporis uoluntatis imperio obtemperantes ſtudioſe exequantur. Tu enim ſolus es noſter propiciator, noſter Rex, noſtra fortitudo & uirtus, noſtra unica ſpes, unica ſalus, unica uia & uita æterna. Te inuoco dulciſsime Ieſu Chriſte, ut nobis aſsiſtas, ne uel ſeducti a falſis prophetis, uel pellecti a propria carne, uel perſuaſi a diabolo, uel abducti prauis ho-

minum

minum morib. & exemplis, uel etiam offenſi ſcandalis relabamur in priſtinas tenebras et aberremus a te uia uitæ æternæ. Deduc obſecro nos fili Dei in lumine uultus tui, ſuſtine nos, qui es dextera Dei patris, ne concidamus: dirige nos quo tandem te duce perueniamus recta ad gloriam immortalitatis, quam promiſiſti ſperantibus in te, dulciſsime Ieſu Chriſte: Tibi laus, confeſsio & gloria in ſæcula ſæculorum, Amen.

FORMA PRECANDI generalis.

Omnipotens, æterne, uer iſsime Deus, pater Domini & ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti, conditor celi & terræ, una cum filio tuo Ieſu Chriſto, & ſpiritu ſancto, agimus tibi gratias toto pectore, quod immẽſa miſericordia te nobis patefeciſti miſſo filio Ieſu Chriſto, & prolato arcano & admirando decreto de redemtione generis humani, & colligis tibi æternam Eccleſiam per miniſterium Euangelij & ſpiritum ſanctum, & præbes hoſpitia Eccleſiæ, & res uitæ ſuſtentationi neceſſarias. Hæc et alia beneficia confitemur uer iſsime tua dona eſſe, et abs te nobis propter filium tribui & conſeruari. Confitemur etiam multis nos peccatis multipliciter pollutos eſſe, & ueris atq; ardentibus doloribus cordis deploramus, quod contra normam iuſticiæ tuæ peccauerimus, ac precamur, ut conuertas nos ad te, et condones nobis omnia peccata noſtra propter dilectum filium tuum Ieſum Chriſtum, & ſpiritu ſancto tuo accendas in nobis ueram fidem & ueram obœdientiam, & regas nos, ut ſicut ſerio nobis propoſitum eſt, auxilio tuo emendemus uitam & tibi obœdiamus.

Oramus etiam propter Ieſum Chriſtum filium tuum dilectum, ut inter nos & in his regionibus perpetuo tibi colligas Eccleſiam, & in ea puritatem ueræ doctrinæ conſerues, ut te uera inuocatione colamus, et tibi obœdiamus, & in omni æternitate te celebremus & diligamus. Ad hanc rem largiaris Eccleſiæ fideles doctores & paſtores, qui recta docendo, & exemplo piæ uitæ gloriam tuam illuſtrent et proſint Eccleſiæ.

Oramus etiam propter Ieſum Chriſtum filium tuum dilectum, ut in his terris largiaris piam, ſalutarem, & tranquillam gubernationem, & regiam maieſtatem, ac regni conſiliarios et ſenatores tuearis, ac ſpiritu ſancto tuo regas, ut tota ipſorum gubernatio ſeruiat gloriæ tuæ, & ipſis & ſubditis ſit tranquilla & ſalutaris. Confirmes etiam omnes pios reges, principes & nobiles in propoſito tuam gloriã, ueram doctrinã, & honeſtatem diſciplinæ conſeruandi. Etiam magiſtratus huius urbis clementer gubernes ac tuearis. Precamur etiam, ut res terra naſcentes (quas largiris, ut in hac uita genus humanum ſuſtentetur et te inuocet) foueas ac protegas, & panem quotidianum benigne nobis præbeas. Et quia tibi nota eſt ingens imbecillitas noſtra, & promiſiſti te magnitudinem iræ aduerſus peccatum temperaturum miſericordia propter interceſſionem dilecti filij tui, oramus, ut pœnas quas merito ſuſtinemus, clementer mitiges, & afflictos omnes, qui te inuocant, conſoleris ſpiritu ſancto tuo, ut in uera fide & uera inuocatione maneant conſtantes, & in omni æternitate miſericordiam tuam celebrent, Amen.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

ORATIO DEVOTISSIMA AD *Chriſtum D. Auguſtini.*

Spes mea Chriſte Deus, hominum tu dulcis amator, lux, uia, uita, ſalus, decor & decus omne tuorum, Omnia pro quorum uoluiſti ferre ſalute, Cernito uincla, crucem,uulnus,mortem atq; ſepulcrum : Poſt tres inde dies deuicta morte reſurgens, Diſcipulis uiſus,nutantia corda reformans : Luce quater dena celorum ſumma petiſti, Viuis in æternum, nunc & per ſæcula regnans. Tu es Deus meus uiuus & uerus,pater meus ſanctus, Dominus meus pius, Rex meus magnus,paſtor meus bonus, magiſter meus unus, adiutor meus optimus, dilectus meus pulcerrimus, panis meus uiuus, Sacerdos meus in æternum, dux ad patriam,lux mea uera, dulcedo mea ſancta, uita mea recta, ſapientia mea præclara, ſimplicitas mea pura, concordia mea pacifica,cuſtodia mea tuta, portio mea bona,ſalus mea ſempiterna, miſericordia mea magna,patientia mea robuſtiſsima,uictima mea immaculata,redemtio mea ſancta, ſpes mea firma, caritas mea perfecta, reſurrectio mea uera,uita mea æterna, exultatio & uiſio mea beatiſsima & ſine fine manſura. Te deprecor,ſupplico & rogo, ut per te ambulem, ad te perueniam, in te requieſcam,qui es uia,ueritas & uita,ſine qua nemo uenit ad patrem. Te enim deſidero dulciſsimum & pulcerrimum dominum, O ſplendor paternæ gloriæ, qui ſedes ſuper Cherubim, & intueris abyſſos, lumen ueridicum, lumen illuminans, lumen indeficiens,in quem deſiderant angeli proſpicere,ecce cor meum corã te eſt,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

diſcute tenebras eius, ut amoris tui claritate plenius perfundatur. Da mihi Deus meus te, redde mihi te: en amo te, & ſi parum eſt, amem ualidius. Non poſſum metiri, ut ſciam quantum deſit mihi amoris tui ad id quod ſatis eſt, & currat uita mea in amplexus tuos, nec auertatur donec abſcondatur in abſcondito uultus tui: Hoc tamen ſcio, quia male mihi eſt præter te domine, non ſolum extra me, ſed in meipſo. Omnis enim copia quæ Deus meus non eſt, egeſtas mihi eſt. Bonum namq; quod neq; in melius, neq; in deterius commutari poteſt, tu ſolus es, qui ſimpliciter ſolus es, cui non eſt aliud uiuere, & aliud beate uiuere, quod tua beatitudo tu es, creatura uero tua, cui eſt aliud uiuere, & aliud beate uiuere, omne quod uiuit et beate uiuit, non debet niſi gratiæ tuæ attribuere, & ideo nos egemus tui, non tu noſtri, quia ſi omnino non eſſemus, nihil tibi deeſſet ad bonum quod tu es. Tibi itaq; Domino Deo noſtro ſemper adhærere neceſſe habemus, ut per continuum auxilium tuum ſancte & pie, & recte uiuere ualeamus. Pondere ſiquidem fragilitatis noſtræ deorſum trahimur, dono autem tuo accendimur & ſurſum ferimur, inardeſcimus & imus, aſcendimus, aſcenſiones in corde facimus, & cantamus canticum graduum, igne tuo bono inardeſcimus & imus, quo iam ſurſum imus ad pacem Ieruſalem. Quoniam iucundatus ſum in his quæ dicta ſunt mihi, in domum Domini ibimus, illic collocauit nos uoluntas bona, ut nihil uelimus aliud quam permanere illic in æternum. Sed quia dum ſumus in corpore, peregrinamur a te Domine, non habemus hic ciuitatem manentem, ſed futuram inquirimus, noſter autem

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

autem municipatus in celis eſt, ideo duce gratia tua, ingredior in cubile cordis mei, & canto tibi amatoria, rex meus & Deus meus, gemens inenarrabiles gemitus peregrinationis meæ, ubi cantabiles mihi factæ ſunt iuſtificationes tuæ. Et recordans Hieruſalem, extendo in eam ſenſum cordis, Hieruſalem patriam meam, Hieruſalem matrem meam, teq; ſuper eam regnatorem, illuſtratorem, patrem, tutorem, patronum, rectorem, paſtorem, caſtas & fortes delicias, ſolidum gaudium, & omnia bona ineffabilia, ſimul omnia, quia unum ſummum & uerum bonum: & non auertar, donec in eius pacem matris cariſſimæ, ubi ſunt primitiæ ſpiritus mei, colligas totum quod ſum a diſperſione et deformitate hac, & conformes atq; confirmes in æternum, Deus meus, miſericordia mea, Amen.

ORATIO PRO CONSERVAtione in pietatis curriculo.

Omnipotens Deus, ſalus, protectio & liberatio noſtra, concede petitiones cordis noſtri, delectamur & ſperamus in te Domine, dirige greſſus noſtros in bonum, & cum ceciderimus in peccatum, porrige dexteram cadentibus cum auxilio gratiæ & miſericordiæ tuæ, ne collidamur in interitum, ne confundamur in tempore malo, ne diſpereamus cum impijs, ſed hæreditatem iuſtorum uiuentium in terra ſortiamur, per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, Amen.

GRATIARUM ACTIO BEATI Philippi Melanchthonis. AD DEUM PATREM.

Ago tibi gratias omnipotens, æterne & uiue Deus, æterne pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, conditor omnium rerum & conſeruator ac opitulator, cum filio tuo coæterno domino noſtro Ieſu Chriſto, patefacto in Ieruſalem, & ſpiritu ſancto tuo effuſo in apoſtolos, quod te patefeciſti nobis immenſa bonitate certis & illuſtribus teſtimonijs, & quod condidiſti & elegiſti tibi Eccleſiam perpetuam, & uoluiſti filium tuum Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum pro nobis fieri uictimam, dediſti nobis Euangelium tuum, & ſpiritum ſanctum, remittis nobis peccata, & liberas nos a poteſtate diaboli, & a morte æterna, & das nobis uitam æternam, & hactenus in hac uita me multis magnis beneficijs donaſti, dediſti uitam, uictum doctrinam, pacem ijs locis in quibus uixi, & mitigaſti pœnas quas meritus ſum.

AD θεάνθρωπον FILIVM.

Ago tibi gratias etiam domine Ieſu Chriſte fili Dei uiui, crucifixe pro nobis et reſuſcitate, Emanuel, quod copulaſti tibi humanam naturam, paſſus es pro nobis & reſurrexiſti, ac redemiſti nos, ſeruas ac defendis Eccleſiam contra diabolos hoſtes tuos, & das & inſtauras ſæpe lucem Euangelij, remittis nobis peccata, & das nobis uitam æternam, & es mediator & interpellator pro nobis aſſiduus, & uis nobis opitulari, ſicut dixiſti, Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati eſtis, ego reficiam uos.

AD DEVM SPIRITVM ſanctum.

Ago tibi gratias ſpiritus ſancte uiuificator, effuſe in

in apoſtolos, quod accendis lucem tuam in noſtris mentibus, regis, doces, mones, iuuas me conſilio, gubernas labores uocationis meæ, & ſanctificas me ad uitam æternam.

ORATIO EIVSDEM AD Deum patrem.

Omnipotens, æterne & uiue Deus, æterne pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui te patefeciſti immenſa bonitate, & clamaſti de filio tuo domino noſtro Ieſu Chriſto, hunc audite, conditor omnium rerum, & conſeruator et opitulator, cum filio tuo coæterno domino noſtro Ieſu Chriſto, regnante tecum & patefacto in Ieruſalem, & ſpiritu ſancto tuo effuſo in apoſtolos, ſapiens, bone, miſericors iudex & fortis, qui dixiſti: Viuo ego, nolo mortem peccatoris, ſed ut conuertatur & uiuat. Et dixiſti: Inuoca me in die tribulationis & eripiam te. Miſerere mei propter Ieſum Chriſtum filium tuum dominum noſtrum, quem uoluiſti pro nobis eſſe uictimam, καὶ μεσίτην καὶ ἱκέτην, & ſanctifica, rege, iuua, accende cor & animam meam ſpiritu ſancto tuo, ut te uere agnoſcam & inuocem, tibi uere credam, gratias agam, & obœdiam, rege et ſerua Eccleſiam tuam, ſicut promiſiſti inquiens: Hoc eſt fœdus meum cum eis, ſpiritus meus, qui eſt in te, et uerba mea, quæ poſui in ore tuo, non recedent ab ore ſeminis tui in æternũ: ſemper luceat in nobis Euangelium tuum, & rege & confirma corda noſtra ſpiritu ſancto tuo, ne in furores Epicureos aut fanaticos ruam, guberna ſtudia Eccleſiæ, & defende politias, quæ præbent hoſpitia Eccleſijs.

AD θεάνθρωπον FILIVM.

Ieſu Chriſte fili Dei uiui, crucifixe pro nobis & reſuſcitate, qui regnas ad dexteram patris, ut des dona hominibus, & conſtitutus es interpellator pro nobis, miſerere mei et intercede pro me apud æternũ patrẽ tuũ, ſanctifica me ſpiritu ſancto tuo, ſicut promiſiſti inqens: Nõ relinquã uos orphanos, rege et defẽde Eccleſiam tuam & politias, quæ ſunt Eccleſiæ hoſpitia.

AD SPIRITUM SANCTUM.

Spiritus ſancte effuſe in Apoſtolos, quem promiſit nobis filius Dei, redemtor noſter, ut accendat in nobis ueram agnitionem & inuocationem Dei, ſicut ſcriptum eſt: Effundam ſuper uos ſpiritum gratiæ & precum: Exuſcita in cordib. noſtris uerum timorem Dei, & ueram fidem & agnitionem miſericordiæ, quam nobis æternus pater Domini noſtri Ieſu Chriſti propter filium promiſit, ſis nobis paracletus in omnibus conſilijs & periculis, & accende mentes noſtras, ut uera obœdientia patrem Domini Ieſu Chriſti, & filiũ eius redemtorem noſtrum, et te, perpetuo celebremus.

ORATIO ANTE COMMUNIONEM.

Domine Deus celeſtis pater, tibi gratias agimus, quod pro nobis filium tuum unigenitum in mortem tradidiſti, ut nos a morte peccati & gehennæ redimeret. Poſtea me miſerum ad illum traxiſti, ex eo quod peccata & damnationem mihi cognitam faciens pariter oſtendiſti, quam certa ſalus in eodem Chriſto ſit apprehendentibus illum per fidem. Præterea eiuſdem filij tui carnem in cibum, & ſanguinem in potum, in my

ſterio

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

ſterio ueſcendum exhibuiſti, ut paſti in eum indies adoleſcamus, & quod accipimus deinde per eum in maius augeſcat. Effice, ut redemtionis noſtræ precium, hoc eſt, mors & ſanguis Domini ac Dei noſtri ſemper uiuat, quod nobis uerbis & ſacramentis eam locuplete commendaſti. Creſcamus in ampliorem fidem, quæ per caritatem operetur, ut ad pia facta apparatiores ſubinde reddamur, ac tuam unius gloriam unice per omnem uitam quæramus, per eundem Chriſtum Dominum noſtrum, Amen.

ORATIO PRO DOCILITATE.

Audi preces meas æterna patris ſapientia Domine Ieſu, qui teneræ ætati docilitatis commodum addidiſti, adde quæſo ad naturæ propenſionem auxilium gratiæ tuæ, ut literas ac liberales diſciplinas citius perdiſcam, ſed tuæ gloriæ ſeruituras, quarum adminiculis adiuta mens mea plenius aſſequatur cognitionem tui, quem noſſe felicitatis humanæ ſumma eſt, utq; ad te ſanctiſſimæ puericiæ exemplum indies proficiam ætate, ſapientia & gratia apud Deum & apud homines: Qui uiuis & regnas in conſortio patris ac ſpiritus ſancti in æterna ſæcula, Amen.

ORATIO IN PERICVLIS & cruce.

Domine non ſecundum peccata noſtra facias nobis,
Neq; ſecundum iniquitates noſtras retribuas nobis.

Deus miſericors pater, qui contritorum non deſpicis gemitum, & mœrentium non ſpernis affectum, adeſto precibus noſtris, quas in afflictionibus, quæ iugiter nos premunt, coram te effundimus, eaſq; clementer

exaudi, ut hoc, quod contra nos diabolicæ ac humanæ fraudes moliuntur, ad nihilum redigatur, conſilioq; tuæ bonitatis diſpergatur: ut nullis inſectationibus læſi, in Eccleſia tua ſancta, tibi ſemper gratias agamus per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum, Amen.

ALIA.

Non intres Domine in iudicium cum ſeruo tuo,
Quia non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis uiuens.

Omnipotens Deus qui nos in tantis periculis conſtitutos, propter humanam fragilitatem ſcis non poſſe conſiſtere, da nobis ſalutem mentis & corporis, ut ea quæ pro peccatis nos affligunt, te adiuuante, uincamus per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, Amen.

ALIA.

Inuoca me in die tribulationis,
Et eruam te, & tu honorificabis me.

Parce Domine, parce peccatis noſtris, & quamuis inceſſabiliter delinquentibus continua pœna debeatur, præſertim tamen quæſumus, ut quod ad perpetuum meremur exitium, tranſeat a nobis ad correctionis auxilium, per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, Amen.

ORATIO CVM MANE ſurrexeris.

Quandoquidem tu celeſtis pater, tum in celis, tum in terris unus ille omnipotens Deus, ubiq; gentium & loco-

locorum es & uſq; permanebis: Te ex animo ſupplicißime precor, ne ſinas ut in meam, neq; ut alij credentes in ſuam uoluntatem hunc diem conuertamus, neq; ut ad prauum arbitrium noſtrũ prolabamur, ſed potius paternam tuam uoluntatem, æternum conſilium, uerbum illud tuum ſalutiferum, tuumq; beneplacitum, recta intueamur, & ueraci corde perficiamus, quo nomen diuinum per nos miſeros peccatores, nunc & ſemper ſanctificetur, per filium tuum IESVM Chriſtum, Amen.

ORATIO DVM ABIS cubitum.

Tibi Domine Deus animam ac uitam meam commendo, ut in Chriſto, qui eſt uita & reſurrectio noſtra ab æterna morte me defendas, atq; ut ipſe, qui uera lux eſt, ſplendorem gratiæ ſuæ in corda noſtra tenebroſa perfundat. AMEN.

FINIS.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Mors est certa, dies incerta, incertior hora
Ergo supremam quamlibet esse puta.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 909 8° copy 1